Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Cahier 2019-1

De prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland

A. ten Boom (WODC)
K. Wittebrood (meer ruimte in je hoofd)

Met medewerking van
L.R.A. Alink (Universiteit Leiden)
M.J.L.F. Cruyff (Universiteit Utrecht)
R.E. Downes (Rijksuniversiteit Groningen)
E.Y.M. van Eijkern (Rijksuniversiteit Groningen)
G.H.C. van Gils (BeleidsOnderzoek&Advies, BOA)
P.G.M. van der Heijden (Universiteit Utrecht)
M.J.L. Prevoo (Universiteit Leiden)
C.C. Ramakers (Radboud Universiteit Nijmegen)
R. Schellingerhout (KBA Nijmegen)
J.M. Snippe (Breuer & Intraval)
D.R. Veenstra (Rijksuniversiteit Groningen)

MEER RUIMTE IN JE HOOFD
onderzoek | coaching

Cahier
De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht.
Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Alle rapporten van het WODC zijn gratis te downloaden van www.wodc.nl.

Voorwoord

Sinds medio 2015 heeft het WODC met ruim tien andere onderzoeksinstellingen samengewerkt aan een omvangrijk onderzoeksprogramma naar de aard en omvang van huiselijk geweld, kindermishandeling en de samenloop daarvan in gezinnen in Nederland. Dit programma vond plaats op verzoek van de ministeries van Justitie en Veiligheid en van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Ook het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap is op de achtergrond betrokken geweest. Het programma bestond uit acht afzonderlijke onderzoeksprojecten en wordt afgesloten met deze synthese. Onze onderzoekspartners waren het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Centerdata, Intraval, ITS Radboud Universiteit, Universiteit Leiden in samenwerking met TNO Child Health, Regioplan in samenwerking met Bureau Dijkstra, Rijksuniversiteit Groningen, Tilburg University, en Universiteit Utrecht in samenwerking met BOA en Breuer & Intraval.
Het WODC bedankt op deze plaats graag alle externe onderzoeksteams onder leiding van Lenneke Alink (Leiden University), Bert Bieleman (Intraval), Stefan Bogaerts (Tilburg University), Clarie Ramakers (ITS Radboud Universiteit Nijmegen), Peter van der Heijden (Universiteit Utrecht), Katrien de Vaan (Regioplan) en René Veenstra (Rijksuniversiteit Groningen) voor hun enorme inspanning en hun bijdrage aan het onderzoeksprogramma. Ook bedanken we de projectleiders van het veldwerk onder de 18^{+} bevolking voor de plezierige samenwerking: Suzan Elshout (Centerdata) en Susanne de Witt (CBS). Verder gaat onze dank uit naar de vertegenwoordigers van de aanvragende ministeries, met name Aaf Tiems (ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport) en Helen Verleg (ministerie van Justitie en Veiligheid) voor hun constructieve bijdrage en voor hun geduld om dit interessante en soms ook lastige onderzoeksprogramma zo goed mogelijk uit te kunnen voeren.
Alle afzonderlijke onderzoeksprojecten werden begeleid door onafhankelijke begeleidingscommissies. Het WODC bedankt deze commissies onder leiding van Bart Bakker (Vrije Universiteit en CBS), Frits Boer (Academisch Medisch Centrum, Universiteit van Amsterdam), Wim van den Brink (Academisch Medisch Centrum, Universiteit van Amsterdam), Jeanne de Bruijn (Vrije Universiteit Amsterdam), Wim Slot (Vrije Universiteit Amsterdam) en Anne-Marie Slotboom (Vrije Universiteit Amsterdam) voor hun waardevolle bijdrage aan de totstandkoming van de projecten. Een woord van dank gaat voorts uit naar oud-collega Nicole Mertens voor haar bijdrage aan de projectbegeleiding.
Dit syntheserapport brengt de gegevens over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling uit de afzonderlijke onderzoeken bij elkaar en plaatst deze in perspectief. De auteurs van deze synthese bedanken op de eerste plaats alle auteurs van die onderzoeksrapporten. Een aantal van hen heeft bovendien aan de tekst van de synthese bijgedragen door de onderdelen waarin hun rapporten centraal staan van commentaar te voorzien. Zij zijn mede daarom bij de betreffende hoofdstukken ook als medewerkers vermeld. Daarnaast gaat dank uit naar de begeleidingscommissie van dit syntheserapport, bestaande uit Jeanne de Bruijn (voorzitter; Vrije Universiteit), Janine Janssen (Avans Hogeschool en Politie), Veerle Naudts (Gemeente Den Haag), Dirk Sikkel (Sixtat), Lian Smits (Veilig Huis), Majone Steketee (Erasmus Universiteit Rotterdam en Verwey-Jonker Instituut), Aaf Tiems (Ministerie van VWS) en Helen Verleg (Ministerie van J en V) voor hun plezierige en deskundige begeleiding. De auteurs bedanken ook de leescommissie bestaande uit Karin Beijersbergen, Henk van der Veen en Frans Beijaard (allen van het WODC) voor hun constructieve commentaar.

In deze synthese staan alleen de gegevens over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling centraal, inclusief de ontwikkeling daarvan sinds de vorige meting. Dat is de reden waarom niet alle studies uit het onderzoeksprogramma uitgebreid aan de orde komen. We raden de lezer van harte aan om ook kennis te nemen van de afzonderlijke onderzoeksrapporten, waarin op veel plaatsen diepgaander wordt gerapporteerd over de aard en/of omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling en de samenloop hiervan in gezinnen. Deze rapporten zijn beschikbaar via de website van het WODC.
Vanaf deze plaats bedankt het WODC tot slot zeer hartelijk al diegenen die als respondent, informant of in een andere hoedanigheid hebben meegewerkt aan het omvangrijke (veld)werk dat voor dit onderzoeksprogramma nodig was. Zonder hun medewerking was dit onderzoek niet mogelijk geweest.

Waarnemend directeur WODC
Mw. drs. A.L. Daalder

Inhoud

Samenvatting — 9

1 Inleiding — 15
1.1 Aanleiding tot het onderzoek — 15
1.2 Onderzoeksvragen in deze synthese — 16
1.3 Opzet van het prevalentieonderzoek in verschillende studies — 17
1.4 Eerder onderzoek: landelijk prevalentie-onderzoek in vogelvlucht — 22
1.5 Definities van huiselijk geweld en kindermishandeling — 23
1.6 Huiselijk geweld en kindermishandeling in perspectief — 24
1.6.1 Verruiming van de begrippen kindermishandeling en huiselijk geweld — 24
1.6.2 Het door elkaar lopen van slachtoffer- en pleger rollen — 25
1.6.3 Huiselijk geweld als *gendered* fenomeen — 26
1.6.4 Cultuur en huiselijk geweld — 27
1.7 Lastig meetbare verschijnselen — 28
1.8 Leeswijzer — 28

2 Context en aard van huiselijk geweld en kindermishandeling — 31
2.1 Context en risicofactoren van huiselijk geweld en kindermishandeling — 31
2.1.1 Maatschappelijk niveau — 33
2.1.2 Niveau van de gemeenschap — 33
2.1.3 Niveau van het gezin of huishouden — 34
2.1.4 Niveau van afzonderlijke relaties binnen het gezin — 34
2.1.5 Individueel niveau — 35
2.2 Aard van geweld en kindermishandeling in huiselijke kring — 35
2.2.1 Geweld tussen (ex-)partners — 36
2.2.2 Mishandeling van kinderen in huiselijke kring — 38
2.2.3 Overige vormen van huiselijk geweld — 39
2.3 Samenloop van geweld in het gezin — 39
2.4 Interpretatie van prevalentieschattingen — 41
2.4.1 Geweld tussen (ex-)partners — 41
2.4.2 Kindermishandeling — 42

3 Prevalentie geweld door (ex-)partners en ander huiselijk geweld — 43
3.1 Uitgangspunten — 43
3.2 De studies — 44
3.2.1 Zelfrapportagestudie onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018) — 45
3.2.2 Vangst-hervangstschatting op basis van politieregistraties (Van der Heijden et al., 2019) — 47
3.3 Hoe zouden de prevalentieschattingen zich tot elkaar hebben verhouden? — 48
3.4 Resultaten zelfrapportagestudie onder volwassenen — 50
3.5 Conclusies en reflectie — 54

4 Prevalentie kindermishandeling — 57
4.1 Uitgangspunten — 57
4.2 De studies — 58
4.2.1 Zelfrapportageonderzoek onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017) — 58
4.2.2 Informantenstudie onder professionals (Alink et al., 2018) — 61
4.3 Hoe verhouden de prevalentieschattingen zich tot elkaar? — 64
4.4 Resultaten — 67
4.4.1 Zelfrapportagestudie onder scholieren — 67
4.4.2 Informantenstudie onder professionals — 70
4.5 Conclusies en reflectie — 73

5 Samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen — 77
5.1 Lessen uit de literatuurverkenning — 77
5.1.1 Definities — 78
5.1.2 Type steekproef — 78
5.1.3 Aantal relaties binnen de huiselijke kring dat in onderzoek betrokken is — 79
5.2 Hoe verhouden de schattingen van samenloop zich tot elkaar? — 79
5.2.1 Over de studies — 79
5.2.2 Definities — 80
5.2.3 Type steekproef — 81
5.2.4 Aantal relaties binnen de huiselijke kring dat in onderzoek betrokken is — 81
5.3 Resultaten — 82
5.3.1 Zelfrapportagestudie onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017) — 82
5.3.2 Informantenstudie onder professionals (Alink et al., 2018) — 82
5.4 Conclusies en reflectie — 83

6 Conclusies en reflectie — 87
6.1 Prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling — 88
6.1.1 Huiselijk geweld volwassenen — 88
6.1.2 Kindermishandeling — 90
6.1.3 De samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen — 92
6.1.4 Ontwikkeling over de tijd — 93
6.2 Inhoudelijke reflectie — 94
6.2.1 Bevindingen in internationaal perspectief — 94
6.2.2 Context van huiselijk geweld en kindermishandeling — 95
6.2.3 Belang van gendersensitief onderzoek — 95
6.2.4 Veranderende definities van huiselijk geweld en kindermishandeling — 96
6.3 Methodologische reflectie — 97
6.3.1 Vergelijking LISS-panel en CBS-data — 97
6.3.2 Interne en externe veranderingen — 98
6.3.3 Meerwaarde triangulatie — 98
6.3.4 Inhoudelijke en methodologische verdieping door secundaire analyses — 100
6.4 Toekomstig onderzoek naar de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling — 100
6.5 Tot slot — 102

Summary — 103

Literatuur — 109

Bijlagen

1 Begeleidings- en leescommissie — 117
2 Kritiek op onderzoek huiselijk geweld en hoe het beter kan — 119
3 Steekproefkader zelfrapportagestudie huiselijk geweld — 123
4 Mogelijkheden en beperkingen zelfrapportagestudies — 127
5 Vangst-hervangstmethode om huiselijk geweld te schatten — 131
6 Additionele tabellen — 137

Samenvatting

In dit rapport is verslag gedaan van een prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland en van de ontwikkeling daarin sinds de vorige rapportages over huiselijk geweld (Van der Veen & Bogaerts, 2010; Van Dijk et al., 2010; Van der Heijden, Cruyff & Van Gils, 2009) en over kindermishandeling (Alink et al., 2011). Het onderzoek bestaat uit verschillende studies en is op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het ministerie van Justitie en Veiligheid door diverse onderzoeksteams uitgevoerd, onder regie van het WODC. Het volledige onderzoek bestond, naast een drietal voorstudies,[1] uit vijf empirische studies. Twee studies waren primair gericht op het schatten van de omvang van huiselijk geweld onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018; Van der Heijden et al., 2019), twee studies op het schatten van de omvang van kindermishandeling (Schellingerhout & Ramakers, 2017; Alink et al., 2018) en een studie betrof een verdiepend onderzoek onder plegers van partnergeweld en kindermishandeling (Woicik et al., 2018). Deze synthese gaat alleen over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling.
De vergelijkbaarheid met de eerdere prevalentiestudies is zo groot mogelijk gehouden. Aanvullend op de prevalentieschattingen is voor het eerst de mate van samenloop tussen huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen onderzocht. Verder is in het onderzoek meer dan voorheen aandacht geweest voor de vraag wat slachtofferschap van huiselijk geweld, in het bijzonder (ex-)partnergeweld, voor vrouwen en mannen inhoudt. In het rapport wordt ook de context waarin huiselijk geweld en kindermishandeling plaatsvinden uitgebreid beschreven, onder andere met behulp van een zogenoemd ecologisch model.
De centrale probleemstelling van deze synthese luidt: *Wat is de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland, welke ontwikkeling heeft hierin plaatsgevonden en in welke mate is sprake van samenloop van beide vormen van geweld binnen gezinnen?*

Geweld tussen (ex-)partners en ander huiselijk geweld

De prevalentieschattingen van huiselijk geweld hebben uitsluitend betrekking op slachtofferschap van fysiek en seksueel geweld[2] onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Uit het onderzoek blijkt dat ongeveer een op de 20 (5,5%) volwassenen in een periode van vijf jaar naar eigen zeggen wel eens met een voorval van fysiek en/of seksueel geweld in huiselijke kring te maken heeft gehad (Van Eijkern et al., 2018). Het gaat om 6,2% van de vrouwen en 4,7% van de mannen. Dit zijn in totaal circa 747.000 mensen van 18 jaar of ouder. Zij zijn in de genoemde periode van vijf jaar slachtoffer geweest van minstens één incident dat werd gepleegd door iemand uit de brede huiselijke kring: van partner, ex-partner, andere gezins- en familieleden tot huisvrienden. Bij een derde (34%) van deze mensen bleef het bij een eenmalig incident. Bij 41 procent kwam enkele malen een geweldsvoorval voor. Bijna 20 procent van de slachtoffers heeft *structureel* fysiek en/of seksueel huiselijk geweld meegemaakt; dat wil zeggen geweld dat maandelijks, wekelijks of dagelijks voorkwam. Het gaat hier om circa 97.000 vrou-

[1] Het gaat om rapporten van Snippe et al. (2016), De Vaan et al. (2016) en Ten Boom en Witkamp (2016).

[2] Als we spreken over fysiek of lichamelijk geweld, wordt steeds gedoeld op lichamelijk *niet-seksueel* geweld. We duiden seksueel geweld apart aan.

wen en circa 27.000 mannen (Van Eijkern et al., 2018). We gaan ervan uit dat de groep slachtoffers van structureel huiselijk geweld *ten minste* deze omvang heeft. Uit de wetenschappelijke literatuur is namelijk bekend dat slachtoffers van het meest ernstige geweld het minst goed bereikt worden met vragenlijstonderzoek naar dit onderwerp. Een aanwijzing daarvoor is ook dat door het Centraal Buraeau voor de Statistiek (CBS), dat een deel van het veldwerk voor dit prevalentieonderzoek uitvoerde, is vastgesteld dat zich onder de mensen die niet meededen aan het onderzoek (de non-respondenten) meer mensen bevonden die als slachtoffer van huiselijk geweld bij de politie geregistreerd waren dan onder degenen die wel meededen (Boonstra et al., 2018). In combinatie met de kennis uit de literatuur dat slachtoffers vaker naar de politie gaan naarmate het meegemaakte geweld ernstiger is, geeft dit voldoende grond om aan te nemen dat bovengenoemde aantallen voor de groep slachtoffers van structureel huiselijk geweld een conservatieve schatting betreft.

Meer dan de helft van het huiselijk geweld (56%) is geweld door de partner of ex-partner. Van de vrouwen heeft 4,0% en van de mannen heeft 2,0% hier naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek mee te maken gehad. Naar schatting zijn circa 76.000 vrouwen en circa 13.000 mannen in een periode van vijf jaar het slachtoffer van *structureel* geweld door een partner of (ex-)partner geworden. Het gerapporteerde (ex-)partnergeweld betreft meestal lichamelijk geweld (72%); in de overige gevallen vindt seksueel geweld plaats of een combinatie van beide. Aangenomen wordt dat het meeste hier gemeten (ex-)partnergeweld situationeel van aard is. Dat wil zeggen dat het geweld vooral plaatsvindt in de context van escalerende ruzie(s). In het onderzoek rapporteerden – beoordeeld met een strenge maatstaf – zeer weinig respondenten over mogelijk intiem terrorisme (waarbij de ene partner systematisch de andere partner domineert). Dat is te weinig om een uitspraak te doen over de prevalentie van intiem terrorisme (Van Eijkern et al., 2018).

Kijken we naar verschillen tussen vrouwen en mannen in het slachtofferschap van al het huiselijk geweld dan zien we voor vrouwen een prevalentie van 6,2% en voor mannen 4,7%. Grotere sekseverschillen worden zichtbaar wanneer de context en impact worden meegenomen in die cijfers. Dan blijkt dat vrouwen vaker dan mannen slachtoffer worden van geweld door hun partner of ex-partner en mannen vaker dan vrouwen van fysiek geweld door 'huisvrienden' (een heel ander type relatie). Ook blijkt dan dat vrouwen vaker te maken hebben met structureel geweld dan mannen. Zo zijn vrouwen bijna zes keer vaker dan mannen slachtoffer van structureel geweld door hun (ex-)partner en zijn het overwegend vrouwen die daarbij letsel oplopen (Van Eijkern et al., 2018).

Geweld door (ex-)partners maakt het grootste deel uit van het huiselijk geweld tegen volwassenen. De overige ruim 40% van het gerapporteerde huiselijk geweld wordt vooral gepleegd door broers en zussen (13%), ouders (11%) en 'huisvrienden' (14%).

Bij de gepresenteerde schattingen is relevant dat met een beperkte onderzoeksdefinitie van huiselijk geweld is gewerkt: enkel fysiek geweld (inclusief bedreiging) en seksueel geweld zijn meegeteld. Ernstig psychisch en 'economisch' geweld (denk bijvoorbeeld aan het sociaal isoleren en financieel depriveren van de partner) en ernstige belaging, ook met behulp van moderne technologie, zijn niet gemeten in deze studie. Dit is een beperking van het onderzoek.

Kindermishandeling

De prevalentieschattingen over slachtofferschap van kindermishandeling hebben op meer vormen van mishandeling betrekking dan de schattingen van slachtofferschap van (ex-)partnergeweld en ander huiselijk geweld onder volwassenen. Onder meer getuige zijn van huiselijk geweld tussen ouders en diverse vormen van verwaarlozing vallen in Nederland onder de definitie van kindermishandeling. Deze kennen geen equivalent bij geweld tussen bijvoorbeeld (ex-)partners.
Het zelfrapportage onderzoek onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017) laat zien dat naar schatting circa 12% van de scholieren tussen de 12 en 17 jaar wel eens in het afgelopen jaar met kindermishandeling te maken heeft gehad (10% van de jongens en 15% van de meisjes). Het gaat hier om fysieke mishandeling en dreigen met slaan door ouders/verzorgers, als kind getuige zijn van fysieke confrontatie tussen de ouders en om seksueel misbruik – bij dit laatste kunnen ook plegers van buiten het gezin betrokken zijn. Uit eerder onderzoek is bekend dat de prevalentie van kindermishandeling afneemt met het oplopen van de leeftijd van het kind. Er is dus geen reden om aan te nemen dat het aandeel kinderen dat met een voorval van mishandeling te maken heeft gehad onder de groep jongere kinderen lager is dan onder de middelbare scholieren.
Behalve de scholierenstudie is ook een informantenstudie uitgevoerd. Deze geeft een beeld van het deel van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar dat te maken heeft gehad kindermishandeling (Alink et al., 2018). Door de opzet van het onderzoek – het gaat om kindermishandeling die is gesignaleerd door professionals – wordt aangenomen dat de kindermishandeling die hier wordt gemeten structureler en/of ernstiger van aard is dan de mishandeling die in het scholierenonderzoek door de jongeren zelf is gerapporteerd. Naar schatting heeft een groep van tussen de 90.000 en 127.000 kinderen jaarlijks te maken met tenminste één vorm van kindermishandeling. Dit is circa 3% van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar. Naast fysieke en emotionele mishandeling vallen hieronder ook zaken van ernstige verwaarlozing; dat is zelfs de grootste groep. Meisjes en jongens zijn vrijwel even vaak slachtoffer van kindermishandeling, met uitzondering van seksueel misbruik en emotionele mishandeling. Daarvan zijn meisjes significant vaker het slachtoffer.
De meerderheid van de kinderen die door informanten is gerapporteerd, wordt mishandeld door een biologische ouder (96%). De mishandeling kan door één van beide ouders hebben plaatsgevonden of door beide ouders. De moeder is vaker de pleger dan de vader (86%, respectievelijk 62%; het komt voor dat beide ouders pleger zijn). De onderzoekers plaatsen hierbij de kanttekening dat meer kinderen alleen bij hun moeder dan alleen bij hun vader wonen. In 6% van de gevallen werd er mishandeld door een stief- of pleegouder, al dan niet naast een andere pleger. Seksueel misbruik gebeurt relatief vaak door mannelijke plegers die niet de biologische, stief- of pleegvader zijn (Alink et al., 2018).
Ongeveer een derde van de 12% van scholieren die mishandeling rapporteren, is naar eigen zeggen slachtoffer van meerdere vormen van kindermishandeling (Schellingerhout & Ramakers, 2017). In de informantenstudie blijkt bijna 30% van de kinderen te maken te hebben met meer dan één vorm van kindermishandeling (Alink et al., 2018). In beide studies is dus ongeveer een derde van de kinderen het slachtoffer van meerdere vormen van mishandeling.
Tot slot is relevant dat in de prevalentieschatting van 12% op basis van het scholierenonderzoek, verwaarlozing *niet* en emotionele mishandeling heel *beperkt* zijn opgenomen. In de schatting op basis van de informantenstudie zijn verwaarlozing en emotionele mishandeling wel gemeten. In deze context is het dan ook belangrijk nogmaals te benadrukken dat de term kindermishandeling – ook internationaal – niet alleen staat voor actieve mishandeling, zoals ernstig lichamelijk geweld, maar

ook voor emotionele mishandeling (bijvoorebeeld het structureel afwijzen van een kind) en het *nalaten* van bepaald gedrag (fysieke en emotionele verwaarlozing van een kind). Ook daardoor kan schade worden toegebracht aan het kind.

De samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen

In dit prevalentieonderzoek is de samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen in Nederland voor het eerst grootschalig onderzocht. Een eerste schatting is dat jaarlijks bij 2,5% van de 12- tot 17-jarige scholieren in hun gezin sprake is van mishandeling tegen het kind zelf gericht én van fysiek geweld tussen de ouders onderling (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Bij deze schatting gaat het zowel om gezinnen waar eenmalig iets heeft plaatsgevonden tussen de ouders en tussen ouder(s) en kind, als om gezinnen waar ernstig geweld tussen verschillende gezinsleden aan de orde van de dag is (en alles daar tussenin). Deze eerste schatting is tamelijk globaal omdat hetgeen onder kindermishandeling en geweld tussen de ouders is meegenomen, beperkt is. Emotionele mishandeling en verwaarlozing door de ouders (veelvoorkomende vormen van kindermishandeling) en geweld tussen de ouders waar de scholier geen weet van heeft, zijn buiten beschouwing gebleven.
Kijken we op basis van de informantenstudie naar de groep 0- t/m 17 jarige kinderen die relatief ernstig en/of structureel is mishandeld (inclusief verwaarlozing), dan is – afhankelijk van de vorm van kindermishandeling – bij 28% (bij de groep slachtoffers van seksueel misbruik) tot 65% (bij de groep slachtoffers van emotionele mishandeling) ook *s*prake van ander huiselijk geweld in het gezin. De samenloop-percentages bij de andere vormen van kindermishandeling bevinden zich daar tussenin. Ander huiselijk geweld betreft hoofdzakelijk geweld tussen de ouders (Alink et al., 2018).
Deze bevindingen zijn in lijn met die uit internationaal onderzoek naar samenloop: in studies naar *alle* kinderen (of *alle* gezinnen met kinderen) is de samenloop van geweld tussen de ouders en mishandeling van ten minste één kind doorgaans op jaarbasis onder de 10%; soms ver daaronder. Het percentage partnergeweld dat in internationale studies op jaarbasis wordt gevonden in gezinnen waar kindermishandeling plaatsvindt, is veelal tussen de 20 en 60% (Ten Boom & Witkamp, 2016).

Ontwikkeling over de tijd

Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn moeilijk meetbare fenomenen en dat geldt in nog sterkere mate voor de ontwikkeling van de omvang in de tijd. De onderzoeksgroepen die de centrale studies hebben verricht, hebben zich veel moeite getroost om de studies van bijna tien jaar geleden zo goed mogelijk te repliceren, opdat zicht zou worden gekregen op de ontwikkeling door de tijd. Bij het interpreteren van de bevindingen moeten echter enkele slagen om de arm worden gehouden. Zeker is dat *geen* aanwijzingen zijn gevonden voor een stijging in de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling: geen van de databronnen wijst in die richting.
Om de prevalentie van huiselijk geweld in 2017 zo goed mogelijk te kunnen vergelijken met de prevalentie zoals gerapporteerd in 2010, zijn op basis van de huidige operationalisering van huiselijk geweld[3] herberekeningen op de gegevens van de vorige meting uitgevoerd (Van Eijkern et al., 2018). De in 2017 gemeten prevalen-

[3] Fysiek geweld (inclusief bedreiging) en seksueel geweld.

tie van huiselijk geweld onder volwassenen is lager dan de prevalentie die werd gemeten in 2008 door Van Dijk et al. (2010). Omdat de metingen waar het de steekproeftrekking betreft niet geheel vergelijkbaar zijn, is niet met zekerheid te zeggen in welke mate de waargenomen daling ook een werkelijke daling van huiselijk geweld weerspiegelt. De tweede en onafhankelijke schattingsmethode voor huiselijk geweld (vangst-hervangstmethode; Van der Heijden et al., 2019), leverde helaas resultaten op die met teveel vragen zijn omgeven. Daarom zijn die prevalentieschattingen niet gebruikt. Hierdoor is er geen tijdreeks op basis van een niet-surveymethode die kan worden gebruikt om de geconstateerde daling in huiselijk geweld uit het zelfrapportageonderzoek al dan niet te bevestigen. De studies over kindermishandeling komen beide met enig voorbehoud tot de conclusie dat er geen verschillen zijn in het aantal mishandelde kinderen op jaarbasis ten opzichte van de vorige metingen. Geconcludeerd zou dus kunnen concluderen dat de prevalentie stabiel is, omdat er ook geen eenduidige significante daling uit de studies naar voren komt.
Toch zijn er enkele indicaties in de beide zelfrapportagestudies (Van Eijkern et al., 2018; Schellingerhout & Ramakers, 2017) dat zich de afgelopen jaren een daling lijkt te hebben ingezet. Het zelfrapportage onderzoek onder volwassenen laat zien dat de daling van het percentage slachtoffers van huiselijk geweld naar verhouding het grootst is onder de 18- tot 25- jarigen (hoewel deze groep in absolute zin nog steeds het vaakst slachtoffer is). Verder blijkt uit het scholierenonderzoek dat het aantal slachtoffers van kindermishandeling van 12 tot 17 jaar wel een significante daling laat zien bij de schattingen die betrekking hebben op het aantal kinderen dat *ooit* te maken heeft gehad met kindermishandeling. Daarnaast laten de schattingen *op jaarbasis* ook een significante daling zien als genoegen wordt genomen met een iets geringere betrouwbaarheid. We willen daarom niet uitsluiten dat zich in werkelijkheid een daling heeft ingezet van de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling, die als eerste bij de jongste bevolkingsgroepen zichtbaar is geworden. Een mogelijke daling van slachtofferschap onder de jongere generaties zou mede het gevolg kunnen zijn van een maatschappelijke omgeving waarin de tolerantie voor geweld in de privésfeer al jaren afneemt – zoals uit de literatuurstudie voor dit onderzoek is gebleken – en waarin men dit mogelijk ook daadwerkelijk minder is gaan plegen. De toekomst zal moeten leren of er inderdaad sprake is van een dalende trend.

Tot slot

Het afsluitende hoofdstuk van deze synthese bevat een uitgebreide reflectie, onder meer op veranderende definities van huiselijk geweld en kindermishandeling en over het belang van gendersensitief onderzoek. Ook is een aantal suggesties voor toekomstig onderzoek gedaan. Een belangrijke constatering is dat de huidige prevalentiestudies aan te veel wensen en behoeften tegelijkertijd tegemoet moeten komen. Daarom wordt onder andere geadviseerd om de prevalentie van deze fenomenen met een hogere frequentie en een geactualiseerd meetinstrumentarium basaal te monitoren en dit los te koppelen van meer verdiepend onderzoek naar specifieke groepen of vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling.
Op basis van periodieke landelijke prevalentieschattingen kunnen geen uitspraken worden gedaan over de effecten van het beleid. Een daling in het huiselijk geweld wil niet zeggen dat het gevoerde beleid effectief was, net zoals een stijging niet tot de conclusie zou moeten leiden dat het gevoerde beleid niet heeft gewerkt. Daarvoor is specifiek onderzoek nodig, namelijk beleidsevaluatie. Evenwel kan het gegeven dat in de prevalentiestudies naar huiselijk geweld en kindermishandeling het

afgelopen decennium geen stijging is waargenomen in een periode met relatief veel aandacht voor deze problematiek, als positief worden gewaardeerd.

1 Inleiding

Bij de woorden 'huiselijk geweld' en 'kindermishandeling' kan iedereen zich wel een voorstelling maken. Situaties waarin sprake is van huiselijk geweld en kindermishandeling zijn divers en vaak ook gecompliceerd. We illustreren dit met enkele voorbeelden. Zo was er een man die jaren zijn gezin tiranniseerde; nadat zijn vrouw en kinderen hem verlieten, begon hij hen te stalken en bedreigen. Ook was er de man die lang zijn vrouw ernstig mishandelde en nu aangeeft dat 'haar aangifte mijn redding [is]'. De man heeft een baan, lost zijn schulden af en zijn vrouw houdt de deur voor hem open. Er zijn ook zaken waarin ouders veelvuldig geweld gebruiken tegen hun kinderen. Bijvoorbeeld de vader die al zijn kinderen sloeg en dat zelf ziet als een 'corrigerende tik' en de moeder die haar twee dochters over een periode van ruim drie jaar regelmatig sloeg en schopte als zij niet wilden luisteren of huishoudelijke taken niet goed hadden uitgevoerd. Ook was er een zaak waarin een pedofiele man heel jonge meisjes misbruikte. Hij maakte deel uit van een kinderpornonetwerk. De verdachte was een vriend van de vader van een van de meisjes; hij kwam er negen jaar lang over de vloer.
In elk van deze zaken is sprake van een unieke situatie met als overkoepelend gegeven dat geweld is gebruikt in een relatie waar mensen van elkaar afhankelijk zijn.

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

De rijksbrede aanpak van 'geweld in afhankelijkheidsrelaties' (afgekort tot GIA) is er op gericht om uiteenlopende vormen van geweld die zich kenmerken door een afhankelijkheidsrelatie tussen dader en slachtoffer meer met elkaar in verband te brengen en in samenhang aan te pakken (TK, 2012). Bij geweld in afhankelijkheidsrelaties gaat het vooral om huiselijk geweld en kindermishandeling: de vormen van geweld die in dit rapport centraal staan. De laatste omvangschattingen verschenen rond 2010 en gaven aan dat er jaarlijks minstens 200.000 slachtoffers van huiselijk geweld zijn (Van der Veen & Bogaerts, 2010) en ongeveer 119.000 kinderen worden mishandeld (Alink et al., 2011). Het betreft dus een ernstig en omvangrijk maatschappelijk probleem. Bij de aanpak ervan zijn veel partijen betrokken met elk een deel van de verantwoordelijkheid, waaronder de gemeenten, meerdere ministeries, jeugdzorg en jeugdbescherming, Veilig Thuis, opvangorganisaties, wijkteams, de Raad voor de kinderbescherming, politie, het Openbaar Ministerie (OM) en de Reclassering. Lange tijd is beleid op het gebied van huiselijk geweld en kindermishandeling gescheiden gevoerd en heeft het zich los van elkaar ontwikkeld. Met de rijksbrede aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties zijn beide beleidsthema's samengebracht. Begin 2018 is een nieuw programma verschenen voor de aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling. Het huidige kabinet ziet het als haar opgave 'huiselijk geweld en kindermishandeling terug te dringen, de schade ervan te beperken en zo de cirkel van geweld, de overdracht van generatie op generatie, te doorbreken' (actieprogramma Geweld hoort Nergens thuis, 2018). Periodiek landelijke cijfers zijn daarbij gewenst om zo op langere termijn de ontwikkeling van de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling te kunnen volgen.[4]

[4] We gebruiken in deze synthese overal de term prevalentie voor de omvangschatting van slachtofferschap van huiselijk geweld en kindermishandeling (d.w.z. het percentage slachtoffers in een bepaalde tijdsperiode). In

Medio 2014 werd een nieuw, breed prevalentieonderzoek huiselijk geweld en kindermishandeling toegezegd aan de Tweede Kamer (TK, 2014). Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het toenmalige ministerie van Veiligheid en Justitie (VenJ) hebben het WODC in 2015 verzocht dit onderzoek te coördineren. Door de ministeries zijn verschillende wensen geformuleerd, die een belangrijke rol hebben gespeeld bij de realisatie van het onderzoek. Gevraagd is om:

1 Actuele omvangschattingen te leveren. De vorige prevalentieschattingen van huiselijk geweld dateren uit 2010. Ze zijn gebaseerd op een zelfrapportagestudie onder de Nederlandse bevolking (Van Dijk et al., 2010) en een vangst-hervangststudie op basis van politiecijfers (Van der Heijden, Cruyff & Van Gils, 2009). De belangrijkste resultaten van deze onderzoeken zijn samengebracht in een overkoepelende studie van Van der Veen en Bogaerts (2010). De laatste prevalentieschattingen van kindermishandeling werden gepubliceerd in 2011. Ze zijn gebaseerd op een zelfrapportagestudie onder scholieren en een informantenstudie (Alink et al., 2011);
2 De voorheen gescheiden uitgevoerde prevalentiestudies naar huiselijk geweld en kindermishandeling in één groot onderzoeksproject onder te brengen en daarbij – voor het eerst – ook aandacht te besteden aan de samenloop van kindermishandeling en (ander) huiselijk geweld binnen gezinnen;
3 De vergelijkbaarheid met de eerdere – afzonderlijk uitgevoerde – prevalentiestudies zo groot mogelijk te houden, zodat er zicht komt op de (trendmatige) ontwikkeling van de prevalentie in de tijd;
4 Verbetering en verdieping, onder andere door extra aandacht te besteden aan verschillen tussen vrouwen en mannen als het gaat om slachtoffer- en plegerschap, de context en impact van huiselijk geweld en de betekenis van gender[5] daarbij. Ook is gevraagd nader onderzoek te doen naar de plegers van geweld binnen het gezin (zowel van huiselijk geweld als van kindermishandeling).

In het vervolg van dit inleidende hoofdstuk beschrijven we de onderzoeksvragen en de opzet van het uitgevoerde prevalentieonderzoek, gaan we kort in op eerder prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling, plaatsen we de problematiek in perspectief en leggen we uit wat in Nederland onder deze termen wordt verstaan. We hebben er voor gekozen om deze onderwerpen in dit inleidende hoofdstuk kernachtig te bespreken. In het vervolg van dit rapport komen ze uitgebreider aan de orde.

1.2 Onderzoeksvragen in deze synthese

Het WODC heeft uitvoering gegeven aan het verzoek van de ministeries van VWS en Justitie en Veiligheid om een breed prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling te coördineren. De overkoepelende probleemstelling van dit prevalentieonderzoek luidt:

Wat is de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland, welke ontwikkeling heeft hierin plaatsgevonden en in welke mate is sprake van samenloop van beide vormen van geweld binnen gezinnen?

---

sommige studies wordt hiervoor ook de term incidentie gebruikt. De omgang met deze begrippen verschilt per vakgebied.

5 Met gender wordt in deze context gedoeld op de sociaal-culturele rollen die aan de twee seksen gekoppeld zijn en de verschillen in macht die daaruit voortvloeien, conform het advies van De Vaan, Dijkstra en Witkamp (2016). Zie ook paragraaf 1.6.

In deze synthese worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:
1 Wat is de actuele aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland?
2 Op welke wijze ontwikkelt de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling zich ten opzichte van eerdere metingen?
3 Wat is bekend over de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld binnen gezinnen in Nederland?
4 Wat zijn de implicaties van het voorgaande voor toekomstig onderzoek op dit terrein?

Bij de beantwoording van de onderzoeksvragen concentreren we ons op de prevalentie van slachtofferschap. De onderzoeken met betrekking tot de feitelijke prevalentieschattingen (zie hieronder project 4 t/m 7) zijn daarom ook voornamelijk op gericht op het schatten van het aantal slachtoffers van huiselijk geweld en kindermishandeling (en dus niet op het schatten van het aantal incidenten of plegers). Bij de beschrijving van de onderzoeksbevindingen uit deze studies gaan we vooral in op de actuele prevalentie en vergelijken deze met eerdere metingen. In de onderzoeken zelf wordt ook in enige mate ingegaan op de kenmerken van huiselijk geweld en kindermishandeling. Deze nemen we mee in de duiding van de resultaten, maar zullen we niet alle afzonderlijk bespreken.

1.3 Opzet van het prevalentieonderzoek in verschillende studies

Op basis van de probleemstelling heeft het WODC verschillende studies opgezet. De meeste van deze studies zijn extern uitgevoerd. Bij de studies is rekening gehouden met de in paragraaf 1.1 beschreven wensen van de aanvragers. Daarnaast heeft het WODC het uitgangspunt gehanteerd dat – net als bij eerdere prevalentiestudies op dit terrein – verschillende onderzoeksmethoden worden gebruikt. Zo wordt geprobeerd de werkelijke omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling zo goed mogelijk te benaderen (zie ook paragraaf 1.7). Uiteindelijk zijn acht studies verricht. We geven hier een korte beschrijving van de studies. Een uitgebreidere beschrijving van de opzet van die studies waarin prevalenties worden geschat en hun belangrijkste bevindingen zijn te vinden in de hoofdstukken 3 (prevalentie (ex-)partnergeweld en ander huiselijk geweld), 4 (prevalentie kindermishandeling) en 5 (de samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen).

De eerste drie studies zijn verkennend van aard. De bevindingen uit deze voorstudies zijn gebruikt voor de definitieve opzet van de prevalentieonderzoeken naar huiselijk geweld en kindermishandeling.

1 Voor schatten geschikt (Snippe, Boendermaker, Mennes & Bieleman, 2016)
Dit verkennende onderzoek had als doel een actueel overzicht te geven van bestaande databronnen (registraties) en de kwaliteit daarvan voor het schatten van de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling. De uitkomsten van deze voorstudie zijn vooral benut in het onderzoek naar de prevalentie van huiselijk geweld op basis van de vangst-hervangstmethode (project 5).

2 Verbetering gendersensitiviteit van het prevalentieonderzoek huiselijk geweld (De Vaan, Dijkstra & Witkamp, 2016)
Deze voorstudie betreft een advies over de mogelijkheden om de 'gendersensitiviteit' van de uit te voeren prevalentiestudies te versterken ten opzichte van de prevalentieschattingen uit 2010, vooral waar het partnergeweld betreft. Met de term

gendersensitief wordt in de context van dit onderzoek bedoeld dat met name in de analyse en rapportage (meer dan voorheen) aandacht wordt besteed aan verschillen tussen vrouwen en mannen als het gaat om slachtoffer- en plegerschap, de context en impact van huiselijk geweld en de betekenis van gender daarbij. Het advies ter verbetering van de gendersensitiviteit heeft geleid tot diverse aanpassingen, waaronder een gedeeltelijk herziene opzet van de dataverzameling in de zelfrapportagestudie: inzet van een ander onlinepanel en een parallelonderzoek onder een aselecte steekproef, en aanpassingen in de vragenlijst en analyses (zie uitgebreider in bijlage 2).

3 De samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen (Ten Boom & Witkamp, 2016)

Dit is een literatuurverkenning naar de aard en omvang van de samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen. Er is een systematische zoektocht uitgevoerd naar relevant empirisch onderzoek uit binnen- en buitenland dat is verschenen tussen 1998 en 2016. De uitkomsten van de verkenning zijn benut door aan de studies – waar mogelijk – onderzoeksvragen toe te voegen over de samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling. Ook is deze studie benut om de bevindingen uit de onderzoeken aan te relateren.

Op basis van deze drie voorstudies zijn de overige, empirische, studies opgezet en uitgevoerd (voor een overzicht zie tabel 1.1). Twee projecten zijn uitgevoerd in het kader van de schatting van de aard en omvang van slachtofferschap van huiselijk geweld onder volwassenen[6]:

4 Zelfrapportagestudie slachtofferschap onder volwassenen (Van Eijkern, Downes & Veenstra, 2018)

In deze prevalentiestudie is de aard en omvang van huiselijk geweld gemeten op basis van zelfrapportage onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Het surveyonderzoek is in 2017 gelijktijdig uitgevoerd door het CBS en Centerdata onder twee steekproeven die van elkaar verschillen in surveydesign. Dit prevalentieonderzoek is zo veel mogelijk een replicatie van het vorige onderzoek naar huiselijk geweld (Van Dijk et al., 2010), waarvoor het veldwerk in 2008 werd gedaan. Behorend bij dit onderzoek is ook een drietal meer technische rapporten verschenen. Allereerst is er de onderzoeksdocumentatie waarin het veldwerk wordt beschreven dat door het CBS is verricht (Boonstra et al., 2018) en de onderzoeksdocumentatie van Centerdata met betrekking tot de gegevensverzameling via het LISS-panel (Elshout, 2017). Daarnaast is een methodologisch rapport verschenen waarin de gegevens worden vergeleken die door het CBS en Centerdata zijn verzameld (Lauret, Veenstra & Van Duijn, 2018). Het rapport gaat in op de vraag in hoeverre de aard en omvang van huiselijk geweld, zoals gemeten in het LISS-panel en de CBS-steekproef, onderling verschillen en hoe eventuele verschillen kunnen worden verklaard.

5 Vangst-hervangstomvangschatting huiselijk geweld op basis van politieregistraties (Van der Heijden, Cruyff, Van Gils & Snippe, 2019)

Dit onderzoek beoogt de omvang van huiselijk geweld te schatten over de jaren 2014-2016,[7] gebruikmakend van een zogenoemde 'vangst-hervangstmethode' op

[6] In beperkte mate wordt ook huiselijk geweld tegen minderjarigen in deze projecten gemeten. Beide projecten zijn daar echter niet primair op gericht.

[7] In dit project is ook getracht een schatting te maken van de omvang van kindermishandeling. Dit is echter niet gelukt. De gegevens over kindermishandeling die geen onderdeel vormen van huiselijk geweld zijn in de

basis van politiegegevens over aangiften en meldingen van huiselijk geweld en kindermishandeling. De schattingen voor huiselijk geweld zijn een replicatie van de schattingen over de jaren 2010 en 2011 (Van der Heijden et al., 2014). Helaas geven de actuele prevalentieschattingen van huiselijk geweld aanleiding om te veronderstellen dat deze de werkelijkheid onvoldoende weerspiegelen. Op basis van de vangst-hervangststudie presenteren we in deze synthese dan ook geen prevalentieschattingen van huiselijk geweld. In paragraaf 3.2.2 gaan we hier nader op in.

Twee projecten (6 en 7) zijn uitgevoerd in het kader van de schatting van de aard en omvang van kindermishandeling:

6 Zelfrapportagestudie slachtofferschap kindermishandeling scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017)
Dit onderzoek is in 2016 uitgevoerd onder een steekproef van scholieren in de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs en is een replicatie van twee eerdere metingen in 2006 (Lamers-Winkelman et al., 2007) en 2010 (Alink et al., 2011). De scholieren hebben een vragenlijst ingevuld tijdens een lesuur in de klas. Resultaat is een schatting van de prevalentie van slachtofferschap van kindermishandeling van kinderen van 12 tot 17 jaar.

7 Informantenstudie onder professionals over slachtofferschap kindermishandeling (Alink, Prevoo, Van Berkel, Linting, Klein Velderman & Pannebakker, 2018)
In deze prevalentiestudie wordt de aard en omvang van mishandeling vastgesteld van kinderen van 0 t/m 17 jaar. De omvangschatting is gebaseerd op een steekproef van informanten en gegevens van Veilig Thuis (VT). De beschrijving van de *aard* van en risicofactoren voor kindermishandeling is enkel op de informantenstudie gebaseerd.[8] De informanten zijn professionals werkzaam in verschillende sectoren, zoals het onderwijs, de sociaal-medische zorg en het juridisch systeem. Zij houden gedurende drie maanden alle gevallen bij van kindermishandeling en serieuze vermoedens daarvan die zij beroepshalve zien. Op basis van deze informantenrapportages en de VT gegevens is een schatting gemaakt van het aantal mishandelde kinderen in de hele populatie. Het betreft een replicatie van de vorige metingen in 2005 (Van IJzendoorn et al., 2007) en 2010 (Alink et al., 2011).

Voorts is een verdiepend onderzoek (studie 8) uitgevoerd naar kenmerken van plegers van partnergeweld en kindermishandeling.

8 Plegers van partnergeweld en kindermishandeling (Woicik, Eisenberg, Burgers, Tressova-van Veldhoven, Sijtsema & Bogaerts, 2019)
Dit is een verdiepend onderzoek onder plegers van partnergeweld, plegers van kindermishandeling in huiselijke kring en plegers van zowel kindermishandeling als partnergeweld geselecteerd uit de algemene bevolking. Het doel van het onderzoek is meer inzicht te krijgen in achtergrondfactoren, risicofactoren, dynamieken en escalatieprocessen van partnergeweld en kindermishandeling in een populatie die nog niet wegens geweld in beeld was bij justitie of gedwongen hulpverlening. De geweldplegers hebben, evenals een referentiegroep die geen geweld heeft gepleegd, online vragenlijsten ingevuld over persoonlijkheidskenmerken, de aanwezigheid van stress, angst en depressie, kwaliteit van de partnerrelatie, ouder-kindinteractie,

politieregistratie op dit moment nog niet beschikbaar. Daarnaast heeft de Raad voor de Kinderbescherming uit privacyoverwegingen ten aanzien van de geregistreerden besloten geen gegevens te leveren voor het huidige onderzoek.

[8] De reden daarvan is dat vergelijkbare data bij VT niet voorhanden waren.

aanwezigheid van problematisch alcoholgebruik, coping en het gebruik van controle in de relatie. Verder zijn 1-op-1-interviews gehouden met plegers en niet-plegers. Dit is geen onderzoek naar de *omvang* van het fenomeen huiselijk geweld en daarom wordt het in deze synthese niet besproken.

Een aantal van de genoemde studies levert tevens informatie over de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld binnen gezinnen. Het betreft de projecten 3, 6 en 7.

Dit rapport gaat over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling. Niet alle bevindingen uit alle onderzoeken komen daarom terug in dit rapport. De auteurs van de afzonderlijke studies zijn niet verantwoordelijk voor de interpretatie en conclusies van de studies zoals deze door de auteurs van deze synthese zijn weergegeven.

Tabel 1.1 Overzicht van de empirische prevalentiestudies

Studie	Doelpopulatie	Type geweld	Samenloop	Methode en gegevensbron	Jaar waarin gemeten werd	Eerdere meetjaren waarmee wordt vergeleken
Zelfrapportagestudie onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018)	Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder	Huiselijk geweld		Enquête: zelfrapportage 1 CBS: online vragenlijst en eventueel schriftelijk (eenmalige steekproef); N=6.835. 2 Centerdata: online vragenlijst (LISS-panel); N=5.876.	2017	2008
Vangst-hervangststudie op basis van politie-registraties (Van der Heijden et al., 2019)	Slachtoffers en verdachten van huiselijk geweld	Huiselijk geweld		Vangst- hervangstmethode op basis van gegevens over meldingen en aangiften uit politieregistratiesysteem BVH	2014-2016	2010-2011
Zelfrapportagestudie onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017)	Scholieren in eerste vier klassen van voortgezet onderwijs	Kindermishandeling	✓	Enquête (schriftelijke vragenlijst); N=1.935	2016	2006 en 2010
Informantenstudie onder professionals (Alink et al., 2018)	0- t/m 17-jarigen	Kindermishandeling	✓	Online vragenlijst per casus onder professionals werkzaam in verschillende sectoren, zoals het onderwijs, de sociaal-medische zorg en het juridisch systeem, aangevuld met gegevens van Veilig Thuis	2017	2005 en 2010

1.4 Eerder onderzoek: landelijk prevalentie-onderzoek in vogelvlucht

Studies naar huiselijk geweld en kindermishandeling zijn, evenals het beleid, lange tijd van elkaar gescheiden uitgevoerd. Dit blijkt onder meer uit de tot nu toe afzonderlijk uitgevoerde prevalentieschattingen.

Sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn in Nederland diverse landelijke studies uitgevoerd naar fenomenen die nu onder de noemer huiselijk geweld worden gevat. Draijer (1988) ondervroeg vrouwen tussen de 20 en 40 jaar naar seksueel misbruik in hun jeugd door gezins- of familieleden. Römkens (1989, 1992) concentreerde zich op heteroseksuele vrouwen tussen de 20 en 60 jaar die ooit een partner hadden gehad: in haar onderzoek stond de prevalentie van partnergeweld centraal. Vanaf eind jaren negentig zijn diverse onderzoeken naar huiselijk geweld verricht waarin gekozen is voor een bredere invalshoek. Van Dijk en collega's benaderden een deel van de voornamelijk autochtone bevolking (Van Dijk et al., 1997) en van de vier grootste etnische minderheidsgroepen (Van Dijk & Oppenhuis, 2002) tussen de 18 en 70 jaar om meer zicht te krijgen op de omvang van huiselijk geweld. Het ging daarbij om zowel vrouwelijke als mannelijke slachtoffers van geweld dat werd gepleegd door iemand uit de huiselijke kring.

In 2007 hebben het ministerie van Justitie, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het WODC gevraagd om een grootschalig landelijk onderzoek op het terrein van huiselijk geweld uit te (laten) voeren. Daarin werd bewust gekozen voor het toepassen van meerdere methoden om de betrouwbaarheid van de uitkomsten te versterken (triangulatie). Het onderzoek bestond uit verschillende deelonderzoeken. In de eerste plaats een schatting op basis van vragenlijstonderzoek naar slachtofferschap van huiselijk geweld onder een online respondentenpanel. Aanvullend daarop zijn, ter verdieping, onder een grote groep slachtoffers van huiselijk geweld uit dit panel, face-to-face-interviews gevoerd (Van Dijk et al., 2010). Daarnaast is een omvangrijk onderzoek naar plegers van huiselijk geweld verricht. Dit was gebaseerd op gegevens verzameld onder het online panel en op gegevens van de reclassering over plegers die in aanraking waren gekomen met justitie (Van der Knaap et al., 2010). Tot slot is een schatting gemaakt van het jaarlijkse aantal plegers en slachtoffers van huiselijk geweld met behulp van een vangst-hervangstmethode, op basis van politiegegevens (Van der Heijden et al., 2009).[9] De belangrijkste uitkomsten zijn samengebracht in het syntheserapport Huiselijk geweld in Nederland (Van der Veen & Bogaerts, 2010).[10]

Naar aanleiding van het rapport Huiselijk geweld in Nederland heeft een aantal wetenschappers in 2011 in een brief zorgen geuit over de gebruikte methoden en definities (De Vaan et al., 2016). De gebruikte methoden, met name de vangst-hervangst en het gebruik van het internetpanel, waren in hun ogen omstreden. Verder zou de meting van geweld onvoldoende aansluiten bij internationale wetenschappelijke inzichten. Ook wezen de critici op een tendens tot sekseneutraliteit; de rapportage werd beoordeeld als ambigu over de seksespecifieke dimensies van slachtoffer- of daderschap. Bovendien zou het onderzoek op gespannen voet staan

[9] In 2014 is dit onderdeel gerepliceerd waarbij ook huiselijk geweld binnen verschillende herkomstgroeperingen werd geschat (Van der Heijden et al., 2014).

[10] Enkele aanvullende analyses zijn gerapporteerd in een factsheet van Van der Veen (2011).

met de door Nederland geratificeerde verdragen op dit gebied (zie ook bijlage 2).[11] Deze kritiek is een belangrijke reden geweest om in het huidige onderzoek meer aandacht te besteden aan de 'gendersensitiviteit' van het onderzoek en daarover advies te vragen (De Vaan et al., 2016: project 2).

In eerdere onderzoeken naar de omvang van kindermishandeling is ook gebruikgemaakt van verschillende methoden. De eerste prevalentiestudie kindermishandeling in Nederland startte in 2005. Het project bestond uit twee deelonderzoeken. Het eerste betrof een schatting van de aard en omvang van kindermishandeling gebaseerd op een informantenstudie (Van IJzendoorn et al., 2007). Het tweede deel was een onderzoek naar de aard en omvang van kindermishandeling gebaseerd op vragenlijstonderzoek onder scholieren in de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs (Lamers-Winkelman et al., 2007). Een vergelijkbare opzet met twee van elkaar onafhankelijke methoden werd vijf jaar later herhaald; de delen werden toen in één eindrapport gepubliceerd (Alink et al., 2011).

1.5 Definities van huiselijk geweld en kindermishandeling

Dit onderzoek vindt plaats binnen de rijksbrede aanpak van 'geweld in afhankelijkheidsrelaties' (GIA) en richt zich specifiek op twee vormen van GIA, namelijk huiselijk geweld en kindermishandeling. In deze paragraaf beschrijven we wat wordt verstaan onder huiselijk geweld en kindermishandeling. In de latere hoofdstukken gaan we in op de operationaliseringen die zijn gehanteerd in de verschillende studies.[12]

Huiselijk geweld
In deze synthese is de brede beleidsdefinitie van huiselijk geweld die sinds 1997 is gebruikt in de landelijke onderzoeken naar huiselijk geweld het uitgangspunt (Van Dijk et al., 1997, 2010). Het gaat om geweld dat door iemand uit de huiselijke of familiekring van het slachtoffer is gepleegd. Deze kring bestaat uit (ex-)partners, gezinsleden, familieleden, huisgenoten en huisvrienden. Het is dus de relatie tussen dader en slachtoffer die centraal staat en niet de locatie van het gepleegde geweld. De leeftijd van slachtoffer en pleger doet blijkens de definitie van huiselijk geweld niet ter zake. Het kan bij huiselijk geweld gaan om lichamelijke, seksuele en psychische vormen van geweld (meer hierover in hoofdstuk 3).

Kindermishandeling
Kindermishandeling valt – voor zover in de huiselijke of familiekring gepleegd – onder de definitie van huiselijk geweld. In Nederland is ook een aparte, in de Jeugdwet (2015) vastgelegde, definitie van kindermishandeling.
Kindermishandeling is daarin breder gedefinieerd dan alleen als huiselijk geweld tegen kinderen. Het gaat om 'elke vorm van voor een minderjarige bedreigende of gewelddadige interactie van fysieke, psychische of seksuele aard, die de ouders of andere personen ten opzichte van wie de minderjarige in een relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, actief of passief opdringen, waardoor ernstige schade wordt berokkend of dreigt te worden berokkend aan de minderjarige in de vorm van fysiek of psychisch letsel'. Het gaat dus om geweld van fysieke, seksuele of psychische aard waarbij een minderjarige een afhankelijkheidsrelatie heeft met

[11] Zie Van Eijkern et al. (2018) voor een uitgebreidere schets van het historisch verloop van de maatschappelijke aandacht voor huiselijk geweld en het internationale kader.

[12] Zie ook Janssen (2016) voor een indeling in drie domeinen van geweld in afhankelijkheidsrelaties.

de pleger van het geweld. De pleger kan zowel minder- als meerderjarig zijn. Plegers kunnen gezins- of familieleden zijn maar ook buitenstaanders (zoals een leraar, hulpverlener of sporttrainer). Het als minderjarige getuige zijn van huiselijk geweld wordt eveneens als een vorm van kindermishandeling beschouwd.[13] Deze wettelijke definitie van kindermishandeling vormt voor dit onderzoek het uitgangspunt. In de praktijk blijken de beide studies naar de prevalentie van kindermishandeling echter vooral kindermishandeling door volwassenen in de huiselijke kring te meten en daarmee valt de gemeten kindermishandeling grotendeels onder de definitie van huiselijk geweld (meer hierover in hoofdstuk 4). Kindermishandeling in een professionele en/of institutionele setting blijft feitelijk buiten beschouwing in deze synthese.

Samenloop
In dit onderzoek wordt tot slot nagegaan in welke mate er sprake is van samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld binnen het gezin, en dan met name (ex-)partnergeweld tussen de ouders of verzorgers. Het uitsluitend getuige zijn van huiselijk geweld tussen de ouders, wordt in dit geval niet tot kindermishandeling gerekend (dat zou immers voor die groep tot 100% samenloop leiden). Bij samenloop gaat het enkel om het in dezelfde referentieperiode voorkomen van zowel mishandeling die tegen het kind is gericht als geweld tussen anderen/ouders in het gezin. Omdat de prevalentie hiervan in Nederland nog niet eerder grootschalig is onderzocht, is dit onderdeel vooral verkennend van aard (meer hierover in hoofdstuk 2 en 5).

Afbakening
Door de opzet van de onderzoeken, komen de meest ernstige gevallen van huiselijk geweld en kindermishandeling – namelijk waar het slachtoffer overlijdt – daarin niet expliciet aan de orde. Jaarlijks vallen er in Nederland ongeveer zeventig slachtoffers door fataal geweld in huiselijke kring. Het grootste deel daarvan betreft (ex-)partnerdodingen, gevolgd door kinderdodingen en in mindere mate ouderdoding voor (Koenraadt & Liem, 2010; Ganpat & Liem, 2012; Liem et al., 2018). Ook huiselijk geweld en kindermishandeling dat de huiselijke kring overstijgt en onderdeel uitmaakt van bredere problematiek, zoals mensenhandel, huwelijksdwang en eergerelateerd geweld blijven als specifieke vormen van geweld buiten beeld in de onderzoeken en dus ook in deze synthese.[14]

1.6 Huiselijk geweld en kindermishandeling in perspectief

In deze paragraaf gaan we in op een aantal onderwerpen die het politieke en maatschappelijke debat over huiselijk geweld en kindermishandeling beïnvloeden en daarmee – direct of indirect – ook het onderzoek naar deze thematiek.

1.6.1 Verruiming van de begrippen kindermishandeling en huiselijk geweld

De wijze waarop in Nederland tegen huiselijk geweld en kindermishandeling wordt aangekeken, is in de loop der tijd veranderd. Ging het bij het begrip kindermishan-

[13] Waarbij dit doorgaans wordt ingevuld als getuige zijn van geweld tussen de *ouders*/verzorgers.

[14] Geweld tegen ouderen blijft gedeeltelijk buiten beeld. Waar ouderen mishandeld worden door hun (ex-)partner of door anderen uit de huiselijke kring valt dit onder huiselijk geweld, zoals we dat in dit prevalentieonderzoek definiëren. Ouderenmishandeling in ruimere zin maakt echter geen deel uit van dit prevalentieonderzoek. Hiernaar is wel afzonderlijk onderzoek gedaan, eveneens in opdracht van het WODC (zie Bakker et al., 2018).

deling vroeger vooral om grof lichamelijk geweld van ouders tegen jonge kinderen, in de loop van de tijd is de betekenis veel breder geworden (zie bijv. Baartman, 2009; Steketee et al., 2017). Hardhandige opvoedingsmethoden in reactie op onhandelbaar gedrag van het kind kunnen niet meer op begrip rekenen. Ook het nalaten van gedrag (verschillende vormen van verwaarlozing) valt nu onder kindermishandeling, net als seksueel misbruik door plegers van *buiten* gezin of familie. De verruiming van het begrip kindermishandeling is mede gebaseerd op het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind. Schending van kinderrechten wordt min of meer gelijkgesteld aan kindermishandeling (Baartman, 2009). De ontwikkeling van het kind is steeds centraler komen te staan en gedragingen van ouders of opvoeders die die ontwikkeling negatief beïnvloeden vallen nu onder kindermishandeling. Denk hierbij ook aan het door kinderen getuige zijn van geweld tussen ouders (of anderen in het gezin). Dit wordt internationaal niet altijd onder kindermishandeling begrepen; hiermee loopt Nederland samen met bijvoorbeeld Zweden voorop (Steketee et al., 2017). Er zijn dus steeds meer vormen van mishandeling onder de term kindermishandeling geschaard en ook de groep potentiële plegers is verbreed.

De term huiselijk geweld is halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw geïntroduceerd. Sinds de jaren zeventig is eerst *geweld tegen vrouwen in de privésfeer* op de maatschappelijke agenda gezet door de vrouwenbeweging. Dit heeft onder meer geleid tot de strafbaarstelling van verkrachting binnen het huwelijk in 1991. De privésfeer werd in de definitie van huiselijk geweld in de jaren negentig echter uitgebreid met familieleden, huisgenoten (anders dan partners en familieleden) en huisvrienden (mensen die verder over de vloer komen). Ook beperkte de belangstelling zich minder tot uitsluitend geweld tegen vrouwen; geweld tegen mannen en geweld gepleegd door vrouwen kwam eveneens in het vizier. Verder is de relevantie van psychisch geweld, in aanvulling op fysiek en seksueel geweld, steeds duidelijker geworden. Huiselijk geweld werd in Nederland zo een steeds diverser fenomeen.[15] Dat vervolgens in onderzoek niet altijd meer onderscheid werd gemaakt naar de verschillende slachtoffer-pleger relaties, in combinatie met de rollen van mannen en vrouwen en de context waarin het geweld plaatsvond, heeft tot onduidelijkheid en verwarring geleid over de betekenis van cijfers over huiselijk geweld (zie bijv. Wittebrood & Veldheer, 2005).

1.6.2 Het door elkaar lopen van slachtoffer- en plegerrollen

Het is belangrijk te beseffen dat slachtoffer- en plegerrollen bij huiselijk geweld en kindermishandeling door elkaar kunnen lopen. Betrokkenen bij huiselijk geweld zijn niet altijd simpelweg als slachtoffer óf pleger van het geweld te labelen. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van wederkerig geweld: beide betrokkenen nemen dan in gelijke mate het initiatief tot geweld (en met vergelijkbare ernst). Ook kunnen situaties voorkomen waarin een van de betrokkenen gewelddadig reageert in reactie op (structureel) geweld van de ander (vgl. Römkens, 1992). Daarnaast kan sprake zijn van 'sequentieel' geweld.[16] In de ene context is iemand dan slachtoffer van geweld (bijvoorbeeld door een partner) en in een andere context is dezelfde persoon een pleger van geweld (bijvoorbeeld tegen een kind). Het door elkaar lopen van

[15] Inmiddels is de term huiselijk geweld voor wat betreft mogelijke plegers verder uitgebreid met onder meer mantelzorgers. In de WMO (2015) luidt de definitie 'lichamelijk, geestelijk of seksueel geweld of bedreiging daarmee door een familielid, een huisgenoot, de echtgenoot of voormalig echtgenoot of een mantelzorger'. In de Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling uit 2016 van het OM uit (2016A003) is ouderenmishandeling en geweld in (zorg)instellingen toegevoegd (zie bijlage 5 voor meer details over veranderingen in de Aanwijzing).

[16] Zie ook Van Eijkern et al. (2018: hoofdstuk 6).

slachtoffer- en plegerrollen kan in dezelfde periode plaatsvinden, maar ook op verschillende momenten in de levensloop. Vooral voor het doorbreken van gewelds-patronen in gezinnen is een genuanceerd beeld over de gedragingen van alle betrokkenen belangrijk. In hoofdstuk 2 zullen we uitgebreider ingaan op de context van huiselijk geweld en kindermishandeling. In deze synthese zullen de onderliggende processen die aan huiselijk geweld en kindermishandeling ten grondslag liggen niet *empirisch* aan de orde komen. In deze synthese ligt de nadruk op het schatten van de prevalentie van slachtofferschap van huiselijk geweld en kindermishandeling in verschillende slachtoffer-pleger relaties. Daarbij zijn de mogelijkheden beperkt om rekening te houden met de context daarvan. We komen hierop terug in het slothoofdstuk.

1.6.3 Huiselijk geweld als gendered *fenomeen*

De term *gender* verwijst in de onderhavige context niet naar de sekse van mensen in biologische zin, maar naar de daarmee verbonden betekenis(sen) die sekse krijgt in een specifieke context (De Vaan et al., 2016).[17] Structurele verschillen, verschillen in sociaal-culturele rollen, fysieke verschillen en verschillen in macht verbonden met de seksen zijn daarbij relevant (zie bijv. De Vaan et al., 2016; Emery, 2011; Walby et al., 2017). Sommige sociale fenomenen zijn meer 'doordrenkt' van gender dan andere; bij huiselijk geweld en in het bijzonder (ex-)partnergeweld is die doordrenking nadrukkelijk aanwezig (Walby et al., 2017). Nederland is volgens internationale verdragen[18] verplicht om zich in te spannen voor een gendersensitief beleid met betrekking tot huiselijk geweld. Het is daarom belangrijk om onderzoek naar huiselijk geweld met voldoende oog voor de rol van gender uit te voeren. Dit kan door zo veel mogelijk rekening te houden met de context waarin het geweld plaatsvindt: een op het eerste gezicht min of meer dezelfde gebeurtenis kan bij vrouwen en mannen verschillende motivaties en gevolgen hebben op fysiek, economisch, cultureel, sociaal en psychisch vlak. Onderzoek als het onderhavige kan bijdragen aan meer gendersensitief beleid met betrekking tot huiselijk geweld door kennis te verzamelen over indicatoren die vanuit genderoogpunt relevant zijn. De sekse van slachtoffer en pleger moet daartoe geïdentificeerd worden, maar dat alleen is niet voldoende. Andere belangrijke dimensies zijn volgens Walby et al. (2017) en het genderadvies van De Vaan et al. (2016, project 2) in elk geval de *relatie* tussen de betrokkenen (bijvoorbeeld partners, ex-partners, andere familie, niet-familie), eventuele seksuele aspecten van het geweld, de motivatie voor het geweld en de gevolgen (schade) in aanvulling op het gebeurde zelf (en kenmerken daarvan zoals duur en frequentie). Door het uitgangspunt in dit prevalentieonderzoek om de vergelijkbaarheid met de vorige studies zo groot mogelijk te laten zijn, is er slechts beperkt ruimte om de genoemde dimensies van gender in het onderzoek te betrekken. Maar om de gendersensitiviteit van het onderzoek te versterken, is de sekse van de betrokkenen zo veel mogelijk vastgesteld en is meer aandacht besteed aan de relatie waarin geweld plaatsvindt.[19] Dit is waar mogelijk in de empirische studies over zowel huiselijk geweld als kindermishandeling gedaan.[20] Met

---

[17] Met de term gender doelen we in deze publicatie niet op het 'psychologische geslacht' van mensen, dat wil zeggen de beleving van zichzelf als man, vrouw of bijvoorbeeld genderfluïde.

[18] Het Verdrag van Istanbul en het VN-Vrouwenverdrag.

[19] We laten de seksuele gerichtheid van betrokkenen buiten beschouwing, maar ook die kan relevant zijn. Van Eijkern et al. (2018, paragraaf 6.4) rapporteren ook over lesbische en homoseksuele koppels.

[20] Het scholierenonderzoek is, op verzoek van de aanvragende ministeries, als eerste van alle onderzoeken met voorrang gestart. Hierdoor was het niet mogelijk om het genderadvies nog te benutten voor bijvoorbeeld aanpassingen in het meetinstrument (we weten daardoor niets over de sekse van de plegers).

name de zelfrapportagestudie onder volwassenen naar slachtofferschap van huiselijk geweld van Van Eijkern et al. (2018, project 4) bood enkele extra mogelijkheden. In die studie zijn ook analyses gedaan met betrekking tot de gevolgen en context van het geweld, waarmee een poging is gedaan de vraag wat slachtofferschap van huiselijk geweld voor vrouwen en mannen behelst, iets ruimer te beantwoorden. Zo is geprobeerd een goede stap vooruit te maken.

1.6.4 Cultuur en huiselijk geweld

In deze synthese wordt niet systematisch aandacht besteed aan mogelijke verschillen in huiselijk geweld of kindermishandeling tussen verschillende culturele groepen – bijvoorbeeld naar religieuze overtuiging of migratieachtergrond. Het verzoek van de ministeries was om een algemene prevalentieschatting te realiseren en de studie is er dan ook niet op gericht om tot schattingen van de omvang van bepaalde deelgroepen uit de bevolking te komen. De gebruikelijke meting van (etnisch-)culturele achtergrond – namelijk mensen met een migratieachtergrond – is weinig informatief over de huidige samenleving met een forse derde en vierde generatie en correspondeert niet meer voldoende met de maatschappelijke werkelijkheid (RMO, 2012). In enkele studies is het al dan niet hebben van migratieachtergrond wel een van de beschreven variabelen. Het is evenwel belangrijk dergelijke beschrijvingen niet als verklaringen te zien. Vaak blijken eventuele verschillen tussen (etnisch-)culturele groepen verklaard te worden doordat zij verschillen op andere relevante determinanten van, in dit geval, huiselijk geweld of kindermishandeling. Wittebrood en Veldheer (2005) vonden bijvoorbeeld dat vrouwen uit de vier grootste migrantengroepen weliswaar vaker slachtoffer waren geweest van (ex-)partnergeweld over een periode van vijf jaar dan autochtone vrouwen, maar dat bleek deels te kunnen worden verklaard doordat beide groepen varieerden op andere kenmerken zoals leeftijd en opleiding. Voor andere vormen van slachtofferschap kunnen vergelijkbare conclusies worden getrokken (Korf & Bovenkerk, 2007). Naast demografische en sociaaleconomische kenmerken (of risicofactoren) kan eveneens gedacht worden aan verschillen die te maken hebben met opvoedingsstijlen, rolpatronen, kwaliteit van het gezinsleven, familiegeschiedenis en de huidige gezins- en familiecontext (zie bijv. Lahlah, 2013). Ook factoren die de onderlinge afhankelijkheid concretiseren, zoals bijvoorbeeld economische of verblijfsrechtelijke afhankelijkheid, kunnen relevant zijn. Het is dus zaak om oog te hebben voor de universele mechanismen die schuilgaan achter gemeten verschillen tussen groepen en dat vraagt om een inhoudelijke verdieping die in deze prevalentiestudie niet aan de orde is. Het is belangrijk om te waken voor 'culturalisering'; dan wordt partnergeweld tegen vrouwen onder migrantengroepen als een specifiek en veelvoorkomend cultureel probleem gezien, terwijl geweld van autochtone Nederlandse mannen tegen vrouwen als een meer uitzonderlijk en individueel relatieprobleem wordt beschouwd (Römkens et al., 2018).

Gelet op de rol van cultuur in relatie tot huiselijk geweld, treedt er – mede doordat steeds meer thema's onder de overkoepelende term 'geweld in afhankelijkheidsrelaties' zijn geplaatst – soms ook 'conceptuele mist' op. Janssen (2018) wijst er bijvoorbeeld op dat eergerelateerd geweld dikwijls onterecht als een bijzondere vorm van huiselijk geweld wordt gezien. Eergerelateerd geweld *kan* wel onder huiselijk geweld vallen – dat is afhankelijk van wie het pleegt – maar dat hoeft niet zo te zijn. De term 'huiselijk geweld' verwijst naar de relatie waarin het geweld zich afspeelt en de term 'eergerelateerd geweld' verwijst naar het motief, namelijk een geschonden eergevoel.

1.7 Lastig meetbare verschijnselen

Het is evident dat het bepalen van de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling geen sinecure is. In de eerste plaats zijn het grotendeels verborgen verschijnselen: huiselijk geweld en kindermishandeling zijn meestal niet direct te observeren en spelen zich vooral af 'achter de voordeur'.
In de tweede plaats is de context waarin het geweld plaatsvindt van belang. Niet alle meetbare voorvallen zijn in elke context te kwalificeren als huiselijk geweld of kindermishandeling, maar het patroon van handelingen waar ze deel van uitmaken kan wel degelijk betekenen dat sprake is van geweld en dat betrokkenen ondersteuning nodig hebben om dit patroon te doorbreken. Daarnaast zijn de betrokkenen niet altijd simpelweg als slachtoffer of pleger van het geweld te labelen (zie hierover ook paragraaf 1.6.2). Breed kwantitatief onderzoek – zeker als dat primair gericht is op het doen van prevalentieschattingen – leent zich maar beperkt tot het genuanceerd uitvragen van dit soort contextuele informatie.

Om inzicht te krijgen in de aard en omvang van deze verschijnselen is het belangrijk gebruik te maken van verschillende bronnen en methodieken en deze steeds in perspectief te plaatsen. Elke bron en methodiek heeft zijn eigen sterke en zwakke punten. Door deze bij elkaar te brengen en aan elkaar te relateren, kan de werkelijke aard en omvang van de problematiek beter worden benaderd. In de opzet van het huidige prevalentieonderzoek is een van de uitgangspunten dan ook dat voor huiselijk geweld, kindermishandeling en de samenloop tussen beide, steeds ten minste twee van elkaar onafhankelijke bronnen worden gebruikt. De bevindingen uit de studies zijn verkregen met uiteenlopende methoden op basis van verschillende gegevensbronnen. Deze gegevensbronnen bevatten informatie over deelaspecten van de verschijnselen huiselijk geweld en kindermishandeling en geven informatie over populaties die elkaar niet per definitie (volledig) overlappen. Bijvoorbeeld, registraties van mishandeling door professionals leiden tot een ander beeld van de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling dan een enquête over dit onderwerp die wordt afgenomen onder doorsnee scholieren of de Nederlandse bevolking. Ook zijn sommige bronnen meer gericht op het vastleggen van strafbare feiten, terwijl andere bronnen juist gericht zijn op het monitoren van begeleiding en opvang, ongeacht de eventuele strafbaarheid van het gebeurde. Het feit dat schattingen over de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in verschillende studies van elkaar verschillen, is dan ook niet verrassend. In deze synthese brengen we de verschillende bevindingen over de aard en omvang van deze verschijnselen bij elkaar en gaan we in op de vraag hoe de verschillende schattingen zich tot elkaar verhouden.

1.8 Leeswijzer

In dit inleidende hoofdstuk zijn de onderzoeksvragen en de opzet van het uitgevoerde prevalentieonderzoek besproken. Ook zijn we kort ingegaan op eerder prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling, hebben we de problematiek in perspectief geplaatst en uitgelegd wat we onder deze termen verstaan. Het volgende hoofdstuk is theoretisch van aard: in hoofdstuk 2 schetsen we de kwalitatieve context en aard van huiselijk geweld, kindermishandeling en de samenloop daarvan in gezinnen op basis van internationale wetenschappelijke literatuur. Deze achtergrondinformatie is belangrijk om de bevindingen over de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling die in deze synthese centraal staan goed te kunnen duiden. In de hoofdstukken 3 tot en met 5 worden deze bevindingen besproken.

In hoofdstuk 3 staat de prevalentie van geweld door (ex-)partners en ander huiselijk geweld centraal op basis van het zelfrapportageonderzoek onder volwassenen en wordt ingegaan op de de vangst-hervangststudie op basis van politieregistraties (project 4 en 5). De prevalentie van kindermishandeling komt in hoofdstuk 4 aan de orde. In dat hoofdstuk gaat het om het zelfrapportageonderzoek onder scholieren en de informantenstudie onder professionals (project 6 en 7). Hoofdstuk 5 gaat over de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld binnen het gezin. Dit hoofdstuk is gebaseerd op drie onderzoeken: de literatuurverkenning naar de samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen (project 3) en de beide empirische studies over de prevalentie van kindermishandeling die in hoofdstuk 4 ook aan de orde zijn (project 6 en 7). Het gaat hierbij om een eerste empirische verkenning van dit onderwerp. We eindigen deze synthese met een slothoofdstuk waarin we eerst de onderzoeksvragen beantwoorden naar de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling, de samenloop daarvan in gezinnen evenals de ontwikkeling sinds de vorige metingen. Tot slot reflecteren we op belangrijke inhoudelijke en methodologische bevindingen.

2 Context en aard van huiselijk geweld en kindermishandeling

In dit hoofdstuk schetsen we, voorafgaand aan de bevindingen over de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland die in de hoofdstukken 3 t/m 5 worden besproken, de kwalitatieve context en aard van huiselijk geweld en kindermishandeling, en de samenloop daarvan in gezinnen. Hierbij zullen we vooral gebruikmaken van internationale wetenschappelijke literatuur.
We richten ons daarbij primair op geweld binnen het gezin of huishouden. De definities die in Nederland in het beleid gehanteerd worden zijn breder (zoals in hoofdstuk 1 beschreven). Bij geweld buiten het gezinsverband (denk aan plegers als huisvrienden, sportcoaches e.d.) spelen echter veelal andere mechanismen een rol dan bij intieme (gezins)relaties.[21] Aan het einde van dit hoofdstuk gaan we, eveneens op basis van de literatuur, ook in op de consequenties van de uiteenlopende typen onderzoek voor de prevalentieschattingen van huiselijk geweld en kindermishandeling. Zowel deze inhoudelijke als meer methodologische achtergrondinformatie is belangrijk om de bevindingen uit de empirische hoofdstukken goed te kunnen duiden.

2.1 Context en risicofactoren van huiselijk geweld en kindermishandeling

De context waarin huiselijk geweld en kindermishandeling plaatsvinden, wordt niet alleen bepaald door de individuele en gezinssituatie van de betrokkenen, maar ook door de sociale omgeving en de maatschappij. Op elk van deze niveaus zijn factoren aan te wijzen die van invloed zijn op het ontstaan, voortduren en stoppen van geweld in het gezin. We schetsen een zogenoemd 'ecologisch model' (Belsky, 1980; Heise, 1998; Hong et al., 2012; Little & Kantor, 2002; Schiamberg & Gans, 2000; Smith Slep et al., 2014; Stith et al., 2004). In een ecologisch model worden relevante factoren, afkomstig uit verschillende theorieën en werkzaam op verschillende niveaus onderscheiden (zie figuur 2.1). Die factoren zijn in samenhang en in een bepaalde interactie tussen individu en omgeving werkzaam. Sommigen staan vast, anderen zijn veranderlijk. Het model laat zien dat huiselijk geweld en kindermishandeling geen eenvoudig te verklaren fenomenen zijn. Eén enkele verklaring bestaat niet – één enkele oplossing dus ook niet. Bovendien zijn voor de individuele ontwikkeling van een persoon niet alleen de (objectieve) omgevingsfactoren relevant, maar ook de manier waarop deze factoren worden ervaren door de persoon die in die omgeving leeft (Bronfenbrenner & Morris, 2006).

[21] In intieme (gezins)relaties is bijvoorbeeld sprake van grotere gebondenheid, meer afhankelijkheden en is men extra kwetsbaar (zie ook Ten Boom, 2016).

Figuur 2.1 De ecologische context waarin huiselijk geweld en kindermishandeling plaatsvinden

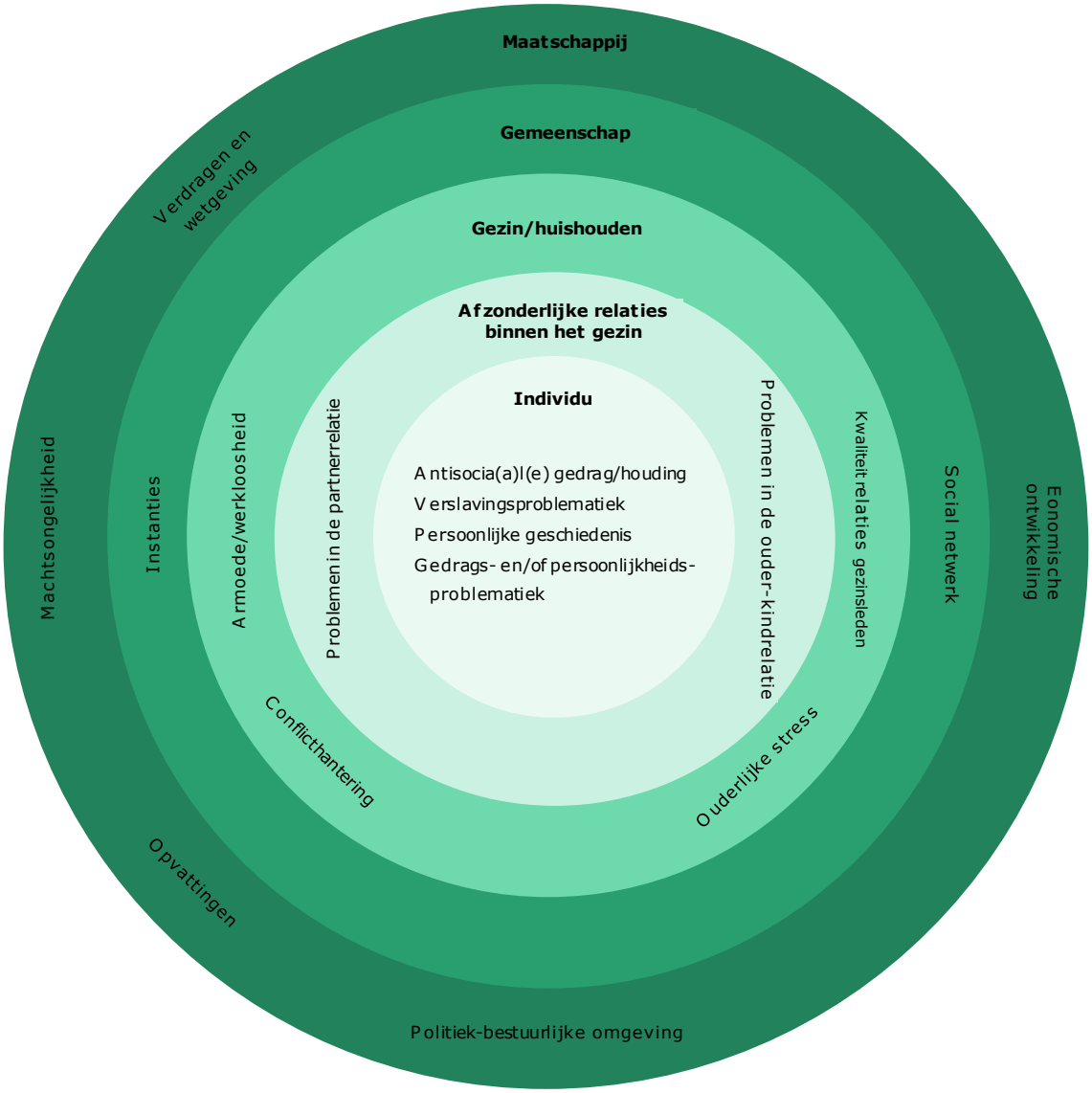

Omdat op deze plaats de context van huiselijk geweld en kindermishandeling centraal staat, ligt de focus hier niet enkel op het slachtoffer – zoals in de empirische hoofdstukken van dit rapport overwegend wel het geval is – maar besteden we ook nadrukkelijk aandacht aan de (interactie met de) pleger van het geweld en de verdere omgeving. Huiselijk geweld en kindermishandeling ontstaan en bestaan immers in de context van maatschappelijke verhoudingen en menselijke relaties op verschillende niveaus. Dat zijn de Nederlandse maatschappij, de gemeenschap, het gezin en de afzonderlijke relaties daarbinnen, en het individu. We pretenderen overigens niet om met dit ecologische model volledig te zijn.

2.1.1 Maatschappelijk niveau

Op dit niveau van de context van geweld in huiselijke kring is ten eerste het juridisch kader van belang: de Nederlandse wetgeving en internationale verdragen. Denk hierbij aan de vigerende wettelijke definities van strafbare handelingen en het door Nederland ratificeren van onder meer het Verdrag van Istanboel inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld. De politiek-bestuurlijke omgeving is eveneens belangrijk op dit niveau: wordt er bijvoorbeeld bezuinigd op maatschappelijk opvang of wordt deze juist uitgebreid en versterkt? Dit kan direct invloed hebben op praktijken in het professionele veld: is het op bepaalde plaatsen bijvoorbeeld haalbaar om routinematig te screenen op mishandeling of niet? Op het maatschappelijke niveau werken verder de culturele en structurele kenmerken van de maatschappij. Denk bijvoorbeeld aan de mate van armoede en werkloosheid, maar ook aan machtsongelijkheid tussen mannen en vrouwen, waaronder het bestaan van grote groepen vrouwen die economisch afhankelijk zijn van hun mannelijke partners. De maatschappelijke opvattingen over de toelaatbaarheid van huiselijk geweld en kindermishandeling spelen eveneens op dit niveau. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de tolerantie voor partnergeweld al jaren afneemt (Eurobarometer, 2016; zie ook Römkens et al., 2018, p.16) en dat geldt ook voor kindermishandeling (zie bijv. Gilbert et al., 2012).
Dit allemaal samen schept een context waarin geweld in het gezin, waaronder het slaan van kinderen en vrouwen, meer of minder geaccepteerd wordt en waarin signalering en ingrijpen eerder of juist niet snel plaatsvinden. De context kan eraan bijdragen dat mensen langer in een gewelddadige omgeving blijven of juist eerder kansen zien om daaruit te vertrekken; de context heeft invloed op signalering en bescherming, op de snelheid van interventie en dus het meer of minder plaatsvinden van huiselijk geweld.

2.1.2 Niveau van de gemeenschap

Bij dit niveau gaat het om de directe omgeving van individuen en het huishouden waar ze deel van uitmaken. Hierbij kan onder meer gedacht worden aan het aan- of afwezig zijn van hulpbronnen. Deze hulpbronnen kunnen op allerlei wijzen steun verlenen aan de verschillende leden van een huishouden. Is er een sociaal netwerk van familie en buurtgenoten of leeft men in isolement? Heeft men contacten met directe buren, andere buurtgenoten of met collega's? Daarnaast is de sociale groep waar men deel van uitmaakt (bijvoorbeeld vrienden, familie, *peer group*, culturele of religieuze gemeenschap) relevant. Hoe wordt er aangekeken tegen geweld in het algemeen en meer specifiek tegen geweld binnen het gezin? Wordt geweld door de man tegen zijn vrouw bijvoorbeeld geaccepteerd of juist afgekeurd en hoe wordt aangekeken tegen een 'corrigerende tik'? Als geweld buiten de geaccepteerde kaders valt, zullen omstanders eerder interveniëren. Ook instanties kunnen deel uitmaken van de gemeenschap. Zijn er laagdrempelige instanties in de buurt? Als men in een buurt elkaar en elkaars kinderen niet kent, is het risico groter dat geweld niet gesignaleerd wordt, langer doorgaat en verder wordt overgedragen van ouders op kinderen (zie bijv. Heise, 1998; Little & Kantor, 2002). Een invloedrijk onderdeel van de gemeenschap kan ook worden gevormd door de 'extended family', bijvoorbeeld als kinderen, ouders en andere familie dicht bij elkaar wonen en/of anderszins nauwe relaties onderhouden.
Al dit soort factoren draagt verder bij aan de context waarin geweld in het gezin meer of minder geaccepteerd wordt, waarin signalering en ingrijpen wel of niet zo snel plaatsvinden. Deze context kan eraan bijdragen dat mensen langer in een gewelddadige omgeving blijven (omdat men niemand kent die men om hulp kan

vragen of omdat men niet alle schepen achter zich wil verbranden) of juist eerder kansen zien om daaruit te vertrekken.

2.1.3 Niveau van het gezin of huishouden

Op het niveau van het gezin of huishouden spelen factoren een rol die het risico op geweld in dat gezin directer beïnvloeden. Dat is onder meer stress, bijvoorbeeld als gevolg van financiële problemen, chronische armoede, werkloosheid en slechte woonomstandigheden. Ook een gebrek aan vaardigheden voor conflicthantering draagt eraan bij dat eerder geweld zal plaatsvinden in het gezin. Dat kan zijn tussen de volwassen partners onderling en/of door de volwassene(n) tegen kinderen, maar ook – en deels als gevolg daarvan – tussen bijvoorbeeld broers en zussen en door bijvoorbeeld (adolescente) kinderen tegen hun ouder(s). Beperkte opvoedingsvaardigheden, een gebrek aan kennis over de ontwikkeling van kinderen (wat kan leiden tot onrealistische verwachtingen over passend gedrag) bij de ouders, dragen eraan bij dat eerder geweld zal plaatsvinden in het gezin. In een heel gezin kan de basisvaardigheid ontbreken om conflicten – die in elk gezin voorkomen – geweldloos op te lossen (zie bijv. Assink et al., 2016; Heise, 1998; Little & Kantor, 2002).[22]
Het opgroeien in een gezin met agressie en geweld heeft gevolgen voor de emotionele en mentale ontwikkeling van kinderen. Het maakt kinderen kwetsbaarder op allerlei terreinen (zie Holt et al., 2008). Onder andere vergroot het de kans om zelf later geweld te plegen tegen partner en/of kinderen, maar kan ook bijdragen aan de herhaling van slachtofferschap. Er kan een (intergenerationele) geweldsspiraal ontstaan. Slachtofferschap van kindermishandeling in het gezin kan ook op de kortere termijn bijdragen aan het plegen van geweld in datzelfde gezin, bijvoorbeeld tegen broertjes en zusjes of de ouders. Ook voor ouders die zelf stress ervaren door huiselijk geweld kan gepaste aandacht voor hun kinderen moeilijk op te brengen zijn en dit kan bijdragen aan fysiek of verbaal geweld en/of verwaarlozing. Slachtoffer- en daderrollen kunnen in het gezin door elkaar lopen. Een groot deel van de kinderen uit dit soort gezinnen weet echter ook de geweldspiraal te doorbreken (Steketee et al., 2017).
Deze factoren dragen, binnen de ruimere context van maatschappelijke en gemeenschapsfactoren, verder bij aan een context waarin een verhoogd risico bestaat op geweld in het gezin.

2.1.4 Niveau van afzonderlijke relaties binnen het gezin

Binnen het gezin bestaan verschillende een-op-een relaties die uiteindelijk het gezin tot een geheel maken (gezinssysteem). Op dit niveau is de kwaliteit van de partnerrelatie belangrijk. Als we spreken over partnergeweld is dat evident. Factoren als relationele problemen, jaloezie, machtsongelijkheid en een lage 'huwelijkstevredenheid' vormen risicofactoren voor het plegen van geweld tegen de partner (Smith Slep & O'Leary, 2001; Stith et al., 2004). Echter, ook als het gaat om kindermishandeling is de partnerrelatie van de ouders of verzorgers dragend in het gezinssysteem (Belsky, 1980; Erel & Burman, 1995; Ten Boom & Witkamp, 2016). In een gezin waar de ouders (of een ouder en zijn/haar nieuwe partner) een slechte relatie hebben, met conflict en eventueel geweld, is een verhoogd risico op een slechtere relatie met het kind. Dan vindt eerder verwaarlozing, fysiek of seksueel geweld tegen het kind plaats (zie ook Assink et al., 2016). Indien de partnerrelatie geweld-

[22] Bij de meeste gezinnen die bekend zijn bij Veilig Thuis, namelijk circa 56%, blijkt sprake van zowel partnergeweld als direct geweld tegen kinderen (Augeo/Verweij Jonker Instituut, 2018).

dadig is, kan dit bijdragen aan een cultuur in een gezin waarin men van elkaar leert dat geweld een manier is om conflicten op te lossen.
Ook problemen in de ouder-kindrelatie zijn een risicofactor voor kindermishandeling (Assink et al., 2016) en deze kunnen weer bijdragen aan ander geweld in het gezinssysteem. Zo bleek uit een grootschalig onderzoek onder Duitse jongeren dat 'ervaringen met fysiek en verbaal geweld door de ouders in de kindertijd' een van de sterkste voorspellers was van later fysiek en verbaal geweld door de jongere tegen de ouder(s). Dit gold zowel voor jongens als meisjes (Beckmann, Bergmann, Fischer & Mössle, 2017). En zo kunnen er nog meer relaties die bestaan binnen het gezin van invloed zijn.
Deze factoren dragen, binnen de ruimere context van maatschappelijke en gemeenschapsfactoren en de gezinssituatie als geheel, bij aan een context waarin een verhoogd risico bestaat op geweld in het gezin.

2.1.5 Individueel niveau

Tot slot is het individuele niveau van elk lid van het gezin of huishouden te onderscheiden (zie bijv. Little & Kantor, 2002). Kenmerken op dit niveau hebben invloed op de kans om slachtoffer of pleger van huiselijk geweld te worden (en beïnvloeden zo weer de onderlinge relaties binnen het gezin en het gezinssysteem als geheel).
Denk als het gaat om risicofactoren voor het plegen van geweld binnen het gezin aan algemeen antisociaal en delinquent gedrag, verslavingsproblematiek, een vergoelijkende houding tegenover geweld, traditionele sekserol ideologie (voor partnergeweld), woede/vijandigheid, depressie en andere (mentale, fysieke of persoonlijkheids) problemen (Assink et al., 2016; Smith Slep & O'Leary, 2001; Stith et al., 2004). Een relevante risicofactor voor vrouwelijk slachtofferschap van partnergeweld is het zelf ook plegen van geweld tegen de partner. Ook is eigen alcoholgebruik risicoverhogend, maar in minder sterke mate (Stith et al., 2004).
Wordt gekeken naar slachtofferschap van kindermishandeling, dan zijn onder meer jongere leeftijd en mentale, fysieke of gedragsproblemen bij het kind risicoverhogend (Assink et al., 2016; Belsky, 1980). Verder ligt de factor persoonlijke geschiedenis, het verleden dat ieder lid van het gezin met zich meebrengt, op dit niveau. Bijvoorbeeld kan een volwassene een geschiedenis van mishandeling in de eigen kindertijd meebrengen, of getuige zijn geweest van geweld tussen de ouders in het gezin van herkomst (Assink et al., 2016; Heise, 1998; Smith Slep & O'Leary, 2001). Bij adolescenten zijn de ervaringen met geweld op jongere leeftijd, direct of als getuige, een risicofactor (zie ook Hong et al., 2012).
Ook deze individuele factoren leiden, binnen de ruimere context van maatschappelijke, gemeenschaps- en gezinsfactoren, in een bepaalde interactie met elkaar en factoren op de andere niveaus, tot een verhoogd risico op geweld in huiselijke kring.

Samenvattend laat geweld in huiselijke kring zich verre van eenvoudig verklaren. Het ecologische model illustreert dat. De consequentie is – ten overvloede wellicht – dat ook eenvoudige oplossingen niet volstaan. We komen hier in het slothoofdstuk op terug.

2.2 Aard van geweld en kindermishandeling in huiselijke kring

Huiselijk geweld kan in uiteenlopende slachtoffer-pleger relaties plaatsvinden. We beginnen met geweld gepleegd door de partner of ex-partner. Deze vorm komt het meest voor en we zullen in hoofdstuk 3 hier ook afzonderlijk aandacht aan be-

steden. Vervolgens richten we ons op kindermishandeling en op overige vormen van huiselijk geweld.

2.2.1 Geweld tussen (ex-)partners

Onder partnergeweld wordt in de literatuur doorgaans geweld door huidige en ex-partners verstaan – in dit rapport spreken we daarom steeds van (ex-)partnergeweld. (Ex-)partnergeweld is een veelvormig verschijnsel. Het kan uiteenlopen van een incidentele klap tot structureel, ernstig geweld, in combinatie met psychisch geweld en/of seksueel geweld, dat jarenlang doorgaat. De twee typen (ex-)partnergeweld die in de actuele literatuur als belangrijkste worden onderscheiden zijn situationeel partnergeweld en intiem terrorisme (Johnson, 1995; Johnson, 2008; Johnson, Leone, & Xu, 2014). Beide typen (ex-)partnergeweld kunnen het best beschouwd worden als *ideaaltypen.* Ze geven een *verschil in essentie* van de fenomenen weer. Empirisch is de scheidslijn tussen de beide typen echter niet zo strikt.

Bij situationeel partnergeweld is de context er een van een relatie waarin ruzie eens of meermaals escaleert in geweld (Johnson, 2008). Deze escalatie van conflict is vaak het gevolg van onmacht of stress. Het kan gaan om een eenmalig voorval of om een korte periode van geweld, maar ook om chronisch geweld (Johnson, 2008; Steketee et al., 2017), bijvoorbeeld in een langer durende situatie met alcoholmisbruik, psychische problematiek of verstandelijke beperking. Bij een cumulatie van problemen neemt de kans op geweld toe. Bij situationeel partnergeweld wordt vaak geen externe hulp ingeroepen, hoewel dit in meer bedreigende gevallen wel kan gebeuren (Johnson 2008; Stark, 2006). Slachtoffers en plegers blijken bereid te zijn over dit geweld te rapporteren in bevolkingsstudies. Aangenomen wordt dat verreweg het meeste geweld dat wordt gemeten in vragenlijstonderzoek onder de 'gewone' bevolking, situationeel partnergeweld betreft (Johnson, 2008). Mannen en vrouwen plegen beide situationeel geweld tegen hun partners en met vergelijkbare motieven; er worden in onderzoek substantiële groepen vrouwelijke en mannelijke slachtoffers en plegers gevonden.[23]

Dit laatste geldt niet voor intiem terrorisme. Bij dit type partnergeweld – dat voor zover bekend veel minder voorkomt dan situationeel geweld – gaat het om *controlerend* geweld (zie ook Steketee et al., 2017). Hier domineert de ene partner de andere partner systematisch door fysiek en zeker ook psychisch geweld te gebruiken, de partner sociaal te isoleren (van vrienden, familie, hulpvaardige professionals) en financieel te depriveren. Vaker dan bij situationeel partnergeweld zou er ook seksueel geweld plaatsvinden (Steketee et al., 2017: 46).[24] Geweld is hier één van de tactieken die de pleger (meestal een man) gebruikt bij het uitoefenen van macht en controle over allerlei aspecten van het persoonlijk leven van het slacht-

[23] Het (ex-)partnergeweld dat vrouwelijke slachtoffers meemaken is wel ernstiger dan het geweld dat de mannen ervaren, blijkt wereldwijd uit verschillende studies (zie bijv. Dobash & Dobash, 2004; Straus, 2011; Tjaden & Thoennes, 2000; Walby & Allen, 2004; Wittebrood & Veldheer, 2005). Partnergeweld dat mannen meemaken wordt, uitzonderingen daargelaten, door de slachtoffers als minder bedreigend ervaren, leidt tot minder ernstig letsel, vindt plaats met een lagere frequentie, heeft een kortere duur en wordt doorgaans door beide partners als niet ernstig gezien (Dobash & Dobash, 2004; zie bijv. ook Nybergh et al., 2016).

[24] Emotioneel geweld zou meer centraal staan in de ervaringen van mannen als het gaat om slachtofferschap van partnergeweld (Nybergh, 2014).

offer (meestal een vrouw).[25] Het fysieke geweld dat wordt gebruikt kan ernstig zijn, maar is dat niet per definitie; er kan ook sprake zijn van routinematige kleinere bedreigingen en fysieke voorvallen (Johnson, 2008; Stark, 2009). Intiem terrorisme wordt als een ingrijpende vorm van partnergeweld gezien. Dat is omdat het gaat om een proces en patroon van intimidatie, isolatie en controle *en* fysiek geweld, dat resulteert in een hoog niveau van angst en het gevoel gevangen te zitten bij het slachtoffer. Dit zelfs als het fysieke geweld niet zodanig is dat letsel wordt opgelopen of als het fysieke geweld is gestopt. Volgens Stark kan intiem terrorisme beter als een vrijheidsdelict (vrijheidsberoving, vgl. gijzeling) worden getypeerd dan als een geweldsdelict. Dit omdat het in feite het ondergeschikt maken en houden van de partner, het ontnemen van beslissingsvrijheid en autonomie behelst (Stark, 2006, 2007, 2009). De ernst zit hem dan meer in de 'gevangenschap' dan in het geweld in enge zin. Hier gebruikt iemand geweld om de ander eronder te houden of te exploiteren en is geen sprake van geëscaleerde ruzie(s). Deze vorm van partnergeweld wordt overwegend door mannen tegen vrouwen gepleegd (zie ook Myhill, 2015).[26] Vrouwen ontberen meestal op wezenlijke punten de (machts)middelen om vergelijkbare niveaus van intimidatie, controle en deprivatie bij hun mannelijke partners te bereiken. Een *poging tot* controle door bepaald gedrag te vertonen is namelijk nog niet hetzelfde als feitelijke, werkelijk gerealiseerde, controle over de ander (Emery, 2011).

Het is, zoals gesteld, van belang om deze twee typen (ex-)partnergeweld te beschouwen als *ideaaltypen.* Ze geven een *verschil in essentie* van de fenomenen weer. Het verschil tussen de beide typen zit hem niet in mogelijke geweldsvoorvallen op zichzelf, maar in de worteling in een concrete conflict situatie of juist in het eronder houden van de partner in de relatie (Johnson, 2008). Empirisch is de scheidslijn tussen de beide typen echter niet zo strikt en lijkt er veel tussenin te zitten (zie bijv. Frye et al., 2006); mogelijk zou zelfs beter van een continuüm gesproken kunnen worden (Love et al., 2018). Het is bijvoorbeeld niet zo dat situationeel partnergeweld geheel niet samen kan gaan met psychisch geweld. Ook is erop gewezen dat relaties kunnen veranderen door de tijd: situationeel partnergeweld zou zich bijvoorbeeld kunnen ontwikkelen naar intiem terrorisme (Emery, 2011; zie ook Love et al., 2018). Uit het voorgaande mag duidelijk zijn dat niet alleen fysiek en seksueel, maar ook psychisch geweld tussen (ex-)partners zeer relevant is en ernstig kan zijn (zie bijv. Coker et al., 2000; Pico-Alfonso et al., 2006; Stark, 2009). Vaak komen psychisch en ander geweld samen voor, maar een deel van de slachtoffers wordt wel degelijk gemist als psychisch geweld niet wordt meegerekend in prevalentieschattingen van huiselijk geweld (Coker et al., 2000).

(Ex)-partnergeweld beperkt zich in sommige gevallen tot een incident, terwijl het in andere gevallen beter te typeren is als een proces. Bij 40 tot 50% van de slachtoffers van (ex-)partnergeweld is de periode waarin het geweld plaatsvindt maximaal een jaar, maar in zeker een kwart van de gevallen strekt het zich uit over meer dan vijf jaar (Thompson et al., 2006).

In relaties kan sprake zijn van wederkerig partnergeweld. In paragraaf 1.6 werd al gesignaleerd dat mannen en vrouwen niet altijd simpelweg als slachtoffer *of* pleger

---

[25] De pleger probeert allerlei onderdelen van het alledaagse leven van slachtoffer te beheersen/controleren, van geld, alledaagse dingen als kleding, koken, huishouden, bewegingsvrijheid etc. (Stark, 2006, p. 1022) en is daarin ook effectief.

[26] Er is geen naar aard en omvang vergelijkbare klinische slachtofferpopulatie onder mannen met vergelijkbare ervaringen qua dynamiek, betekenis en effecten (Johnson, 2008, p. 23; Stark, 2006, 2007)

van geweld te labelen zijn. Er kan sprake zijn van wederkerig geweld; betrokkenen zijn gewelddadig tegen elkaar. Hierbij kan sprake zijn van twee betrokkenen die in gelijke mate het initiatief tot het gebruiken van geweld (en met vergelijkbare ernst) nemen, maar ook kan sprake zijn van een situatie waarin een van beiden enkel wel eens verdedigend geweld gebruikt, maar niet de eigenlijke agressor is (vgl. Römkens, 1992).

2.2.2 Mishandeling van kinderen in huiselijke kring

Kindermishandeling is net als partnergeweld een veelvormig verschijnsel. Grofweg kunnen vormen van kindermishandeling worden ingedeeld in actieve mishandeling en passieve mishandeling (Assink et al., 2016). In de eerste categorie wordt actief letsel of schade toegebracht (of daarmee gedreigd) aan een kind. Denk hierbij aan fysieke mishandeling, emotionele mishandeling en seksueel misbruik. Voorbeelden van fysieke mishandeling zijn slaan met een hard voorwerp of riem, schoppen en het toebrengen van brandwonden. Van emotionele mishandeling is sprake als bijvoorbeeld het kind structureel wordt afgewezen of gekleineerd. De minst voorkomende vorm van kindermishandeling is seksueel misbruik. In de tweede categorie wordt passief schade toegebracht (of daarmee gedreigd). Denk hierbij aan vormen van verwaarlozing. Een voorbeeld van fysieke verwaarlozing is niet zorgen voor voldoende eten of medische zorg voor het kind. Een voorbeeld van emotionele verwaarlozing is het structureel onthouden van warmte en positieve aandacht. Ook het getuige zijn van geweld tussen de ouders valt hieronder. Aan verwaarlozing kunnen heel andere (soorten) risicofactoren ten grondslag liggen dan aan actieve mishandeling. Verwaarlozing wordt bijvoorbeeld vaak verklaard met risicofactoren bij de ouders en in de sociale context van een gezin (bijvoorbeeld verstandelijke beperking/verslaving/ psychiatrische problemen bij ouders, armoede in het gezin, sociale isolatie van het gezin). Dit terwijl fysieke mishandeling vaak wordt verklaard met overmatig fysiek straffen (Assink et al., 2016). Het onderscheid tussen kindermishandeling en disciplinering wordt getypeerd als een glijdende schaal; niet elke tik zou direct als mishandeling moeten worden gezien (Steketee et al., 2017).

De meest voorkomende vorm van kindermishandeling is verwaarlozing, dat kan zijn fysiek en/of emotioneel (Alink et al., 2011; Rebbe, 2018). De gevolgen van verwaarlozing kunnen net als die van andere vormen van mishandeling ernstig zijn (Naughton et al., 2013 in Alink et al., 2018). De typen kindermishandeling komen niet uitsluitend onafhankelijk van elkaar voor; een substantieel deel van de mishandelde kinderen ervaart verschillende vormen van mishandeling of verwaarlozing tegelijkertijd (zie bijv. Higgins, 2004).
Jongens en meisjes zijn in het algemeen in vergelijkbare mate slachtoffer van kindermishandeling (Alink et al., 2011; Finkelhor et al., 2005). De uitzondering hierop is seksueel misbruik: daar worden meisjes vaker slachtoffer van dan jongens (Stoltenborgh et al., 2015). Hierbij zien we relatief veel plegers van buiten het kerngezin (zie bijv. Finkelhor et al., 2014). De Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2018) signaleert dat in Nederland de prevalentie van seksueel geweld voor het twaalfde levensjaar tussen jongens en meisjes niet noemenswaardig verschilt. De grotere prevalentie van slachtofferschap van seksueel geweld bij meisjes vindt vooral tijdens de tienerjaren plaats.

Recent onderzoek uit de Verenigde Staten op basis van een omvangrijke studie onder huishoudens laat zien dat plegers van alle vormen van kindermishandeling meestal de ouders zijn, inclusief pleegouders (Finkelhor et al., 2014). Bij fysieke mishandeling en seksueel misbruik zijn relatief vaak andere (meestal mannelijke)

volwassenen betrokken. Het gaat hierbij om familieleden, waaronder volwassen broers/zussen, niet-inwonende familieleden en volwassen mentoren (bijvoorbeeld coaches). Mannen zijn veel vaker dan vrouwen de plegers van seksueel misbruik, terwijl vrouwen juist vaker emotionele mishandeling en verwaarlozing plegen dan mannen (Finkelhor et al., 2014). De 'rollen' uit dit Amerikaanse onderzoek komen grotendeels overeen met de Nederlandse wettelijke definitie van kindermishandeling (zie paragraaf 1.5).[27]

2.2.3 Overige vormen van huiselijk geweld

Ook geweld tussen broers en zussen en door (al dan niet volwassen) kinderen tegen hun ouder(s) – vaak moeder – komt meer dan incidenteel voor (zie bijv. Beckmann et al., 2017; Carvalho Relva et al., 2013; Hong et al., 2012; Straus & Gelles, 1990; Vink et al., 2014).[28] Er wordt van 'oudergeweld' gesproken als het gaat om *herhaald en ernstig* geweld door een kind tegen de ouder (het gaat dus niet om normaal pubergedrag). Plegers zouden meestal jongens van ouder dan 14 jaar zijn. Veel van hen wonen alleen met de moeder tegen wie zij geweld plegen. Naast pleger gerelateerde problematiek zoals gedragsproblemen, psychiatrische problemen, verslaving, schulden, verstandelijke beperking, speelt vaak ook andere problematiek bij de ouders of in het gezin, zoals een scheiding, partnergeweld of opvoedproblemen met andere kinderen (Vink et al., 2014).

Over geweld tussen broers en zussen is relatief weinig bekend. Sommige auteurs noemen het weliswaar de meest voorkomende vorm van huiselijk geweld, maar er is ook gewezen op een belangrijke beperking van het meeste onderzoek naar dit verschijnsel: namelijk het ontbreken van een duidelijk onderscheid tussen stoeien en fysieke agressie (Harrison, 2017). Studies waarin gedragingen worden gemeten zonder de intenties die bij die gedragingen horen, zijn niet goed in staat stoeien te onderscheiden van fysieke agressie. Waar het bij fysieke agressie de bedoeling is om de ander pijn te doen, ontbreekt deze intentie bij stoeien.[29]

2.3 Samenloop van geweld in het gezin

Binnen het gezin kan in verschillende relaties geweld voorkomen, bijvoorbeeld tussen de ouders, tussen de kinderen en door ouders en kinderen tegen elkaar. We spreken dan van samenloop van geweld in het gezin. Als geweld parallel in verschillende gezinsrelaties plaatsvindt, kan iemand zowel slachtoffer zijn van geweld door een partner en tegelijkertijd pleger van geweld tegen een kind, of slachtoffer van geweld door een ouder, en pleger van geweld tegen een broer of zus. Uit een internationale literatuurverkenning – één van de voorstudies die is verricht voor deze synthese (project 3) – bleek dat het meeste onderzoek is gedaan naar de samen-

---

[27] Het belangrijkste verschil is dat in de Nederlands definitie kindermishandeling ook door minderjarigen kan worden gepleegd.

[28] Waar ouderen mishandeld worden door hun (ex)-partner of door anderen uit de huiselijke kring valt dit onder huiselijk geweld, zoals we dat in dit prevalentieonderzoek definiëren. Ouderenmishandeling in ruimere zin maakt echter geen deel uit van dit prevalentieonderzoek. Hiernaar is recent afzonderlijk onderzoek gedaan, eveneens in opdracht van het WODC (zie Bakker et al., 2018).

[29] De aanwezigheid van de intentie om de ander pijn te doen kan ook in andere slachtoffer-pleger relaties verschil maken. Bij voorvallen tussen broers en zussen zou het ontbreken van informatie over de intentie echter het meest problematisch zijn omdat het plegen van bepaalde fysieke voorvallen in deze relaties vaker 'normaal' wordt gevonden.

loop van partnergeweld en (fysieke) kindermishandeling in datzelfde gezin (Ten Boom & Witkamp, 2016).

Uit de verkenning blijkt dat er veel empirische ondersteuning is voor het samenhangen van partnergeweld en kindermishandeling: kindermishandeling is significant vaker aanwezig in gezinnen waar sprake is van partnergeweld dan in gezinnen waar geen partnergeweld voorkomt. Deze samenhang geldt voor fysieke kindermishandeling, maar zeker ook voor verwaarlozing. De samenhang tussen beide vormen van huiselijk geweld bestaat zelfstandig, dat wil zeggen ook indien statistisch wordt gecontroleerd voor de invloed van andere risicofactoren zoals stress, werkloosheid, zelfcontrole en depressie (Ten Boom & Witkamp, 2016). De beste indicatie voor de omvang van samenloop is volgens Ten Boom en Witkamp (2016) het onderzoek van Smith Slep en O'Leary (2005) uit de Verenigde Staten. Volgens deze studie is in ongeveer één op de twintig gezinnen met jonge kinderen (van 3 tot 7 jaar) sprake van ernstig partnergeweld én kindermishandeling. Deze prevalentie ligt dicht bij de 6% die Appel en Holden (1998) rapporteerden op basis van twee oudere bevolkingsonderzoeken. Belangrijk is hierbij wel om te benadrukken dat in deze percentages verwaarlozing *niet* geïncludeerd is in de meting van kindermishandeling.

Een fundamentele aanname in de gezinstheorie is dat de kwaliteit van de partnerrelatie positief samenhangt met de kwaliteit van de ouder-kindrelatie. Voor een dergelijke 'spillover' is in meta-analyses ook sterke ondersteuning gevonden (Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000). In een gezin waarin de ouders (of een ouder en zijn of haar nieuwe partner) een slechte partnerrelatie hebben, met conflict en geweld, is het risico op een slechtere relatie met het kind ook verhoogd. Daarbij kan verwaarlozing of fysiek geweld tegen het kind plaatsvinden. Bijvoorbeeld vonden Nicklas en Mackenzie (2013) dat het in gezinnen waar volgens de moeder partnergeweld plaatsvond, twee keer zo waarschijnlijk was dat de moeder ook verwaarlozing ten opzichte van haar kind(eren) rapporteerde. Wie stress ervaart in de partnerrelatie, is minder emotioneel beschikbaar om de behoeften van het kind sensitief te monitoren en daarop te reageren; het opbrengen van gepaste aandacht voor de kinderen kan dan zwaar vallen (zie bijv. Pels et al., 2015). Naast deze zogenoemde 'spillover', is het ook mogelijk dat in een gezin factoren samenkomen die rechtstreeks de kans op huiselijk geweld *en* kindermishandeling vergroten. Hierbij kan gedacht worden aan het plaatsvinden van stressvolle gebeurtenissen, armoede, sociaal isolement en ook kan er een agressief individu in het gezin aanwezig zijn waardoor zowel een partner als een kind een verhoogd risico hebben om slachtoffer van geweld te worden (Ten Boom & Witkamp, 2016).

Uit een overzichtsstudie van Robinson (2014) blijkt dat bij plegers die geweld gebruiken tegen zowel partner als kinderen, dezelfde risicofactoren worden gevonden als bij plegers van uitsluitend partnergeweld *of* kindermishandeling. Het gaat om factoren als middelengebruik, problemen met de geestelijke gezondheid, veroordelingen voor geweld buiten het gezin, slachtofferschap als kind en lagere opleiding van zowel pleger als slachtoffer. Wel blijken deze factoren *in sterkere mate* aanwezig te zijn bij plegers van geweld in beide relaties en werden in de mate waarin ze aanwezig zijn verschillen tussen mannen en vrouwen gevonden.[30]

[30] Mannelijke plegers van partnergeweld en kindermishandeling scoorden hoger op ervaren stress, boosheid expressie, depressieve symptomen, negatieve levensgebeurtenissen, lager op ervaren sociale steun, en op meer factoren gerelateerd aan een antisociale/criminele levensstijl in vergelijking met vrouwelijke plegers van partnergeweld en kindermishandeling. Laatstgenoemden scoorden juist hoger dan mannelijke plegers van partnergeweld en kindermishandeling op gevoelens van isolement, op het niveau van stress i.v.m. ouderschap, op meer facto-

Steketee et al. (2017) spreken de veronderstelling uit dat de kans op kindermishandeling bij incidenteel partnergeweld kleiner is dan bij chronisch partnergeweld. Verondersteld wordt voorts dat bij controlerend geweld/intiem terrorisme door de man tegen de vrouwelijke partner, vaker *ook* sprake zou zijn van kindermishandeling. Dit zou deels zelfs kunnen worden gedaan om de vrouw te straffen (Emery, 2011). In gezinnen waar geen sprake is van intiem terrorisme (maar bijvoorbeeld van situationeel partnergeweld in de context van drugsgebruik of alcoholverslaving van de ouders) zouden kinderen mogelijk vooral een groot risico op verwaarlozing hebben. Ook kunnen zij risico lopen als zij proberen te interveniëren bij geweld tussen de ouders (Emery, 2011).

2.4 Interpretatie van prevalentieschattingen

Het is belangrijk om hier stil te staan bij het gegeven dat uiteenlopende typen onderzoek tot grote variatie in de prevalentieschattingen kunnen leiden. Omdat in deze synthese voor het schatten van de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling gebruik wordt gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden en van elkaar onafhankelijke databronnen, staan we in deze paragraaf stil bij de consequenties daarvan voor de prevalentieschattingen in deze synthese.

2.4.1 Geweld tussen (ex-)partners

Studies naar slachtofferschap van (ex-)partnergeweld worden zowel onder de algemene bevolking uitgevoerd als onder specifieke groepen slachtoffers. Bij specifieke groepen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan slachtoffers die bekend zijn bij politie en justitie, bij huisartsen of spoedeisende hulpafdelingen in ziekenhuizen of bij een opvang- of behandelinstelling (zgn. klinische groepen). Specifieke groepen slachtoffers zijn vaak ook een *selectieve* groep en hebben normaliter meer en ernstiger geweld meegemaakt dan slachtoffers uit algemene bevolkingssteekproeven. Onderzoek uit zowel de Verenigde Staten als Nederland laat zien dat vrouwelijke slachtoffers uit klinische groepen (zoals de vrouwenopvang en steunpunt huiselijk geweld) jaarlijks gemiddeld *tien* keer zoveel geweldsincidenten hebben meegemaakt als vrouwelijke slachtoffers die worden gevonden in een algemene bevolkingssteekproef (Straus, 1990; Tierolf et al., 2014).[31] Ook voor slachtoffers van (ex-)partnergeweld die bijvoorbeeld als gevolg van een melding bekend zijn geworden bij de politie geldt dat zij frequenter en ernstiger geweld hebben meegemaakt dan slachtoffers die niet bekend zijn bij de politie (zie bijv. Bonomi et al., 2006; Kaufman Kantor & Straus, 1990; Walby & Allen, 2004). Mannen en vrouwen die een of enkele keren per jaar te maken krijgen met geweld door hun partner in de context van een ruzie (situationeel partnergeweld), doen meestal geen aangifte bij de politie. Zij hebben doorgaans ook geen behandeling van letsel nodig en zoeken geen onderdak in de opvang. Zij worden dus niet geregistreerd. Wel blijken zij bereid te zijn om die voorvallen te rapporteren in bevolkingsenquêtes (zie ook Johnson, 1995).

---

ren gerelateerd aan problemen met de geestelijke gezondheid en op een meer positieve houding tegenover fysiek straffen van kinderen (corporal punishment).

[31] Concreet bleken de Amerikaanse slachtoffers in de vrouwenopvang jaarlijks 65 tot 68 geweldsincidenten te hebben meegemaakt, tegenover jaarlijks zes geweldsincidenten onder slachtoffers in de bevolkingssteekproef (Straus, 1990, p. 84). Een in Nederland onderzochte groep (vrouwen die gebruik hadden gemaakt van hulpvoorzieningen zoals het Steunpunt huiselijk geweld, de Vrouwenopvang) had gemiddeld in het laatste jaar 48 keer fysiek geweld ondergaan, tegenover vijf keer door slachtoffers uit de referentiegroep uit de Nederlandse bevolking (Tierolf et al., 2014, p. 59).

Studies naar specifieke groepen slachtoffers betreffen zaken waarbij iemand (vaak het slachtoffer) formeel hulp heeft gezocht (juridisch of sociaal-medisch). Verwacht wordt dat van de slachtoffers die naar buiten treden en dus onderdeel uitmaken van 'klinisch onderzoek' een relatief groot deel als slachtoffer van intiem terrorisme kan worden getypeerd, terwijl in bevolkingsstudies relatief veel slachtoffers van (minder ernstig) situationeel geweld worden geïdentificeerd. Algemeen wordt aangenomen dat er in absolute termen veel minder slachtoffers van intiem terrorisme zijn dan van situationeel partnergeweld. Maar slachtoffers van actueel intiem terrorisme zijn *ook* moeilijker bereikbaar via algemene bevolkingsonderzoeken. Onder meer zouden deze slachtoffers bang zijn voor repercussies indien hun partner zou merken dat men meedoet aan een onderzoek over dit onderwerp (Johnson, 1995; Straus, 1990). Ook kan dergelijk onderzoek als te confronterend worden ervaren door slachtoffers (zie ook Römkens, 1992). In onderzoek onder klinische groepen wordt deze groep juist wel bereikt, naast de meer ernstige gevallen van situationeel partnergeweld (Johnson, 2008).

2.4.2 Kindermishandeling

Ook studies naar slachtofferschap van kindermishandeling worden zowel onder de algemene bevolking gehouden (meestal scholieren), als onder specifieke groepen. Bij specifieke groepen kan gedacht worden aan slachtoffers die bekend zijn geworden bij de Kinderbescherming of Veilig Thuis. Net als bij geweld tussen (ex-)partners, hebben slachtoffers van kindermishandeling uit deze selectieve groepen normaliter meer en ernstiger geweld meegemaakt dan slachtoffers uit algemene bevolkingsonderzoeken. Het is aannemelijk dat slachtoffers van kindermishandeling die bijvoorbeeld in informantenstudies worden geteld (dus als slachtoffer herkend zijn door een informant, bijvoorbeeld een onderwijzer) frequenter, langduriger en/of ernstiger geweld hebben meegemaakt dan slachtoffers die niet gesignaleerd zijn. Kindermishandeling die in beeld komt in een zelfrapportage vragenlijstonderzoek, hoeft niet ernstig genoeg te worden bevonden om als kindermishandeling te worden gekwalificeerd door een professional (Finkelhor et al., 2014; Stoltenborgh et al., 2015). Meldingen van informanten worden volgens Stoltenborgh et al. (2015) vaak gezien als bevestigde mishandelingszaken en daarvan waarschijnlijk de meest ernstige. Stoltenborgh et al. (2015) concluderen dan ook dat prevalentieschattingen op basis van informantenstudies een onderschatting zijn. Als het gaat om de prevalentieschatting op basis van zelfrapportagestudies is het volgens deze auteurs minder eenvoudig om te stellen of er sprake is van onder- of overschatting.

3 Prevalentie geweld door (ex-)partners en ander huiselijk geweld

Met medewerking van Maarten Cruyff,[a] Roísín Downes,[b] Lienja van Eijkern,[b] Ger van Gils,[c] Peter van der Heijden,[a] Jacco Snippe[d] en René Veenstra[b]

In dit hoofdstuk staan de beide studies naar de prevalentie van (ex-)partnergeweld en ander huiselijk geweld centraal (verder op de meeste plaatsen kortweg 'huiselijk geweld' genoemd). Het gaat om het zelfrapportageonderzoek onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder (Van Eijkern et al., 2018; project 4) en het vangst-hervangstonderzoek op basis van de politieregistratie (Van der Heijden et al., 2019; project 5). Waar mogelijk zal expliciet aandacht zijn voor geweld door partners en ex-partners. Zoals in hoofdstuk 1 aangegeven, levert het vangst-hervangstonderzoek geen bruikbare actuele prevalentieschattingen op voor huiselijk geweld. In paragraaf 3.2 bespreken we de oorzaken daarvan kort. Uitgebreidere informatie over dat onderzoek is te vinden in bijlage 5 en het afzonderlijke rapport van Van der Heijden et al.(2019). Kindermishandeling komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

3.1 Uitgangspunten

In hoofdstuk 1 zijn kort de belangrijkste uitgangspunten beschreven die ten grondslag liggen aan de studies; in deze paragraaf gaan we hier dieper op in voor de studies naar huiselijk geweld.

Een actuele omvangschatting
De ministeries van VWS en Justitie en Veiligheid die om dit onderzoek hebben gevraagd, hebben aangegeven behoefte te hebben aan een actuele en algemene prevalentieschatting voor huiselijk geweld. De keuze om primair de prevalentie te schatten, maakt grootschalig onderzoek onder de bevolking nodig. Die vereiste, in combinatie met de gegeven financiële randvoorwaarden, maakt het minder goed mogelijk om de kennis over (de aanpak van) huiselijk geweld ook sterk te verdiepen.[32]

Vergelijkbaarheid met vorige studies zo groot mogelijk houden
De aanvragende ministeries hebben verder aangegeven de vergelijkbaarheid met de vorige prevalentieonderzoeken van groot belang te vinden. Ondanks enkele wijzigingen om aan kritiek op het vorige onderzoek tegemoet te komen (zie paragraaf 3.1.3) zijn daarom zo min mogelijk veranderingen in de opzet en methode

[a] Universiteit Utrecht.
[b] Rijksuniversiteit Groningen.
[c] BeleidsOnderzoek&Advies (BOA).
[d] Breuer & Intraval.

[32] De verdiepende interviewstudie met slachtoffers (fase 2) die onderdeel uitmaakte van het vorige zelfrapportage-onderzoek (zie Van Dijk et al., 2010), is om deze reden niet gerepliceerd. In verband met de vragen die door critici waren gesteld bij de geschiktheid van online panel onderzoek naar huiselijk geweld in combinatie met het centrale uitgangspunt dat het primair gaat om een omvangschatting, is besloten om dit keer in te zetten op een parallelstudie onder een aselecte CBS bevolkingssteekproef in plaats van op herhaling van het verdiepende deel.

van het zelfrapportageonderzoek doorgevoerd. Zo is de basis van de gebruikte veldwerkmethoden gehandhaafd: er is *geen* gebruikgemaakt van interviewers of enquêteurs bij het zelfrapportageonderzoek.[33,34] Op deze manier is geprobeerd te voorkomen dat methodologische verschillen de interpretatie van de ontwikkelingen in huiselijk geweld over de tijd onnodig zouden bemoeilijken. Eveneens zijn – met het oog op de vergelijkbaarheid met de vorige prevalentieschatting– aanpassingen in de vragenlijst tot een minimum beperkt. Er zijn geen nieuwe 'voorvallen' toegevoegd aan de lijst van bij slachtoffers uit te vragen voorvallen van huiselijk geweld, noch zijn omschrijvingen van voorvallen substantieel gewijzigd. Dit betekent niet dat we ons op het standpunt stellen dat verbeteringen niet wenselijk zouden zijn, maar dat we de vergelijkbaarheid voorop hebben gesteld. In het slothoofdstuk komen we hierop terug.

Verbetering en verdieping
De ministeries van VWS en Justitie en Veiligheid hebben het WODC ook gevraagd om, naar aanleiding van kritiek van een groep wetenschappers op de 'gendersensitiviteit' van het vorige prevalentieonderzoek en de ratificatie in 2015 van het Verdrag van Istanbul (1 maart 2016 van kracht voor Nederland), meer rekening te houden met de inherente ongelijkheid tussen vrouwen en mannen als het gaat om geweld in huiselijke kring (zie ook bijlage 2).[35] Met het oog hierop heeft het WODC extern advies gevraagd hoe het huidige prevalentieonderzoek kan worden versterkt. Dit advies (De Vaan et al., 2016) heeft verschillende gevolgen gehad voor de zelfrapportagestudie naar huiselijk geweld onder volwassenen.

Gebruik van verschillende methoden
Omdat het bij huiselijk geweld gaat om een lastig meetbaar verschijnsel, hanteert het WODC als uitgangspunt dat het van wezenlijk belang is om voor het schatten van de omvang verschillende databronnen en methoden te gebruiken. Elke methode kent sterke en zwakke punten. Helaas is het bij huiselijk geweld niet gelukt om uit twee heel verschillende methoden prevalentieschattingen te verkrijgen (zie verder paragraaf 3.2.2).

3.2 De studies

Twee studies zijn uitgevoerd in het kader van de schatting van de aard en omvang van slachtofferschap van huiselijk geweld. Beide studies zijn opgezet als replicatie van het eerdere onderzoek met het oog op vergelijking over de tijd.
In beide studies is de definitie van huiselijk geweld, zoals al genoemd in hoofdstuk 1, het uitgangspunt: namelijk geweld dat door iemand uit de huiselijke of familiekring van het slachtoffer is gepleegd. Deze kring bestaat uit (ex-)partners, gezinsleden, familieleden, huisgenoten en huisvrienden. De meting hiervan in beide studies lichten we toe in deze paragraaf.

[33] De wetenschappelijke literatuur wijst op een dichotomie in methoden met een interviewer en methoden zonder een interviewer (zie bijv. Struminskaya et al., 2015).

[34] In het vorige zelfrapportageonderzoek bestond uitsluitend fase 2 uit face-to-face-interviews (Van Dijk et al., 2010). Zie ook noot 32.

[35] De aanvragende ministeries zijn hierin bijgevallen door het Ministerie van OCW (i.v.m. de verantwoordelijkheid van dit ministerie voor vrouwenemancipatie).

3.2.1 Zelfrapportagestudie onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018)

Opzet van het onderzoek
In deze prevalentiestudie is de aard en omvang van huiselijk geweld gemeten op basis van zelfrapportage onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder.[36] Dit surveyonderzoek is in 2017 gelijktijdig uitgevoerd door Centerdata en het CBS onder twee steekproeven die van elkaar verschillen in surveydesign. De vragenlijst die is afgenomen is grotendeels gelijk aan die uit het vorige prevalentieonderzoek uit 2008 (rapportage door Van Dijk et al., 2010).[37] Het onderzoek door Centerdata is gedaan onder het online LISS-panel. Dat is een panel van huishoudens dat volledig is gebaseerd op een kans-gebaseerde steekproef. Dit biedt een betere basis om te generaliseren naar de Nederlandse bevolking dan het onlinepanel dat in de vorige zelfrapportagestudie is gebruikt (voor meer toelichting, zie bijlage 3). In het onderzoek door het CBS is eenzelfde vragenlijst afgenomen onder een aselecte bevolkingssteekproef. Binnen deze parallelstudie konden respondenten de vragenlijst online invullen of via een papieren vragenlijst. Bij beide onderzoeken is gestreefd naar een netto-respons van ongeveer 6.000 ondervraagden (CBS: N=6.835; LISS-panel: N=5.876). Voor meer informatie over de beide dataverzamelingen en de respons verwijzen we naar bijlage 3.

De zelfrapportagestudie is parallel onder de twee steekproeven uitgevoerd om na te gaan of de bevindingen tussen de methoden van dataverzameling van elkaar verschillen en zo ja, in welke richting. Dit mede naar aanleiding van de suggestie dat het bevragen van een online panel over huiselijk geweld zou leiden tot een problematische vertekening in de steekproefsamenstelling met gevolgen voor de generaliseerbaarheid (zie bijlage 2). De uitkomsten van het veldwerk onder het LISS-panel zijn vergeleken met die van de CBS-steekproef op hun methodologische kenmerken door Lauret et al. (2018). De belangrijkste conclusies van deze vergelijking zijn beschreven in bijlage 3. Hoewel beide datasets hun unieke sterke kanten hebben, is er door Van Eijkern et al. (2018) voor gekozen om – vooral met het oog op de leesbaaheid – voornamelijk over één dataset te rapporteren (waar het gaat om de trend wordt wel over beide datasets gerapporteerd). Daarbij is gekozen voor de CBS-dataset omdat deze – vanwege het steekproef ontwerp en het bijgeleverde weegmodel – de beste mogelijkheden biedt om naar de populatie te generaliseren (voor meer toelichting, zie wederom bijlage 3 en Van Eijkern et al., 2018). In deze synthese sluiten we hierbij aan.

Meting van huiselijk geweld
Huiselijk geweld wordt in de zelfrapportagestudie gemeten door voor verschillende voorvallen te vragen of de respondent daar slachtoffer van is geweest en zo ja, wanneer dat was. Net als in de vorige meting zijn 21 voorvallen voorgelegd. Dit is gedaan om de vergelijkbaarheid met de vorige studie zo groot mogelijk te houden.

[36] Bevraagd is weliswaar de bevolking van 18 jaar en ouder, maar de vragen gaan over voorvallen over de afgelopen vijf jaar. Dit gaat dus bij jongvolwassenen ook over een deel van de tienerjaren.

[37] Er hebben wel enkele aanpassingen plaatsgevonden. De vraag naar de pleger van de meegemaakte voorvallen is zo aangepast dat de sekse van de pleger altijd bekend is (conform het genderadvies). Verder zijn de hulpverlenende instanties bij de vraag met wie men eventueel over het meest recente voorval had gesproken geactualiseerd (Veilig Thuis is toegevoegd). Ook is de vraag naar het (veronderstelde) motief van de dader dit keer over zowel meegemaakte als zelf gepleegde voorvallen gesteld. In de vorige meting was deze vraag alleen over de meegemaakte voorvallen gesteld.

Wel is ervoor gekozen om de voorvallen die psychisch geweld meten[38], niet mee te tellen in het bepalen van de prevalentie van huiselijk geweld op basis van deze zelfrapportagestudie. Dit is gedaan in reactie op kritiek van wetenschappers op het vorige prevalentieonderzoek dat onder evident geweld in hun ogen onvergelijkbare eenheden werden geschaard (zie ook paragraaf 1.4) en rekening houdend met het genderadvies (project 2). Daarin adviseerden De Vaan et al. (2016) om psychisch geweld ofwel te beperken tot stalking en strafbare bedreiging, ofwel psychisch geweld heel precies uit te vragen en in analyse en rapportage duidelijk te koppelen aan ernst.[39] Omwille van de vergelijkbaarheid met de vorige meting is besloten de lijst van de te meten voorvallen niet te wijzigen. We achtten het verstandiger om deze intact te laten en vervolgens bij de prevalentiebepaling de resultaten van psychisch geweld buiten beschouwing te laten.[40] Deze keuze is derhalve geenszins ingegeven door de veronderstelling dat psychisch geweld niet relevant of ernstig zou (kunnen) zijn (zie inhoudelijk: paragraaf 2.2.1). Enkele van de voorvallen van psychisch geweld zijn overigens in de studie van Van Eijkern et al. (2018) samen met andere indicatoren gebruikt als indicatoren voor de uitoefening van 'macht en controle' in de relatie, in een verkennende analyse van intiem terrorisme die betrekking had op slachtoffers van fysiek en/of seksueel partnergeweld (zie paragraaf 3.4).[41]

Huiselijk geweld wordt daarmee in de zelfrapportagestudie geoperationaliseerd als lichamelijk geweld (inclusief bedreiging) en seksueel geweld dat is gepleegd door iemand uit de huiselijke of familiekring van het slachtoffer.[42] In tabel 3.1 is weergegeven welke voorvallen tot lichamelijk en seksueel geweld worden gerekend. Ook kon men voor een restcategorie kiezen ('andere vorm'). Om de prevalentie van huiselijk geweld in 2017 te kunnen vergelijken met de prevalentie zoals gerapporteerd in 2010, zijn op basis van de nieuwe operationalisering herberekeningen op de gegevens van de vorige meting uitgevoerd (zie ook Van Eijkern et al., 2018). Daarbij zijn de prevalenties berekend over slachtofferschap van huiselijk geweld in de voorgaande vijf jaar.[43]

---

[38] Psychisch geweld wordt in de bestaande vragenlijst gemeten met de voorvallen: bespotten/kleineren, voortdurend in de gaten houden/volgen, verbieden uit te gaan, verbieden om met anderen te praten op feestjes, geen afspraak mogen maken met iemand, met opzet spullen kapot maken, dreigen de partnerrelatie te verbreken of een 'andere vorm van psychisch geweld' (Van Dijk et al., 2010).

[39] Het is volgens De Vaan et al. raadzaam bij het meten van hedendaags psychisch geweld ook de rol van moderne technologie te betrekken. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan bedreiging en stalking via email en social media, gebruik van spyware en het tegen de wil van het slachtoffer delen van seksueel getinte afbeeldingen (De Vaan et al., 2016, p. 26).

[40] Hiermee sluiten we aan bij twee van de experts die in het kader van het genderadvies zijn gesproken. Deze stellen voor om psychisch geweld niet te meten, met uitzondering van stalking en dreiging met geweld/wapen. Of om, als het wel gemeten wordt met het oog op het identificeren van *coercive control*, het niet in het prevalentiecijfer op te nemen.

[41] Het betreft een extra analyse op uitsluitend de groep slachtoffers van fysiek en/of seksueel (ex-)partnergeweld. Nagegaan is of bij hen *ook* sprake was van indicatoren van slachtofferschap van intiem terrorisme.

[42] Als in de tekst wordt gesproken over lichamelijk of fysiek geweld (deze termen worden als synoniem gebruikt), wordt steeds gedoeld op lichamelijk *niet-seksueel* geweld. Seksueel geweld duiden we apart aan.

[43] In 2017 betreft deze periode eigenlijk 5,5 jaar, omdat de meting in de zomer heeft plaatsgevonden. De meetperiode betreft dus van begin 2012 tot halverwege 2017.

Tabel 3.1 Wat onder huiselijk geweld valt in de zelfrapportagestudie

Lichamelijk geweld
Iemand dreigde u lichamelijk pijn te doen
Er werd een voorwerp naar u gegooid
U werd geslagen met een voorwerp
U bent op pijnlijke of angstaanjagende wijze geduwd of gegrepen, uw arm is gedraaid of u bent aan uw haar getrokken
U bent geslagen, geschopt, gebeten of gestompt
Er is geprobeerd u te verstikken, te wurgen of te branden
U bent bedreigd met een mes of wapen
U bent verwond met een mes of wapen
U heeft te maken gehad met een andere vorm van lichamelijk geweld
Seksueel geweld
U bent verkracht
Er is geprobeerd u seks op te dringen
U bent door uw huidige of ex-partner gedwongen seksuele handelingen te verrichten
Er is een andere vorm van seksueel geweld tegen u gepleegd

3.2.2 Vangst-hervangstschatting op basis van politieregistraties (Van der Heijden et al., 2019)

De vangst-hervangstmethode is een manier om de omvang van 'verborgen' populaties te schatten, zoals het aantal slachtoffers en het aantal verdachten van huiselijk geweld. Gebruik is gemaakt van incidentgegevens uit het politieregistratiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH) over de jaren 2014-2016, aangevuld met persoonsgegevens afkomstig van het CBS. Zie voor details bijlage 5 en de publicatie van Van der Heijden et al. (2019).

Het was de bedoeling dat Van der Heijden et al. (2019) zouden rapporteren over aantallen (mogelijke) verdachten/plegers en (vermoedelijke) slachtoffers per kalenderjaar (d.w.z. 2014, 2015 en 2016). Deze schattingen zouden dan kunnen worden vergeleken met die over de jaren 2010 en 2011. Helaas geven de prevalentieschattingen van huiselijk geweld en de ontwikkeling daarin sinds 2010 aanleiding om te veronderstellen dat deze de werkelijkheid niet juist weerspiegelen. Hiervoor is een mogelijk oorzaak dat zich in het afgelopen decennium belangrijke ontwikkelingen hebben voorgedaan in de registratie van huiselijk geweld door de politie. In 2009 is de BVH ingevoerd waardoor er verfijnder kon worden geregistreerd met als gevolg dat er in eerste instantie aanzienlijk meer incidenten van huiselijk geweld werden opgenomen in het systeem. De afgelopen jaren is er echter een substantiële daling in het aantal geregistreerde (vermoedelijke) slachtoffers en plegers. Hiervoor zijn verschillende verklaringen denkbaar (Van der Heijden et al., 2019). In de eerste plaats wordt gewezen op de overgang naar de Nationale Politie. De aandacht en energie die deze reorganisatie vraagt kan ten koste zijn gegaan van aandacht van speciale aandachtgebieden als registratie en onderzoek van huiselijk geweld. In de tweede plaats zou bij de aanpak van huiselijk geweld een verschuiving hebben plaatsgevonden van (alleen) repressief en strafrechtelijk optreden naar een meer multidisciplinaire en systeemgerichte benadering binnen een netwerk van betrokken instanties, zoals de Raad voor de Kinderbescherming, Veilig Thuis en het lokale sociale domein. Voor de meldingen die zijn doorverwezen naar Veilig Thuis en waarbij geen strafrechtelijk vervolg plaatsvindt, heeft de politie mogelijk minder uitgebreid geregistreerd over de bij het incident betrokkenen (denk aan de slachtoffer- en plegerrol).

De veranderingen in de registratie van huiselijk geweld hebben serieuze consequenties gehad voor de prevalentieschattingen. Doordat meer meldingen worden doorverwezen, heeft niet alleen een substantiële afname in het aantal geregistreerde slachtoffers en verdachten van huiselijk geweld plaatsgevonden, maar deze verandering lijkt ook gerelateerd aan kenmerken van het geweld en van de geregistreerden. Zo zien we dat het aantal geregistreerde slachtoffers van geweld tussen (ex-) partners redelijk stabiel is, terwijl het aantal geregistreerde slachtoffers van geweld door ouders, overige familie en huisvrienden van enkele duizenden per jaar is afgenomen tot rond de honderd op jaarbasis (zie verder bijlage 5). Daarnaast blijkt door de veranderingen een belangrijke assumptie van het schattingsmodel te worden geschonden. De essentie van de gebruikte vangst-hervangstmethode is dat de 'verborgen' populatie geschat wordt op basis van de verhouding van het aantal individuen met één huiselijk geweld-incident en het aantal individuen met twee incidenten. Wanneer deze verhouding over de tijd verandert voor bepaalde categorieën (vermoedelijke) slachtoffers of plegers, die niet het gevolg zijn van veranderingen in de populatie, ontstaat een probleem met de schattingen (zie verder bijlage 5). Samenvattend, door het 'wegvallen' van bepaalde groepen delicten in de politieregistratie – waarvan we geen zekerheid hebben over de oorzaken – en de veranderde verhouding tussen eenmaal en tweemaal geregistreerden, is de inhoud van het begrip 'huiselijk geweld' veranderd en is er geen valide vergelijking mogelijk tussen de schattingen van huiselijk geweld over de verschillende metingen. De onderzoekers achten ook de schattingen over de meest recente periode (zonder dat ze worden vergeleken met de eerdere periodes) niet bruikbaar.

3.3 Hoe zouden de prevalentieschattingen zich tot elkaar hebben verhouden?

De twee onderzoeken beoogden beide een schatting te geven van de aard en omvang van slachtofferschap van huiselijk geweld. Hoewel de vangst-hervangststudie uiteindelijk niet tot bruikbare prevalentieschattingen heeft geleid, willen we voor beide methoden de sterke punten en beperkingen expliciet benoemen, zodat we meer inzicht krijgen in hoe de prevalentieschattingen zich tot elkaar zouden hebben verhouden (en zich eventueel in de toekomst tot elkaar zullen verhouden).

Doelpopulatie
In de zelfrapportagestudie is beoogd dat deze schattingen betrekking hebben op de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Omdat in het onderzoek wordt teruggevraagd naar ervaringen met huiselijk geweld over de afgelopen vijf jaar, betreft het soms ook voorvallen die tijdens de tienerjaren hebben plaatsgevonden. In het vangst-hervangstonderzoek zouden de schattingen in principe betrekking hebben op de totale Nederlandse bevolking, dus op een omvangrijkere populatie.

Meting van huiselijk geweld
Beide onderzoeken sluiten aan bij de gehanteerde definitie van huiselijk geweld, zoals genoemd aan het begin van deze paragraaf. Theoretisch beogen ze dus hetzelfde te meten. In de praktijk is dat echter niet het geval. In de zelfrapportagestudie krijgen de respondenten een lijst met voorvallen en kunnen ze aangeven of ze daar mee te maken hebben gehad. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van de ondervraagden wordt aan de ene kant gekozen voor concrete voorvallen en aan de andere kant voor een wat ruimere interpretatie dan de juridische delictomschrijving. Het voordeel hiervan is dat dit de diversiteit van huiselijk geweld laat zien, variërend van een klap tot en met zware mishandeling en van incidenteel tot struc-

tureel. Een nadeel kan zijn dat er een 'devaluatie' van het begrip huiselijk geweld plaatsvindt: ook minder ernstige voorvallen worden gemeten.
Bij de vangst-hervangstmethode wordt – doordat gebruik wordt gemaakt van een politieregistratiesysteem – juist meer aangesloten bij juridische delictomschrijvingen. Omdat de politie grotendeels afhankelijk is van meldingen van incidenten en mensen eerder melden als zaken ernstiger zijn, is het aannemelijk dat de schattingen op basis van de vangst-hervangstmethode ernstigere vormen van huiselijk geweld zouden betreffen dan de schattingen op basis van de zelfrapportagestudie.

Selectiviteit in de gegevens
Zowel bij de zelfrapportagestudie als het vangst-hervangstonderzoek is sprake van selectiviteit in de gegevens. In de zelfrapportage is het steekproefkader selectief doordat alleen mensen uit particuliere huishoudens worden benaderd (zie verder bijlage 3). Daarnaast is sprake van selectieve non-respons: sommige bevolkingsgroepen, met name jongeren en mensen met een niet-westerse achtergrond, zijn moeilijk te bereiken. Deels kan hiervoor worden gecorrigeerd door te wegen naar de doelpopulatie, maar dat is niet voldoende om de doelpopulatie volledig in het onderzoek te krijgen. Wanneer de non-respons samenhangt met het onderwerp van het onderzoek, is weging immers geen afdoende oplossing. Zo blijken slachtoffers én plegers van huiselijk geweld ondervertegenwoordigd in de zelfrapportagestudie: degenen die zijn benaderd voor het onderzoek en niet hebben meegewerkt zijn vaker als slachtoffer of pleger bekend bij de politie dan degenen die wel een vragenlijst hebben ingevuld (zie verder bijlage 4).[44] We veronderstellen dat dit leidt tot een onderschatting van de meer ernstige vormen van huiselijk geweld (zie ook Walby & Myhill, 2001). De zelfrapportagestudie heeft als sterk punt dat daaruit, meer dan uit het vangst-hervangstonderzoek, informatie beschikbaar is over de aard van het huiselijk geweld. Een ander sterk punt is dat het zelfrapportageonderzoek een beeld geeft van de verschillen tussen de grote groep slachtoffers die niet naar de politie gaat (of naar andere instanties die hier speciaal voor zijn, zoals Veilig Thuis) en de kleinere groep die dat wel doet. Deze informatie kunnen we gebruiken om de prevalentieschattingen beter te duiden.
In het vangst-hervangstonderzoek is geen sprake van non-respons omdat er geen steekproefkader bestaat. Wel is er selectiviteit in de gegevens, die deels afhankelijk is van de wijze waarop de politie meldingen afhandelt en registreert (zie de vorige paragraaf en bijlage 5). Naast de selectiviteit die afhankelijk is van de wijze waarop de politie meldingen afhandelt, spelen enkele meer algemene mechanismen een rol bij de selectiviteit van de gegevens die kunnen leiden tot een onderschatting van de prevalentie (zie bijlage 5).

Eén-op-één vergelijking van de prevalentieschattingen niet realistisch
Gegeven de hierboven beschreven verschillen, zouden de prevalentieschattingen uit beide studies zich niet rechtstreeks aan elkaar hebben laten relateren. Daarnaast speelt er nog een ander praktisch probleem en dat is dat de tijdsperiode waarop de schattingen betrekking zouden hebben, verschilt tussen beide studies. In de zelfrapportagestudie wordt gerapporteerd over een periode van vijf jaar (en beperkt over anderhalf jaar), en in het vangst-hervangstonderzoek over één kalenderjaar. De

[44] In de zelfrapportagestudie zijn ook vragen gesteld over het plegen van huiselijk geweld. De informatie die dit oplevert is interessant om een relatie te kunnen leggen met slachtofferschap (zie hoofdstuk 7 uit Van Eijkern et al. 2018), maar is niet geschikt om tot betrouwbare schattingen te komen over het aantal plegers van huiselijk geweld. De belangrijkste redenen hiervoor zijn de selectieve non-respons en de neiging tot sociaal-wenselijke antwoorden. De zelfrapportagestudie is overigens ook niet bedoeld om de prevalentie van plegerschap te schatten.

vijfjaarprevalentie kan niet simpelweg door vijf worden gedeeld[45]: huiselijk geweld strekt zich in veel gevallen uit over een periode langer dan een jaar (zie hoofdstuk 2 en bijlage 4).

3.4 Resultaten zelfrapportagestudie onder volwassenen

In deze paragraaf geven we een samenvatting van de resultaten op basis van de zelfrapportagestudie onder volwassenen. We beperken ons hierbij tot de resultaten die aansluiten bij de onderzoeksvragen die in deze synthese centraal staan. Dat betekent dat we vooral ingaan op de actuele prevalentie en deze vergelijken met de eerdere meting. Voor meer inhoudelijke verdieping verwijzen we geïnteresseerden naar de publicatie van Van Eijkern et al. (2018).

Algemene prevalentieschatting
De schattingen uit de zelfrapportagestudie gaan over slachtofferschap van lichamelijk en seksueel geweld in huiselijke kring en hebben grotendeels betrekking op de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek. Van alle respondenten uit de aselecte CBS-steekproef geeft 5,5% aan in de afgelopen vijf jaar slachtoffer te zijn geweest van ten minste één voorval van huiselijk geweld (voor vrouwen is dit 6,2% en voor mannen 4,7%; zie figuur 3.1).[46] Omgerekend naar absolute aantallen gaat het om circa 431.000 vrouwen en circa 316.000 mannen. Wanneer een onderscheid gemaakt wordt tussen lichamelijk en seksueel geweld zien we dat 5,4% van de vrouwen aangeeft slachtoffer te zijn geweest van lichamelijk geweld en 1,8% van seksueel geweld. Bij mannen zijn deze percentages 4,5 respectievelijk 0,3%. In de meest recente periode die is uitgevraagd – een periode van ongeveer anderhalf jaar – is het percentage slachtoffers van huiselijk geweld 2,7% (voor vrouwen 3,1% en voor mannen 2,3%).[47] Voor de precieze actuele prevalentieschattingen en de bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen verwijzen we naar bijlage 6.

Meer dan de helft (56%) van de slachtoffers geeft aan mishandeld te zijn geweest door de (ex-)partner. Daarbij zijn vrouwen significant vaker slachtoffer van geweld door de (ex-)partner dan mannen. Mannen zijn juist significant vaker slachtoffer van lichamelijk geweld door huisvrienden[48] of huisgenoten[49]. Bij de meeste slachtoffers (ongeveer drie kwart) vindt het geweld incidenteel of enkele malen plaats. Daarbij maakt het niet uit wie de pleger van het geweld was. Van structureel geweld is sprake als voorvallen ten minste één keer per maand voorkomen.[50] Dit komt voornamelijk voor binnen relaties tussen partners en ex-partners.

---

[45] Van der Veen en Bogaerts (2010, p. 71) deden dit wel, maar gaven daarbij zelf al aan dit een aanvechtbare versimpeling van de werkelijkheid is.

[46] In het LISS-panel is dit 6,8%. Over de verschillen tussen de CBS-data en het LISS-panel is een afzonderlijk rapport verschenen (Lauret et al., 2018; onderdeel van project 4). Zie ook bijlage 3 van deze synthese.

[47] Deze cijfers gaan over het jaar 2016 en over 2017 tot het moment dat de enquête werd afgenomen (juli-augustus). Dit laatste verschil tussen vrouwen en mannen is niet significant.

[48] Met huisvrienden wordt gedoeld op mensen die in het huishouden over de vloer komen (zie ook noot 52).

[49] Het gaat hierbij om andere huisgenoten dan de partner of (andere) gezins- en familieleden.

[50] Niet-structureel geweld is geweld dat eenmalig of enkele malen is voorgevallen. Structureel omvat de antwoordcategorieën: één tot drie keer per maand, één tot drie keer per week of (bijna) elke dag (zie verder Van Eijkern et al., 2018, p. 31).

Figuur 3.1 Prevalentieschattingen slachtofferschap van huiselijk geweld en geweld tussen (ex-)partners naar sekse (in percentages), 2017

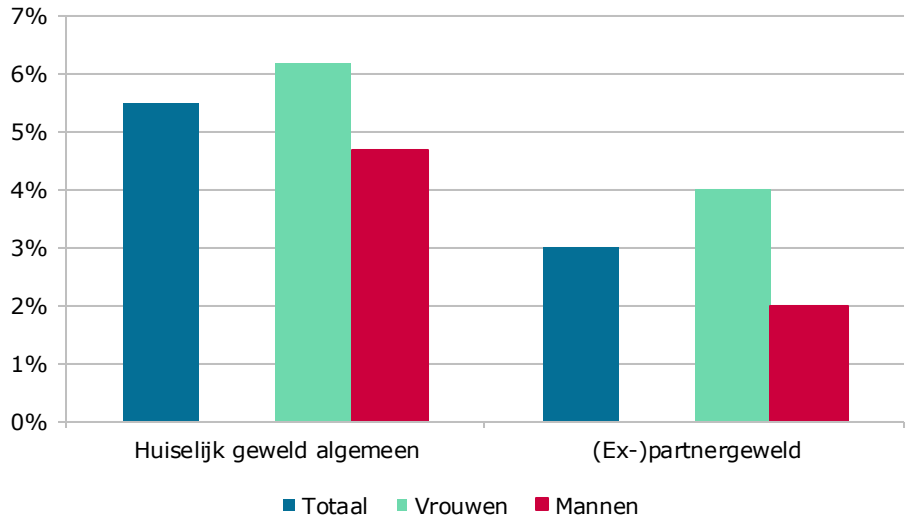

Bron: Van Eijkern et al. (2018)

Geweld tussen (ex-)partners

Van alle respondenten geeft 3,0% aan in de afgelopen vijf jaar slachtoffer te zijn geweest van ten minste één voorval van huiselijk geweld gepleegd door de partner of ex-partner (voor vrouwen is dit 4,0% en voor mannen 2,0%; zie figuur 3.1). Omgerekend naar absolute aantallen gaat het om circa 278.000 vrouwen en circa 139.000 mannen. Van dit gerapporteerde (ex-)partnergeweld betreft 72% enkel lichamelijk geweld, 13% enkel seksueel geweld en 15% zowel lichamelijk als seksueel geweld. Het meeste partnergeweld komt eenmalig tot hooguit enkele keren voor (76%). Daar waar het structureel geweld betreft, rapporteren vooral vrouwen dit. Omgerekend naar absolute aantallen gaat het om circa 76.000 vrouwen en circa 13.000 mannen die te maken hebben met structureel geweld door hun (ex-)partner. Partnermishandeling leidt in 15% van de gevallen tot letsel, overwegend bij vrouwelijke slachtoffers (Van Eijkern et al., 2018).

We nemen aan dat het partnergeweld zoals dat in deze cijfers naar voren komt, vooral zogenoemd 'situationeel geweld' betreft (zie paragraaf 2.2.1). Dit type geweld is geworteld in de dagelijkse spanningen van het samenleven, waaruit conflicten ontstaan die kunnen escaleren in geweld. Geweld tussen partners waarbij een patroon van intimidatie, dwang en controle speelt – ook wel intiem terrorisme[51] genoemd – is lastiger te vangen in een bevolkingsonderzoek (zie ook hoofdstuk 2). Van Eijkern et al. (2018) hebben voor de groep slachtoffers van (ex-)partnergeweld een verkennende analyse gedaan naar de mate waarin mogelijk sprake is van intiem terrorisme. Hierbij gebruiken zij informatie over economische afhankelijkheid, isolatie, emotionele mishandeling, dwang, dreiging en intimidatie. Deze factoren zijn onderdeel van het zogeheten 'wiel van macht en controle' (Pence & Paymar, 1993, in: Van Eijkern et al., 2018). Van Eijkern et al. hebben aangenomen dat intiem terrorisme bestaat uit situaties van partnermishandeling waarbij *al* deze factoren een rol spelen. Uit hun verkennende analyse blijkt dat, zoals verwacht werd, onder de

[51] De Engelse term *intimate terrrorism* wordt vaak vertaald als intiem terrorisme (zie bijv. Verwijs & Lünnemann, 2012; Tierolf et al., 2014) en wij sluiten daar bij aan. Ook de term intieme terreur wordt gebruikt als vertaling (zie bijv. Bureau Meesters & Oudejans, 2013; Dijkstra et al., 2017).

respondenten inderdaad nauwelijks slachtoffers van intiem terrorisme zijn (minder dan tien). Dit aantal is te gering om een uitspraak te kunnen doen over de prevalentie van intiem terrorisme (zie voor details Van Eijkern et al., paragraaf 6.3).

Overig huiselijk geweld
Van alle slachtoffers van huiselijk geweld uit het zelfrapportageonderzoek geeft – naast de 56% geweld door (ex-)partners – 13% aan te zijn mishandeld door (stief-) broers en -zussen. Verder noemt 11% de (stief)ouder als pleger. Een kleine 5% van de slachtoffers geeft aan mishandeld te zijn door zijn of haar (stief)kinderen. Bijna 14% van de slachtoffers – veelal mannen – is mishandeld door huisvrienden. In bijlage 6 zijn de prevalentieschattingen voor vrouwen en mannen naar de verschillende groepen plegers afzonderlijk weergegeven. Deze verschillen niet significant tussen vrouwen en mannen (m.u.v. geweld tussen (ex-)partners).[52]

Melding van huiselijk geweld bij de politie
Ruim één op de zes voorvallen van huiselijk geweld die in de zelfrapportagestudie zijn gerapporteerd, is bij de politie gemeld (17%). Drie kwart van de gerapporteerde voorvallen in het onderzoek is niet gemeld bij de politie en van bijna 10% is dit onbekend. Van alle gerapporteerde voorvallen van geweld tussen (ex-)partners is 14% bij de politie gemeld: vrouwelijke slachtoffers doen dit significant vaker dan mannelijke slachtoffers (17%, respectievelijk 7%). Geweld door huisvrienden wordt relatief vaak bij de politie gemeld, namelijk bijna een derde van alle voorvallen (31%). Als letsel is opgelopen bij het geweld, wordt vaker een melding gedaan bij de politie. In 40% van de voorvallen waar sprake was van letsel, deden respondenten een politiemelding. Bij blijvend letsel wordt vaker melding gedaan dan bij tijdelijk letsel.

Delen van ervaringen
Slachtoffers praten het meest over hun ervaringen met huiselijk geweld met hun informele netwerk, dat wil zeggen hun familie en vrienden. Het maakt daarbij uit wie de pleger van het geweld is. Wanneer dit de (ex-)partner, ouders of huisgenoten betreft, wordt het meest gesproken met vrienden en vriendinnen. Wanneer kinderen het geweld plegen, wordt daar het meest met de partner over gesproken. Als slachtoffers over hun ervaringen met huiselijk geweld spreken met professionals dan doen ze dat voornamelijk met een (huis)arts en nauwelijks met instanties die daar speciaal voor zijn, zoals Veilig Thuis. In bijna 20% van de gevallen praten slachtoffers met niemand over het voorgevallen geweld. Zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers geven vaak aan geen behoefte te hebben om over het geweld te praten of ze vinden het niet ernstig genoeg.

Ontwikkeling over de tijd
De prevalentieschattingen over het jaar 2017 kunnen vergeleken worden met de resultaten uit 2008 (gerapporteerd in Van Dijk et al., 2010). De metingen zijn echter niet volledig vergelijkbaar, onder meer doordat deze keer gebruik is gemaakt van kans-gebaseerde steekproeven (zie verder bijlage 3). Door de onderzoekers van de zelfrapportagestudie zijn de gegevens uit het vorige onderzoek (Van Dijk et al., 2010; zie ook Van der Veen & Bogaerts, 2010) opnieuw geanalyseerd. Daarbij

[52] Wanneer een onderscheid wordt gemaakt naar de verschillende plegergroepen, kan geen onderscheid meer worden gemaakt tussen lichamelijk en seksueel geweld (door te kleine aantallen respondenten). In dat geval is ook het verschil in slachtofferschap door huisvrienden e.d. niet meer significant tussen vrouwen en mannen. Kijken we alleen naar lichamelijk geweld – dat door mannen veel vaker wordt gerapporteerd dan seksueel geweld – dan zijn de verschillen tussen vrouwen en mannen wel significant. Mannen zijn significant vaker slachtoffer van lichamelijk geweld door huisvrienden of huisgenoten (zie ook pagina 50).

heeft een herberekening op basis van de nieuwe operationalisering van huiselijk geweld plaatsgevonden.
Uit de vergelijking blijkt dat het percentage slachtoffers van huiselijk geweld in 2017 een stuk lager is dan in 2008: destijds rapporteerde 10,1% van de respondenten dat zij in de afgelopen vijf jaar minstens één voorval van lichamelijk of seksueel geweld hadden meegemaakt. In de meest actuele prevalentieschatting op basis van de CBS-steekproef is dat 5,5% en op basis van het LISS-panel is dat 6,8% (zie figuur 3.2).[53] Maken we een onderscheid naar de frequentie van het geweld dan is de daling bij alle groepen zichtbaar (zie tabel B6.4, bijlage 6): structureel geweld neemt af van 1,4 naar 0,9%, enkele malen van 3,6 naar 2,0% en incidenteel geweld van 2,6 naar 1,6%. Kijken we enkel naar geweld tussen (ex-)partners dan zien we eveneens een daling van 4,9% in 2008 naar 3,1% (CBS-steekproef) en 3,6% (LISS-panel) in 2017. Ook deze daling geldt zowel voor structureel geweld (van 1,2 naar 0,6%) als voor geweld dat enkele malen voorkomt (van 2,3 naar 1,3%). Incidenteel geweld tussen (ex-)partners is redelijk stabiel (van 1,1 naar 1,0). Verder laat de vergelijking tussen 2008 en 2017 zien dat de daling in slachtofferschap voor mannen sterker is dan voor vrouwen. Opvallend is dat zelf-gerapporteerd slachtofferschap onder jongvolwassenen (18 t/m 24 jaar) gehalveerd is en dat is een veel sterkere daling dan bij de andere leeftijdsgroepen. In 2008 rapporteerde 24% van deze groep huiselijk geweld en in 2017 was dat 12%. Ondanks de forse daling onder jongvolwassenen blijft de prevalentie onder deze groep het hoogst.

Figuur 3.2 Prevalentieschattingen van huiselijk geweld en geweld tussen (ex-)partners (in percentages), 2008 en 2017

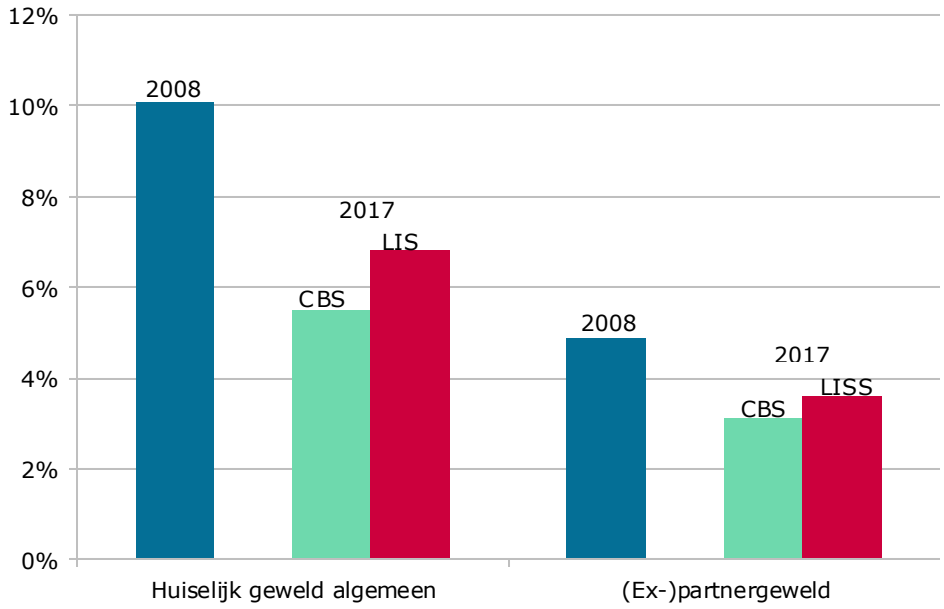

Bron: Van Eijkern et al. (2018)

[53] Zowel de data van het CBS uit 2017 als van Intomart uit 2008 zijn gewogen op een aantal achtergrondkenmerken van de respondenten zodat de verdeling over deze kenmerken beter overeenkomt met die van de Nederlandse bevolking. De LISS-data zijn niet gewogen omdat er steeds een nieuwe golf huishoudens aan het panel wordt toegevoegd en afzonderlijke weegmodellen zouden moeten worden toegepast. Centerdata levert zelf geen weegmodel mee met de data (zie ook bijlage 3). Omdat de LISS-gegevens afkomstig zijn uit een huishoudenssteekproef hebben Lauret et al. (2018) onderzocht of de prevalentieschatting onder de totale groep respondenten verschilt van een schatting waarbij per huishouden a select één persoon is geselecteerd. Hun analyses laten zien dat beide prevalentieschattingen niet significant van elkaar verschillen.

In hoeverre is de meldingsbereidheid van slachtoffers bij de politie veranderd ten opzichte van de vorige meting? In 2008 werd er in 17% van de meest recente voorvallen een melding bij de politie gedaan, tegenover 14% door LISS-respondenten en 17% door CBS-respondenten in 2017. Deze verschillen over de tijd zijn niet significant. Slachtoffers van geweld tussen (ex-)partners deden in 2017 vaker een politiemelding dan in 2008 (14%, respectievelijk 8%). De overige groepen zijn te klein om over te rapporteren.

3.5 Conclusies en reflectie

Dit hoofdstuk heeft tot doel om de eerste twee onderzoeksvragen uit deze synthese te beantwoorden voor huiselijk geweld en een basis te leggen voor de beantwoording van de vierde onderzoeksvraag in hoofdstuk 6.

Actuele prevalentieschatting
Naar schatting was over een periode van ruim vijf jaar 6,2% van de volwassen vrouwen en 4,7% van de volwassen mannen slachtoffer van ten minste één voorval van fysiek en/of seksueel geweld, gepleegd door iemand uit de huiselijke kring (Van Eijkern et al., 2018). Het gaat in totaal om circa 431.000 vrouwen en circa 316.000 mannen.
Het grootste deel van dit huiselijk geweld wordt gepleegd door partners en ex-partners (56%) en de meerderheid van deze slachtoffers betreft vrouwen. In circa 15% van de gevallen leidt dit geweld tot letsel, overwegend bij vrouwelijke slachtoffers. Verreweg de meeste slachtoffers van (ex-)partnergeweld (76%) hebben te maken gehad met een eenmalig voorval of geweld dat enkele malen heeft plaatsgevonden. We spreken – conform Van Eijkern et al. – over structureel geweld als sprake is van voorvallen die één keer per maand of vaker voorkomen. Bij dit structurele (ex-) partnergeweld is het aandeel vrouwelijke slachtoffers relatief hoog. Naar schatting is 1,1% van de vrouwen en 0,2% van de mannen (in absolute aantallen: circa 76.000 vrouwen en circa 13.000 mannen) slachtoffer van structureel geweld door de partner of ex-partner. We beschouwen deze schattingen expliciet als *ondergrens* van het structurele (ex-)partnergeweld, omdat over slachtoffers van structureel en/of ernstiger geweld uit de wetenschappelijke literatuur bekend is dat zij minder deelnemen aan algemeen vragenlijstonderzoek naar dit onderwerp (zie ook paragraaf 2.4.1 en bijlage 4). Dit wordt verder ondersteund door de bevinding dat slachtoffers van geweld die bij de politie als zodanig geregistreerd stonden – en dat zijn slachtoffers van gemiddeld ernstiger geweld – minder hadden gerespondeerd in deze studie dan slachtoffers die niet als zodanig in de politieregistratie voorkwamen. Andere plegers van huiselijk geweld zijn huisvrienden (vooral bij mannelijke slachtoffers), ouders en broers en zussen (bij zowel mannen als vrouwen).

Hulp zoeken, melden bij de politie, praten over geweld
Ruim één op de zes voorvallen van huiselijk geweld is bij de politie gemeld (17%). Geweld door (ex-)partners wordt in vergelijking met ander huiselijk geweld weinig gemeld: 14%. Vrouwelijke slachtoffers melden significant vaker dan mannelijke slachtoffers (17%, respectievelijke 7%). Als letsel is opgelopen, wordt vaker gemeld bij de politie en bij blijvend letsel wordt vaker melding gedaan dan bij tijdelijk letsel. Slachtoffers van huiselijk geweld maken – ook naast de politie – weinig gebruik van de formele instanties waar ze terecht zouden kunnen. Relatief weinig slachtoffers van huiselijk geweld hebben contact met organisaties die daar speciaal voor zijn, zoals Veilig Thuis. Als slachtoffers over hun ervaringen spreken met professionals dan doen ze dat voornamelijk met een (huis)arts.

Ontwikkeling over de tijd
Het percentage slachtoffers van huiselijk geweld is in 2017 een stuk lager geschat dan in 2008. Destijds rapporteerde 10,1% van de respondenten dat zij in de afgelopen vijf jaar minstens één voorval van lichamelijk of seksueel geweld hadden meegemaakt.[54] In de huidige prevalentieschatting is dat 5,5% op basis van een CBS-steekproef en 6,8% op basis van het LISS-panel. De daling geldt ook voor geweld tussen (ex-)partners en zowel voor structureel als niet-structureel geweld, voor vrouwen en mannen en voor de verschillende leeftijdsgroepen (het sterkst voor de groep van 18-24 jaar). De meldingsbereidheid van slachtoffers is voor huiselijk geweld in het algemeen niet veranderd tussen 2008 en 2017. Wel deden slachtoffers van geweld tussen (ex-)partners in 2017 vaker een politiemelding dan in 2008.

Reflectie
Doordat de vorige prevalentieschatting op basis van zelfrapportagegegevens wat betreft steekproefdesign niet één op één vergelijkbaar is met de huidige zelfrapportagestudies, is het niet zeker dat de prevalentie van huiselijk geweld in werkelijkheid is afgenomen sinds 2008. De beoogde schatting op basis van een andere onderzoeksmethode, de vangst-hervangstschattingen op basis van politieregistraties, ontbreekt immers. Het is daardoor niet mogelijk om de gevonden ontwikkeling in de prevalentie van huiselijk geweld te verifiëren met cijfers die met een geheel andere methode zijn verkregen. Wel is de prevalentie op basis van *beide* zelfrapportagestudies (zowel onder een CBS steekproef als onder het online LISS-panel) duidelijk lager geschat dan in 2008.
Het is belangrijk te beseffen wat *niet* gemeten is in deze studie. Er ontbraken in de vragenlijst goede vragen over stalking en ernstig psychisch geweld, ook als dat digitaal of met behulp van moderne technologie plaatsvindt (zie ook paragraaf 3.2). Ook 'economisch geweld' is niet gemeten. Denk hierbij aan het als partner belemmeren dat de ander over (informatie over) het gezinsinkomen of huishoudgeld kan beschikken, belemmeren dat de partner gaat werken, strikt controleren van de uitgaven van de partner, afnemen van de inkomsten van de partner, onthouden van basisbehoeften, beschadigen, vernielen of stelen van eigendom van de partner (Van der Aa et al., 2017).

De wetenschappelijke literatuur overziend moeten we er verder vanuit gaan dat seksueel geweld in intieme relaties – zoals verkrachting – door de wijze van uitvragen substantieel wordt onderschat. Het is bekend dat de prevalentie van seksueel geweld hoger is als gevraagd wordt naar concrete handelingen die men tegen haar of zijn wil heeft meegemaakt, dan wanneer algemene termen worden gebruikt (zie bijv. Walby & Myhill, 2001), zoals ook in onze zelfrapportagestudie is gedaan. Daarmee is het aannemelijk dat in dit onderzoek sprake is van een onderschatting van seksueel geweld (zie ook bijlage 4).

[54] Dit percentage is een herberekening op basis van de gegevens uit 2008: in het hier genoemde prevalentiecijfer zijn met terugwerkende kracht uitsluitend alle voorvallen fysiek en seksueel geweld opgenomen.

Conclusies over de prevalentie van geweld door (ex-)partners en anderen in de huiselijke kring

- Onder de bevolking van 18 jaar en ouder heeft 6,2% van de vrouwen en 4,7% van de mannen naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek te maken gehad met ten minste een voorval van fysiek en/of seksueel geweld dat onder de definitie van huiselijk geweld valt.
- Het merendeel (56%) van dit gerapporteerde huiselijk geweld betreft geweld tussen (ex-)partners: 4,0% van de vrouwen en 2,0% van de mannen van 18 jaar en ouder heeft hier naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek mee te maken gehad. Aangenomen wordt dat het voornamelijk situationeel partnergeweld betreft.
- Het meeste (ex-)partnergeweld komt eenmalig of enkele keren voor (76%). Daar waar het structureel geweld betreft, rapporteren vooral vrouwen dit. Als sprake is van letsel, is dit ook overwegend bij vrouwen.
- Huiselijk geweld dat niet door de (ex-)partner wordt gepleegd, betreft geweld door (stief)broers en -zussen (13%), (stief)ouders (11%), (stief)kinderen (5%) en huisvrienden (14%).
- Het percentage slachtoffers van huiselijk geweld is – op basis van zelfrapportage – in 2017 lager geschat dan in 2008. Toch is niet met zekerheid te concluderen dat de prevalentie in werkelijkheid is afgenomen. Dit heeft te maken met een gewijzigd steekproefdesign. Daarnaast ontbreken resultaten op basis van een andere onafhankelijke databron over de ontwikkeling door de tijd.

4 Prevalentie kindermishandeling

Met medewerking van Lenneke Alink,[a] Mariëlle Prevoo,[a] Clarie Ramakers[b] en Roelof Schellingerhout[c]

In dit hoofdstuk staan de beide studies naar de prevalentie van kindermishandeling centraal. Het gaat om een zelfrapportagestudie onder scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs (Schellingerhout & Ramakers 2017; project 6) en een informantenstudie naar mishandeling van 0 t/m 17-jarigen (Alink et al., 2018; project 7). Na een korte toelichting op de belangrijkste algemene uitgangspunten voor deze studies, beschrijven we de opzet van de onderzoeken en geven we methodologische achtergrondinformatie die belangrijk is voor het interpreteren van de bevindingen. Wie vooral geïnteresseerd is in de prevalentie van kindermishandeling, kan zich meteen richten op paragraaf 4.4 (resultaten) en 4.5 (conclusie en reflectie).

4.1 Uitgangspunten

In hoofdstuk 1 hebben we al kort de belangrijkste uitgangspunten beschreven die ten grondslag liggen aan de studies; in deze paragraaf gaan we specifiek in op de uitgangspunten voor de studies naar de prevalentie van kindermishandeling.

Een actuele omvangschatting
De ministeries van VWS en Justitie en Veiligheid die om dit onderzoek hebben gevraagd, hebben aangegeven behoefte te hebben aan een actuele en algemene prevalentieschatting voor kindermishandeling. De laatste prevalentieschattingen van kindermishandeling werden gepubliceerd in 2011 en zijn gebaseerd op een zelfrapportagestudie onder scholieren en een informantenstudie (Alink et al., 2011).

Vergelijkbaarheid met vorige studies zo groot mogelijk houden
De aanvragende ministeries hebben verder aangegeven de vergelijkbaarheid met de vorige prevalentieonderzoeken van groot belang te vinden. Zowel het scholierenonderzoek als de informantenstudie zijn replicaties van de vorige metingen (zie paragraaf 4.2).

Verbetering en verdieping
Het scholierenonderzoek en de informantenstudie zijn beide uitgebreid met inhoudelijke onderwerpen: soms door vragen aan het onderzoek toe te voegen en soms door voor het eerst over onderwerpen (waarover al wel eerder gegevens werden verzameld) te rapporteren. In het scholierenonderzoek is de samenloop van fysiek geweld tussen ouders en vormen van kindermishandeling rechtstreeks tegen de scholier zelf onderzocht (zie hiervoor hoofdstuk 5) en is er aandacht voor kindermishandeling in de context van een scheiding. Daarnaast is er nu aandacht voor hulpzoekgedrag van scholieren die te maken hebben gekregen met mishandeling.

---

[a] Universiteit Leiden.

[b] Radboud Universiteit Nijmegen.

[c] KBA Nijmegen.

Ook in de informantenstudie is nu aandacht voor de samenloop van kindermishandeling met ander huiselijk geweld in het gezin, voor kindermishandeling in de context van een scheiding en is het geslacht van betrokkenen bij (een vermoeden van) kindermishandeling uitgevraagd.

Gebruik van verschillende methoden
Omdat het bij kindermishandeling – net als bij huiselijk geweld – gaat om een lastig meetbaar verschijnsel, hanteert het WODC als uitgangspunt dat het van wezenlijk belang is om voor het schatten van de omvang verschillende methoden te gebruiken. Elke methode kent sterke en zwakke punten. Bovendien schat niet elke methode de omvang van precies dezelfde doelpopulatie (zie ook paragraaf 2.4). Het is daarom belangrijk dat de uitkomsten die zijn verkregen met verschillende methoden en onderling onafhankelijke databronnen bij elkaar worden gebracht en aan elkaar worden gerelateerd (zie verder paragraaf 4.3).

4.2 De studies

Er zijn twee studies uitgevoerd in het kader van de schatting van de aard en omvang van slachtofferschap van kindermishandeling. Beide studies zijn een replicatie van eerder onderzoek waardoor een vergelijking over de tijd mogelijk is.

In beide studies is de wettelijke definitie van kindermishandeling uit de Jeugdwet het uitgangspunt: namelijk geweld van fysieke, psychische of seksuele aard waarbij een minderjarige een afhankelijkheidsrelatie heeft met de pleger van het geweld (zie paragraaf 1.6). De pleger kan zowel minder- als meerderjarig zijn, en kan zowel een gezins- of familielid als een buitenstaander betreffen. Het als minderjarige getuige zijn van huiselijk geweld valt eveneens onder de definitie van kindermishandeling.[55] De meting van kindermishandeling verschilt enigszins tussen de beide studies. Dit lichten we toe in deze paragraaf. Ook bespreken we de opzet van beide onderzoeken.

4.2.1 Zelfrapportageonderzoek onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017)

Opzet van het onderzoek
Het Scholieronderzoek Kindermishandeling heeft in de eerste helft van 2016 plaatsgevonden onder een tweetrapssteekproef van ruim 1.900 scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs.[56] De scholieren zijn afkomstig van 22 scholen verspreid over heel Nederland en zijn verdeeld over de klassen één tot en met vier van het vmbo, havo en vwo.[57] De scholieren hebben de vragenlijst ingevuld tijdens een lesuur in de klas. Ouders is van tevoren om toestemming gevraagd voor

[55] In de informantenstudie maakt dit deel uit van 'emotionele verwaarlozing'. In het scholierenonderzoek valt dit onder het label 'fysieke confrontatie tussen ouders'.

[56] De scholierenonderzoeken omvatten gegevens van jongeren met de leeftijd van 11 tot en met 17 jaar. De 11- en de 17-jarigen maken echter een zeer klein onderdeel uit van de respondenten (samen ongeveer 1%). De beste omschrijving van de groep onderzochte jongeren is 'scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs' (Schellingerhout & Ramakers 2017, p. 22). We zullen deze groep ook regelmatig beschrijven als 12- tot 17-jarigen.

[57] Uit een overzicht van alle Nederlandse scholen is een verse aselecte steekproef (gestratificeerd naar regio, schooltype en omvang van de school) getrokken.

de (anonieme) deelname van hun kind aan het onderzoek.[58] Voor meer informatie over de opzet verwijzen we naar het rapport van Schellingerhout en Ramakers (2017). Uit het oogpunt van vergelijkbaarheid met de eerdere metingen zijn geen wijzigingen aangebracht in de methode van afname van de vragenlijst en maar zeer beperkt in de vragenlijst.
Het Scholierenonderzoek Kindermishandeling uit 2016 is het derde landelijke onderzoek naar het voorkomen van kindermishandeling onder scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs. Twee keer eerder is hier onderzoek naar gedaan, namelijk in 2006 (Lamers-Winkelman et al., 2007) en 2010 (Alink et al., 2011). In de vorige twee meetrondes is het informantenonderzoek gelijktijdig uitgevoerd met het scholierenonderzoek. In de huidige meetronde zijn beide onderzoeken niet tegelijkertijd uitgevoerd.[59]

Meting van kindermishandeling
Kindermishandeling is in het scholierenonderzoek gemeten door gebruik te maken van de Vragenlijst Vervelende en Nare Gebeurtenissen (VVNG). Deze vragenlijst is in 2006 speciaal samengesteld voor het eerste Scholieronderzoek Kindermishandeling (Lamers-Winkelman et al., 2007).[60] In het Scholierenonderzoek Kindermishandeling wordt onder kindermishandeling verstaan: gedragingen jegens kinderen die te beschouwen zijn als ernstige vormen van fysiek of psychologisch geweld, van verwaarlozing of van seksueel misbruik. Ernstig geweld tussen ouders, waarvan kinderen getuige zijn geweest, wordt tevens opgevat als een ernstige bedreiging van de veiligheid van kinderen en wordt in die zin opgevat als vorm van kindermishandeling. In de VVNG komen ook andersoortige onveilige en vervelende gebeurtenissen aan de orde: deze tellen echter niet mee in de bepaling van de prevalentie van kindermishandeling.[61] De gebeurtenissen die worden meegerekend, betreffen grotendeels kindermishandeling door de ouder(s). Als het gaat om seksueel misbruik wordt niet expliciet naar de ouders verwezen en is de mogelijke groep plegers breder (zowel gezins- of familieleden als daarbuiten, en zowel volwassenen als kinderen/jongeren). Voor de precieze formulering van de vragen zie tabel 4.1.
Op basis van de onder de scholieren verzamelde gegevens zijn verschillende prevalenties geschat, waarbij een vergelijking mogelijk is met de eerdere metingen. In de eerste plaats is de prevalentie berekend volgens de brede definitie uit 2006 (SOM-2006). Daarbij is een schatting gemaakt van het aantal scholieren dat *ooit* te maken heeft gehad met kindermishandeling en het aantal scholieren dat *in het afgelopen jaar* te maken heeft gehad met kindermishandeling. Bij de vragen naar verwaarozing kan de scholier geen tijdsperiode aangeven en dit telt daarom alleen mee bij 'ooit'. In de tweede plaats is de prevalentie berekend volgens de strengere definitie waarmee in 2010 is gewerkt. Deze strengere definitie (NIS/NPM-2010) is bepaald na beoordeling van alle items uit de SOM-2006 definitie door zeven getrainde en

[58] Scholieren konden zelf ook aangeven dat zij niet aan het onderzoek mee wilden doen. Scholieren die van hun ouders niet mochten meedoen of dat zelf niet wilden, kregen een dummyvragenlijst voorgelegd evenals een aantal andere scholieren in dezelfde klas. Dit om de privacy van de niet-deelnemende scholieren voldoende te kunnen borgen. De dummyvragenlijst zag er precies hetzelfde uit qua vormgeving/lay-out, maar had als onderwerp 'sport en bewegen' (59 scholieren hebben een dummyvragenlijst ingevuld).

[59] Het scholierenonderzoek is op verzoek van de aanvragende ministeries als eerste van alle deelonderzoeken met voorrang uitgevoerd.

[60] De vragen over de verschillende vormen van kindermishandeling in de VVNG zijn gebaseerd op een aangepaste versie van de 'Dating Violence Questionnaire' (Douglas & Straus, 2006), aangevuld met items uit de 'Parent-Child Conflict Tactics Scales' (Straus et al., 1998; Kolko et al., 1996).

[61] Andere onderwerpen die in deze vragenlijst aan de orde komen, zijn bijvoorbeeld pesten op school, antisociaal gedrag en niet-gewelddadige disciplinering en conflicthantering van ouders (Schellingerhout & Ramakers, 2017).

betrouwbare codeurs betrokken bij de informantenstudie. Zij hebben de items geselecteerd die zij goed passend vonden bij de definities die in de informanten-studie worden gebruikt. Dit heeft geleid tot een selectie van 13 items (zie Alink et al., 2011).

Tabel 4.1 Wat onder kindermishandeling valt in het Scholierenonderzoek Kindermishandeling

	Definitie SOM-2006		Definitie NIS/NPM-2010
	Ooit	Afgelopen jaar	Afgelopen jaar
Verwaarlozing (positieve items zijn negatief gescoord)[a]			
Ik vind het soms moeilijk om door te gaan met mijn werk als ik niet gestimuleerd word	✓		
Voor mijn ouders maakte het niet uit als ik op school in de problemen kwam	✓		
Mijn ouders hebben mij gestimuleerd om mijn best te doen	✓		
Wanneer ik als kind overstuur was stelden mijn ouders mij gerust	✓		
Mijn ouders hielpen mij als ik problemen had	✓		
Toen ik jonger was, gaven mijn ouders mij genoeg kleding om warm te blijven	✓		
Toen ik jonger was, zorgden mijn ouders ervoor dat ik schoon en netjes was	✓		
Toen ik jonger was, zorgden mijn ouders ervoor dat ik naar school ging	✓		
Seksueel misbruik			
Binnen het gezin/familie			
Een volwassen gezins- of familielid heeft seks met mij gehad	✓	✓	✓
Een volwassen gezins- of familielid heeft mij gedwongen naar zijn/haar geslachtsdelen te kijken of die aan te raken, of hij/zij heeft dit bij mij gedaan	✓	✓	✓
Een kind/jongere uit mijn gezin of familie heeft mij gedwongen om naar zijn/haar geslachtsdelen te kijken of die aan te raken, of hij/zij heeft naar mijn geslachtsdelen gekeken of die aangeraakt	✓	✓	
Een kind/jongere uit mijn gezin of familie heeft dingen met mij gedaan die je seksueel misbruik zou kunnen noemen	✓	✓	
Buiten het gezin/familie			
Een volwassene die niet tot mijn gezin of familie behoort, heeft seks met mij gehad	✓	✓	
Een volwassene die niet tot mijn gezin of familie behoort, heeft mij gedwongen naar zijn/haar geslachtsdelen te kijken of die aan te raken, of hij/zij heeft dit bij mij gedaan	✓	✓	
Een kind/jongere die niet tot mijn gezin of familie behoort, heeft mij gedwongen om naar zijn/haar geslachtsdelen te kijken of die aan te raken, of hij/zij heeft naar mijn geslachtsdelen gekeken of die aangeraakt	✓	✓	
Een kind/jongere die niet tot mijn gezin of familie behoort, heeft dingen met mij gedaan die je seksueel misbruik zou kunnen noemen	✓	✓	

	Definitie SOM-2006		Definitie NIS/NPM-2010
	Ooit	Afgelopen jaar	Afgelopen jaar
Fysiek geweld binnenshuis			
Mijn moeder/vader heeft mij met een vuist geslagen of (heel) hard geschopt	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij op mijn billen geslagen met een riem, een borstel, een stok of ander hard voorwerp	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij tegen de grond gegooid of geslagen	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij met een riem, een borstel, een stok of een ander voorwerp op een deel van mijn lichaam anders dan mijn billen geslagen	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij in elkaar geslagen (d.w.z. heeft achter elkaar heel hard geslagen)	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij bij mijn keel gegrepen en heeft mijn adem afgeknepen	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij expres verwond met een heet of gloeiend voorwerp	✓	✓	✓
Mijn moeder/vader heeft mij met een mes of een pistool (geweer) bedreigd	✓	✓	✓
Psychologische agressie van ouders			
Mijn moeder/vader heeft gedreigd mij te slaan, maar heeft het niet gedaan	✓	✓	
Fysieke confrontatie tussen ouders			
Mijn vader/moeder heeft de ander (hard) weggeduwd of de ander beet gegrepen	✓	✓	
Mijn vader/moeder heeft de ander geslagen	✓	✓	
Mijn vader/moeder heeft de ander met een voorwerp geslagen of heeft dat geprobeerd	✓	✓	
Mijn vader/moeder heeft de ander geschopt, gebeten of gestompt	✓	✓	✓
Mijn vader/moeder heeft de ander in elkaar geslagen	✓	✓	✓
Mijn vader/moeder heeft de ander met een mes of een pistool bedreigd	✓	✓	
Mijn vader/moeder heeft een mes of pistool tegen de ander gebruikt	✓	✓	✓

[a] Er moeten ten minste drie items van verwaarlozing gescoord zijn om mee te tellen bij de prevalentie van kindermishandeling ooit volgens de SOM-2006 definitie (Schellingerhout & Ramakers, 2016, p. 30).

Bron: Schellingerhout en Ramakers (2017: bijlage 1)

4.2.2 Informantenstudie onder professionals (Alink et al., 2018)

Opzet van het onderzoek

De Nederlandse informantenstudies naar kindermishandeling – eerder uitgevoerd in 2005 en 2010 – volgen de *National Incidence Studies* (NIS) uit de Verenigde Staten. Om inzicht te krijgen in de prevalentie van kindermishandeling wordt professionals (informanten) gevraagd een digitaal registratieformulier in te vullen voor elk kind met wie men gedurende de onderzoeksperiode beroepsmatig te maken had *en* waarover men een ernstig vermoeden van mishandeling had. De NPM-2017 is een replicatie van de informantenstudie van de NPM-2010 en de NPM-2005 (Alink et al., 2011). Daarnaast kent de huidige studie twee aanvullingen: er is aandacht voor zowel de samenloop van kindermishandeling met andere vormen van huiselijk geweld (zie daarvoor hoofdstuk 5 van deze synthese) als voor kindermishandeling en ander huiselijk geweld in de context van een scheiding.

In de informantenstudie wordt vooral gebruikgemaakt van informatie die verkregen is via (een steekproef van) professionals die werkzaam zijn in uiteenlopende sectoren, namelijk:

- onderwijs: basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs;
- juridisch: Raad voor de Kinderbescherming;
- sociaal-medische zorg: consultatiebureaus, huisartsen en aandachtsfunctionarissen kindermishandeling en huiselijk geweld in ziekenhuizen;
- andere diensten: kinderdagverblijven, peuterspeelzalen, gastouders en vrouwenopvang.[62]

Om de informanten te selecteren zijn – verdeeld over Nederland – steekproeven getrokken van instellingen. In totaal hebben 289 organisaties hun medewerking aan het onderzoek toegezegd en hebben 785 informanten meegewerkt. Door de informanten zijn gevallen van kindermishandeling en serieuze vermoedens daarvan geregistreerd over een periode van drie maanden. Uiteindelijk zijn 697 gemelde casussen van unieke kinderen uit 490 unieke huishoudens door de codeurs beoordeeld als kindermishandeling passend binnen de definitie. Op basis van deze steekproefgegevens is een schatting gemaakt van het aantal mishandelde kinderen in de hele populatie in 2017.[63]

Om tot een totaalschatting te komen van het aantal kinderen dat jaarlijks slachtoffer is van kindermishandeling zijn de gegevens die via de informanten zijn verkregen aangevuld – via het CBS – met gegevens van alle 26 Veilig Thuis Organisaties.[64] Veilig Thuis neemt na ontvangst van een melding binnen vijf werkdagen een (eerste) besluit over de vervolgstappen. Daarbij is het in sommige situaties noodzakelijk of wenselijk dat door Veilig Thuis (VT) gericht onderzoek wordt gedaan om het vermoeden van kindermishandeling en/of huiselijk geweld te bevestigen of weerleggen. Niet bij alle meldingen hoeft dus sprake te zijn van kindermishandeling en huiselijk geweld en ook als daar wel sprake van is, zal dit niet altijd door VT formeel worden bevestigd. Door de werkwijze en de verschillende manieren waarop de VT-organisaties omgaan met de registraties, zijn de gegevens tussen deze organisaties onderling niet goed vergelijkbaar. Alink et al. (2018, p. 60) hebben selecties

---

[62] De enige informantengroep die betrokken was bij de NPM-2010 en niet meer in de NPM-2017 is de politie. De politie meldt tegenwoordig *alle* vermoedens van kindermishandeling en huiselijk geweld aan Veilig Thuis en dat betekent dat de relevante politiegegevens ook deel uitmaken van de gegevens van Veilig Thuis. Verder is de informatie die in 2010 via de spoedeisende hulp werd verzameld in 2017 verkregen via de aandachtsfunctionarissen in ziekenhuizen.

[63] Bij de populatieschatting is met verschillende factoren rekening gehouden. In de eerste plaats is het aantal meldingen uit de steekproef over een onderzoeksperiode van drie maanden omgerekend naar jaarbasis, waarbij rekening is gehouden met seizoensinvloeden. Verder is er bij de berekening van de jaarprevalentie rekening mee gehouden dat sommige informantengroepen gedurende een jaar min of meer dezelfde kinderen in hun groep of klas hebben. Vervolgens is per informantengroep bepaald met hoeveel kinderen de informanten zodanig contact hebben (of hadden kunnen hebben) dat zij over eventuele mishandeling kunnen rapporteren. Dit betekent dat dit het aantal kinderen is dat gezien wordt als de steekproef en de basis vormt voor de zogenoemde 'insluitkans'. Statistisch kan hierbij de kanttekening worden geplaatst dat dit niet de correcte bepaling is van de insluitkans van mishandelde kinderen. Deze zou strikt genomen betrekking moeten hebben op een steekproef van (al dan niet waargenomen) mishandelde kinderen waarbij men de kans dat die in de steekproef vallen in de hand heeft. Gezien de aard van de problematiek is dit echter niet realistisch. Waarschijnlijk leidt de gebruikte insluitkans tot een onderschatting van de prevalentie (dit is dus iets anders dan de eventuele onderrapportage door de informanten). Voor meer informatie over de totstandkoming van de populatieschatting zie hoofdstuk 3 in Alink et al. (2018).

[64] In 2010 is gebruikgemaakt van gegevens van de toenmalige Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's). De werkwijze van Veilig Thuis verschilt van de AMK's.

gemaakt van categorieën die door alle VT-organisaties zijn gebruikt en die de meest betrouwbare weergave zijn van het aantal kinderen gemeld bij VT bij wie ernstige vermoedens van mishandeling zijn (zie Alink et al. voor gedetailleerde verantwoording). Hierdoor kan sprake zijn van een onderrapportage van het werkelijke aantal kinderen dat bij Veilig Thuis is gemeld met een ernstig vermoeden van mishandeling.

Meting van kindermishandeling

In de informantenstudie wordt voor elk gerapporteerd kind nagegaan of deze tot de mishandelde groep behoort op basis van gestandaardiseerde definities. Deze definities van kindermishandeling hebben betrekking op geweld binnen het gezin of op geweld gepleegd door een verantwoordelijke opvoeder (Van IJzendoorn et al. 2007, p. 43). Op het gestandaardiseerde registratieformulier konden informanten hun vermoedens over kindermishandeling beschrijven. Daarbij werd gevraagd om situaties te beschrijven waarvan de informant vermoedt dat sprake is van 'mishandeling van het kind door de ouders/verzorgers of andere volwassenen'.[65] Hierbij is toegelicht wat onder mishandeling wordt verstaan: seksueel misbruik, lichamelijke mishandeling, emotionele mishandeling, lichamelijke verwaarlozing, verwaarlozing van het onderwijs en emotionele verwaarlozing (de informanten hadden ook beschikking over de definities van al deze vormen). Alle ingevulde formulieren zijn vervolgens door getrainde codeurs gecodeerd waarbij werd nagegaan of de vermoedens beschouwd konden worden als één of meer typen mishandeling op basis van de definities van kindermishandeling zoals die gelden voor de NPM (zie bijlage 6 in Alink et al., 2018). In tabel 4.2 staan de hoofdcategorieën weergegeven. Het registratieformulier bestond verder uit vragen over het kind, de thuissituatie, de opvoeders van het kind en de context van andere vormen van geweld en scheiding.

[65] Het gaat om personen bij wie het kind woont en/of die betrokken zijn bij de (vermoede) mishandeling. Op het registratieformulier zijn de volgende categorieën aangegeven: biologische vader, biologische moeder, stiefvader/partner van ouder, stiefmoeder/partner van ouder, adoptievader, adoptiemoeder, pleegvader, pleegmoeder, opa, oma, voogd, ander familielid, andere persoon (geen familie).

Tabel 4.2 Wat onder kindermishandeling valt in de informantenstudie

Seksueel misbruik
Seksueel misbruik met penetratie
Lastigvallen met genitaal contact
Ander of onbekend seksueel misbruik
Lichamelijke mishandeling
Opzettelijke lichamelijke mishandeling al dan niet met behulp van een voorwerp, wapen of Substantie
Emotionele mishandeling
Bewegingsbeperking: vastbinden of andere vormen van bewegingsbeperking
Verbale of emotionele mishandeling
Andere onbekende emotionele mishandeling
Fysieke verwaarlozing
Weigering om noodzakelijke zorg te verlenen of toe te staan in geval van diagnostische indicatie daarvoor
Onverantwoordelijk uitstel of afwezigheid van het inschakelen van noodzakelijke zorg
Weigering om de zorg voor het kind op zich te nemen
Andere vormen van gebrek aan attentie voor de noden van het kind
Verwaarlozing van het onderwijs
Bewust toestaan van chronisch spijbelen
Niet registreren op school of geen aandacht voor onderwijskundige noden
Emotionele verwaarlozing
Ontoereikende emotionele zorg (waaronder huiselijk geweld in het bijzijn van het kind)
Bewust toestaan van onaangepast gedrag
In gebreke blijven bij noodzakelijke zorg voor emotionele beschadiging/problemen of gedragsproblemen
Ander gebrek aan aandacht voor de ontwikkeling en emotionele behoeften
Andere vormen van mishandeling

Bron: Alink et al. (2018: bijlage 6)

4.3 Hoe verhouden de prevalentieschattingen zich tot elkaar?

De twee onderzoeken beogen beide een schatting te geven van de aard en omvang van kindermishandeling. Zoals uit de vorige paragraaf al duidelijk werd, is de opzet van beide onderzoeken en de meting van kindermishandeling verschillend. Dit maakt ook dat de schattingen uiteen zullen lopen. Beide onderzoeken hebben eigen sterke punten en beperkingen.

Doelpopulatie
In het scholierenonderzoek hebben de schattingen betrekking op scholieren uit de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs. Deze zijn grotendeels tussen de 12 en 17 jaar. De informantenstudie geeft een schatting van de prevalentie van slachtofferschap van kindermishandeling onder alle kinderen tussen de 0 en 17 jaar in Nederland.[66]

Onderzoeksdefinitie van kindermishandeling
In beide onderzoeken wordt aangegeven dat de gebruikte definitie van kindermishandeling valt binnen de wettelijke definitie van kindermishandeling, namelijk geweld van fysieke, psychische of seksuele aard waarbij een minderjarige een afhankelijkheidsrelatie heeft met de pleger van het geweld (zie paragraaf 1.6). Desalniettemin verschillen de onderzoeksdefinities in beide studies op diverse punten van elkaar. De belangrijkste verschillen die relevant zijn voor deze synthese, betreffen

[66] Alink et al. (2018) hebben ook analyses uitgevoerd voor de subgroep 12- t/m 17-jarigen.

de mogelijke plegers van de kindermishandeling en de vormen/voorvallen van kindermishandeling die worden gemeten. We concentreren ons op de vergelijking van de jaarschattingen tussen beide studies (in het scholierenonderzoek wordt verwaarlozing wel meegenomen in de schatting van kindermishandeling die *ooit* heeft plaatsgevonden, maar niet bij de jaarschattingen).

Een eerste belangrijk verschil tussen beide studies betreft de mogelijke plegers van de kindermishandeling. In het scholierenonderzoek staat vooral kindermishandeling door de *ouders* (althans bij niet-seksuele kindermishandeling) centraal. Alleen seksueel misbruik kan ook gerapporteerd worden als dit is gepleegd door anderen dan de ouders, zowel jongeren als volwassenen en zowel binnen het gezin/familie als daarbuiten. Overigens is het bij alle voorvallen onbekend wat precies de relatie is tussen de scholier en de pleger. Ook als het om de ouders gaat, is niet bekend welke ouder welk gedrag vertoont. Als scholieren aangeven dat bepaalde gebeurtenissen hun zijn overkomen, kan dit bijvoorbeeld steeds dezelfde ouder zijn maar het kan ook beide ouders betreffen. In de informantenstudie is wel helder wie de pleger is (en of het bijvoorbeeld beide ouders zijn). Daarbij gaat het om personen bij wie het kind woont en/of die betrokken zijn bij de (vermoede) mishandeling (zie noot 65 voor precieze categorieën plegers).

Een tweede belangrijk verschil betreft de vormen/voorvallen van kindermishandeling die worden gemeten en dat is deels ook gekoppeld aan het vorige verschil over de mogelijke plegers.

- Fysiek geweld door de ouders wordt in beide studies gemeten. In de informantenstudie is het niet uitgesloten dat ook over andere plegers van fysiek geweld in relatie waartoe de minderjarige zich in een afhankelijke of onvrije positie bevindt wordt gerapporteerd.
- Seksueel geweld door een volwassen gezins- of familielid telt in beide studies mee. In het scholierenonderzoek kan ook seksueel geweld worden gerapporteerd dat is gepleegd door een kind/jongere; in het scholierenonderzoek kan eveneens seksueel geweld worden gerapporteerd dat is gepleegd door iemand die niet tot het gezin of de familie behoort.[67] In de informantenstudie kan ook over andere volwassen plegers van seksueel geweld wordt gerapporteerd dan ouders/verzorgers.
- Psychisch geweld wordt in beide studies gemeten, maar wel heel verschillend. Emotionele mishandeling en fysieke verwaarlozing komen alleen in de informantenstudie aan de orde. Emotionele mishandeling wordt in het scholierenonderzoek gemeten als psychologische agressie en het getuige zijn van geweld tussen de ouders. In de informantenstudie wordt onder emotionele verwaarlozing veel meer verstaan (zie voor details het rapport van Alink et al.).
- Een eenmalig voorval telt in de scholierenstudie mee als kindermishandeling terwijl in de informantenstudie chroniciteit kan worden meegewogen.
- Tot slot is in de informantenstudie ruimte om moeilijk te coderen situaties onder te brengen in een restcategorie; in de scholierenstudie kan men dergelijke 'andere' voorvallen niet kwijt.

Zoals al beschreven in de vorige paragraaf, is er in 2010 een strengere definitie bepaald op basis van de voorvallen uit het scholierenonderzoek (NIS/NPM 2010-definitie), waarbij de items zijn geselecteerd die goed passend werden gevonden

[67] Het is hierbij niet duidelijk wat de relatie is tussen de scholier en de pleger, waardoor over een bredere plegersgroep kan worden gerapporteerd dan in de informantenstudie.

bij de definities van de informantenstudie.[68] Met de NIS/NPM-2010 definitie zijn de onderzoeksdefinities tussen het scholierenonderzoek en de informantenstudie weliswaar beter vergelijkbaar, maar daarmee wordt wel een relevant deel van de gemeten kindermishandeling uit het scholierenonderzoek buiten beschouwing gelaten.

Onderzoeksmethode
In het scholierenonderzoek krijgen de respondenten een lijst met voorvallen en kunnen ze aangeven of ze daar mee te maken hebben gehad (zie tabel 4.1). Ook voorvallen van kindermishandeling die niet zijn opgemerkt door professionals, kunnen op deze manier in beeld komen. Wel geldt dat alleen *voorgecodeerde* voorvallen worden vastgesteld (er is geen restcategorie).
In de informantenstudie is de casus het uitgangspunt: die wordt door de informant beschreven en op basis daarvan wordt deze door het team van Alink en collega's al dan niet als (bepaalde vorm van) kindermishandeling gecodeerd. Het voordeel van de zelfrapportagestudie is dat scholieren zelf kunnen aangeven of zij te maken hebben gehad met kindermishandeling terwijl een groot deel hiervan mogelijk niet wordt gesignaleerd door informanten. Het voordeel van de informantenstudie is dat een gestandaardiseerde definitie van kindermishandeling wordt gehanteerd, waardoor de onderlinge subjectieve verschillen mogelijk geringer zijn dan bij een zelfrapportagestudie.

Selectiviteit in de gegevens
Zowel bij het scholierenonderzoek als de informantenstudie is sprake van enige selectiviteit in de gegevens. Bij het scholierenonderzoek zijn alle respondenten benaderd via een steekproef onder scholen voor voortgezet onderwijs. Bij jongeren onder de 17 jaar mag verondersteld worden dat dit steekproefkader vrijwel de gehele doelgroep omvat (er is immers een leerplicht). Daarbij is het belangrijk dat de deelnemende scholen representatief zijn voor het steekproefkader. De werving van de scholen is in 2016 moeizaam verlopen en er is sprake van enige selectiviteit in de meewerkende scholen. Daardoor zijn scholieren uit de (zeer) stedelijke gebieden, scholieren uit allochtone gezinnen en scholieren met alleenstaande ouders ondervertegenwoordigd ten opzichte van de doelpopulatie. Binnen de klassen waar de vragenlijst is afgenomen, was daarentegen – door de opzet van het onderzoek met afname van de vragenlijst tijdens een lesuur – nauwelijks non-respons. Door de selectieve non-respons op schoolniveau verwachten de onderzoekers dat de schatting van kindermishandeling onder de scholieren een onderschatting zal zijn van de werkelijke prevalentie (Schellingerhout & Ramakers, 2017, p.27).

Ook de informantenstudie heeft te maken met non-respons: niet alle informantengroepen waren evenzeer bereid tot medewerking aan de studie.[69] Dit had in veel gevallen te maken met hoge werkdruk. Het aantal informanten was lager dan in de voorgaande metingen en dat maakt de prevalentieschattingen minder nauwkeurig (d.w.z. dat de betrouwbaarheidsintervallen breder zijn).[70] Of en zo ja welke invloed dit verder op de schattingen heeft gehad, is niet duidelijk. Indien het invloed heeft gehad, kan het zowel tot onderrapportage als tot overrapportage hebben geleid

[68] Deze is door Alink et al. (2011, p. 122) geïntroduceerd om de cijfers te kunnen vergelijken. Het is niet van alle items bekend waarom ze destijds door de codeurs als niet passend zijn beoordeeld binnen de NIS/NPM-2010 definitie. Wel waren de codeurs unaniem in deze beoordelingen.

[69] In het voortgezet onderwijs, bij huisartsen en in de vrouwenopvang was de medewerking lager dan beoogd (zie voor meer informatie Alink et al., 2018: hoofdstuk 2).

[70] In 2005 en 2010 was het aantal informanten ruim 1.100, in 2017 waren dat er 785.

(Alink et al., 2011, p. 146). Van onderrapportage kan sprake zijn als juist beoogde informanten die veel kindermishandeling te melden zouden hebben, niet meedoen aan de studie vanwege tijdgebrek. Overrapportage kan optreden als de groep die niet bereid is om mee te doen juist geen kindermishandeling te melden verwacht te hebben; zij zouden het mogelijk niet de moeite waard vinden om mee te werken aan het onderzoek.

Selectiviteit naar de *aard* van de zaken kan ook aan de orde zijn. Als informanten werkzaam zijn bij instanties die gericht zijn op *problematiek*, zoals de Raad voor de Kinderbescherming, zullen deze een selectieve groep kinderen en jongeren zien. De kindermishandeling die zij rapporteren zal naar verwachting gemiddeld ernstiger zijn (bijvoorbeeld meer chronische mishandeling) dan de mishandeling gerapporteerd door de andere informanten. Daarnaast is aannemelijk dat ook de andere informanten eerder slachtoffers signaleren die frequent, chronisch en/of ernstiger geweld meemaken dan slachtoffers van minder frequente en/of minder ernstige mishandeling. Mishandeling die minder frequent en/of minder ernstig is, zal lastiger te signaleren zijn voor deze informantengroepen. Ook Veilig Thuis zal, zo kan worden aangenomen, relatief ernstige gevallen van kindermishandeling in het vizier krijgen. De ernst van de zaken die geteld worden in beide studies, zal derhalve naar verwachting niet hetzelfde zijn (zie ook paragraaf 2.4.2).

4.4 Resultaten

In deze paragraaf geven we een samenvatting van de resultaten uit de twee onderzoeken. We beperken ons hierbij tot de resultaten die aansluiten bij de onderzoeksvragen die in deze synthese centraal staan. Dat betekent dat we ingaan op de actuele prevalenties en deze vergelijken met de eerdere metingen. In de onderzoeken zelf wordt de gemeten kindermishandeling uitgebreider beschreven en is er ook aandacht voor risicofactoren. We verwijzen voor deze rijkere informatie naar de rapporten (Schellingerhout & Ramakers 2017; Alink et al., 2018).

4.4.1 Zelfrapportagestudie onder scholieren

Actuele prevalentieschatting

In dit hoofdstuk rapporteren we – net als in hoofdstuk 3 – de prevalentieschattingen in percentages. In bijlage 6 rapporteren we conform de beide bronstudies over kindermishandeling de geschatte aantallen per duizend. In de zelfrapportagestudie onder scholieren zijn verschillende prevalenties geschat (zie figuur 4.1 en tabel B6.5 in bijlage 6). In de eerste plaats zijn de prevalentiecijfers gebaseerd op de brede definitie van kindermishandeling, de zogenoemde SOM-2006 definitie. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen kindermishandeling die *ooit* heeft plaatsgevonden en kindermishandeling die *in het afgelopen jaar* heeft plaatsgevonden. Wanneer we naar de totaalcijfers kijken dan is de uitkomst dat 25% van de scholieren uit de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs *ooit* te maken heeft gehad met kindermishandeling.[71] Psychologische agressie door de ouders (dat wil zeggen: dreigen met slaan) is het meest voorkomend (14,3%), gevolgd door fysiek geweld (10,8%) en fysieke confrontatie tussen ouders (8,7%). Het minst gerapporteerd zijn verwaarlozing (3,4%) en seksueel misbruik (4,3%).

[71] Vink et al. (2016) rapporteerden in onderzoek onder een iets jongere groep (groep 7 en 8 van de basisschool) een prevalentie van 27%.

Figuur 4.1 Prevalentieschattingen van kindermishandeling volgens SOM-2016 definitie (percentage scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs), 2016

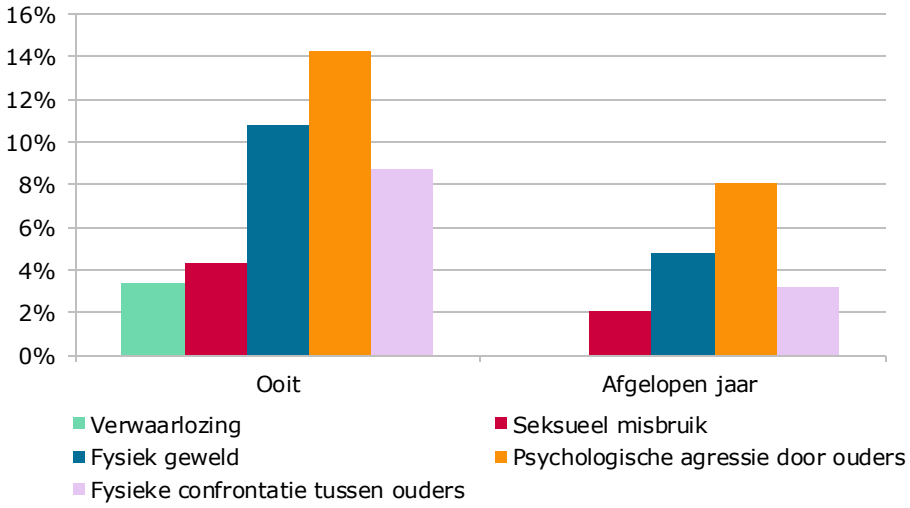

Bron: Schellingerhout en Ramakers (2017)

N.B. Scholieren kunnen ook slachtoffer zijn van meerdere vormen van mishandeling. De som van de percentages is daardoor niet gelijk aan het totale percentage mishandelde kinderen.

Kijken we naar kindermishandeling *in het afgelopen jaar* (dit is inclusief getuige zijn van fysieke confrontatie tussen de ouders en exclusief overige verwaarlozing), dan blijkt 12% van de scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs slachtoffer te zijn geweest van kindermishandeling (zie figuur 4.2). In absolute aantallen gaat het om 105.000 scholieren. Meisjes zijn *in het afgelopen jaar* vaker slachtoffer dan jongens (15%, respectievelijk 10%). Psychologische agressie (d.w.z. dreigen met slaan) als vorm van kindermishandeling komt het vaakst voor (8,1%). Fysiek geweld tegen de scholier zelf volgt daarna als een vorm van kindermishandeling die vaak voorkomt (4,8%). Ongeveer een derde van de scholieren (32%) die mishandeling rapporteren over het afgelopen jaar, is naar eigen zeggen slachtoffer van meerdere vormen van kindermishandeling. Daarbij blijken fysiek geweld, psychologische agressie en getuige zijn van fysieke confrontatie tussen de ouders vaak samen te gaan. Slachtofferschap van meerdere typen mishandeling verschilt niet significant tussen meisjes en jongens.

Naast de brede SOM-2006 definitie, wordt ook een strengere definitie van kindermishandeling gebruikt om tot een prevalentie van kindermishandeling te komen. Deze 'NIS/NPM-2010 definitie' van kindermishandeling heeft, toegepast op het scholierenonderzoek, alleen betrekking op het afgelopen jaar en is beperkt tot de items van fysiek geweld gepleegd door ouders, seksueel geweld door volwassen gezins- en familieleden en getuige zijn van fysieke confrontatie tussen ouders (zie tabel 4.1). Dit is een tamelijk enge definitie: seksueel misbruik door minderjarigen en door volwassenen buiten het gezin/familie wordt bijvoorbeeld niet meegeteld in deze definitie. Ook bepaalde vormen van huiselijk geweld waar het kind getuige van is vallen hier buiten. Bij toepassing van de NIS/NPM-2010 definitie op het scholierenonderzoek komt kindermishandeling in het afgelopen jaar voor bij 6,5% van de scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs (hierbij is geen verschil in prevalentie tussen meisjes en jongens). In absolute aantallen gaat het om bijna 55.000 scholieren.

Delen met anderen
Van alle scholieren die aangeven dat er iets vervelends of naars is gebeurd geeft ongeveer 40% aan dat ze hulp hebben gezocht.[72] Dit verschilt niet tussen de verschillende vormen van kindermishandeling. Meisjes zoeken significant vaker hulp dan jongens en havo- en vwo-leerlingen vaker dan vmbo-leerlingen. In de meeste gevallen delen de scholieren hun ervaringen met vrienden, buren of bekenden. Iemand uit het eigen gezin, een ander familielid of iemand van school, zijn ook belangrijke personen met wie slachtoffers van kindermishandeling over hun ervaringen praten (Schellingerhout & Ramakers, 2017, p. 62-64).

Ontwikkeling over de tijd
De prevalentieschattingen voor kindermishandeling uit de verschillende meetrondes – 2006, 2010 en 2016 – laten een daling zien volgens alle drie de definities (SOM-2006 ooit, SOM-2006 afgelopen jaar en NIS/NPM-2010 afgelopen jaar). Deze daling is vooral zichtbaar tussen 2010 en 2016 (zie figuur 4.2). Kijken we naar de jaarprevalenties dan is volgens de brede SOM-2006 definitie het percentage mishandelde kinderen gedaald van 19% naar 12% en volgens de NIS/NPM-2010 definitie van 10% naar 6,5%.

Figuur 4.2 Prevalentieschattingen van kindermishandeling (percentage scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs), 2006-2016

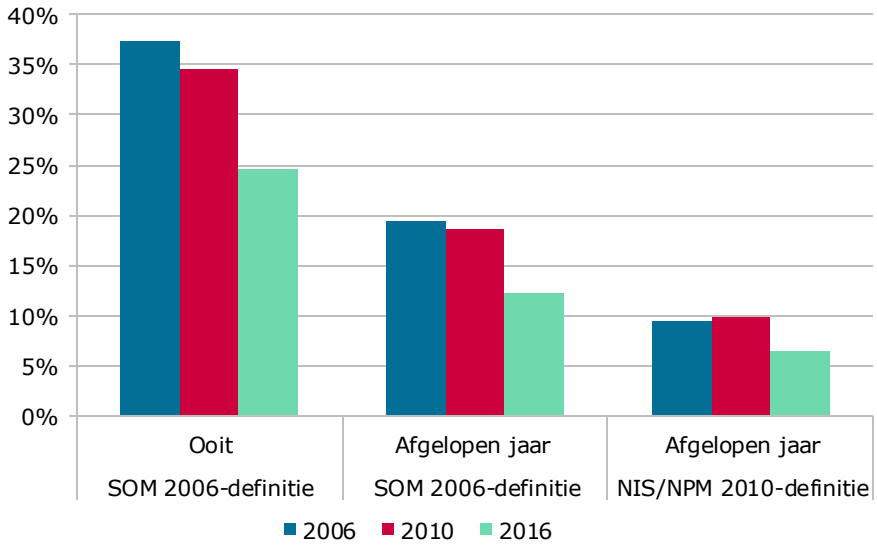

Bron: Schellingerhout en Ramakers (2017: tabel 10.1)

Doordat de verdeling van de deelnemende scholieren naar achtergrondkenmerken verschilt tussen de verschillende meetrondes, zou dit invloed kunnen hebben op de uitkomsten van het onderzoek. Schellingerhout en Ramakers (2017) hebben daarom een aantal aanvullende analyses verricht. Daarin is gecontroleerd of de geconstateerde daling te maken kan hebben met verschillen in de samenstelling van de groep scholieren die heeft deelgenomen aan de verschillende meetrondes. Hierbij

[72] Een substantieel deel van de scholieren (44%) die volgens de SOM 2006-definitie *ooit* slachtoffer zijn geweest van kindermishandeling, geeft desondanks aan dat er nooit iets vervelends of naars is gebeurd (ooit is inclusief ten minste drie items bij verwaarlozing). Aan deze scholieren zijn de vragen over het zoeken van hulp niet voorgelegd (Schellingerhout & Ramakers, 2017, p. 62).

zijn de gegevens uit 2016 gewogen naar stedelijkheid, schooltype en samenstelling van het huishouden van de scholieren uit 2010.[73] Na weging blijkt de daling in de beide schattingen voor kindermishandeling in *het afgelopen jaar* niet significant. De daling van kindermishandeling *ooit* (op enig moment in het leven van het kind) volgens de SOM 2006-definitie blijft na weging wel significant. Schellingerhout en Ramakers (2017) geven aan dat hun bevindingen pas goed op waarde kunnen worden geschat in combinatie met de uitkomsten van het informantenonderzoek. We komen hier in paragraaf 4.5 op terug.

4.4.2 Informantenstudie onder professionals

Actuele prevalentiemeting
Om tot een totaalschatting te komen van de prevalentie van kindermishandeling, zijn de schattingen op basis van de informantengegevens en de telling op basis van de gegevens van Veilig Thuis bij elkaar opgeteld. De onderzoekers schatten op basis van bevestigde zaken en ernstige vermoedens dat in 2017 tussen de 90.000 en 127.000 kinderen van 0 t/m 17 jaar te maken hebben gehad met kindermishandeling. Dat komt neer op ongeveer 3% van de 0 t/m 17-jarigen (tussen de 2,6 en 3,7%).

Graag hadden we hier – net als bij de eerdere metingen – een exactere schatting willen geven van de prevalentie. Alink et al. (2018) concluderen dat dit op basis van de gegevens uit 2017 niet mogelijk is. De belangrijkste reden hiervoor is dat uit de Veilig Thuisgegevens – in tegenstelling tot de gegevens van de AMK's in de vorige metingen – geen eenduidige schatting kan worden afgeleid over het aantal meldingen van kindermishandeling en dat heeft te maken met de werkwijze van Veilig Thuis (zie paragraaf 4.2.2). Op basis van de Veilig Thuisgegevens zijn door Alink et al. twee verschillende schattingen berekend. Deze zijn gecombineerd met de schatting op basis van de informantenrapportages en resulteren in de schatting dat tussen de 90.000 en 127.000 kinderen te maken hebben gehad met kindermishandeling.[74]

De gegevens van Veilig Thuis zijn door Alink et al. (2018) alleen gebruikt om tot een totaalschatting van de prevalentie te komen. De overige analyses zijn gebaseerd op de gegevens die afkomstig zijn van de informanten. We weten niet of de aard van

---

[73] Door Schellingerhout en Ramakers (2017) is nagegaan of de prevalentieschattingen significant van elkaar verschillen tussen de metingen, met het gebruikelijke betrouwbaarheidsinterval van 95%. In de vorige meetronde van het scholierenonderzoek werd evenwel door Alink et al. (2011) een interval van 84% aangehouden. Dat interval werd en wordt eveneens gehanteerd in de informantenstudie. Om die reden is voor deze synthese de ontwikkeling in de tijd ook getoetst met een betrouwbaarheidsinterval van 84%. Deze heranalyse laat zien dat de verschillen tussen 2016 en 2010 voor alle drie de maten van kindermishandeling in dat geval *wel* significant zijn.

[74] We geven een korte toelichting op de totstandkoming van deze totaalschatting. Op basis van de informantengegevens wordt geschat dat 81.400 kinderen in 2017 zijn mishandeld. Bij een betrouwbaarheidsinterval van 95% ligt het geschatte aantal mishandelde kinderen dan tussen de 68.340 en 94.455. Bij Veilig Thuis zijn 32.735 additionele gevallen van kindermishandeling en/of een schadelijke problematische leefsituatie in 2017 bekend. Omdat het hierbij ook kan gaan om kinderen waar ernstige zorgen over zijn maar geen mishandeling plaatsvindt, is eveneens een meer conservatieve schatting gemaakt van 20.820 additionele gevallen van kindermishandeling (voor meer informatie over de gegevens van Veilig Thuis zie Alink et al., 2018, p. 15-17, p. 34-35 en p. 59-60). Door uit beide databronnen de laagste (68.340 + 20.820) en de hoogste (94.455 + 32.735) schattingen te nemen, komen de onderzoekers uit op de eerder genoemde totaalschatting dat tussen de 89.160 en 127.190 kinderen zijn mishandeld in 2017. Doordat Alink et al. (2018) op deze manier de totaalschatting hebben berekend, is geen puntschatting beschikbaar voor 2017.

de kindermishandeling zoals die wordt beschreven op basis van de informantenrapportages afwijkt van de aard van de kindermishandeling waarop de totale schatting betrekking heeft. De meeste kinderen waarover is gerapporteerd door de informanten (zie figuur 4.3), zijn slachtoffer van emotionele verwaarlozing (1,8%), gevolgd door fysieke verwaarlozing (1,0%). Het aantal keren dat seksueel misbruik wordt gemeld is klein (0,1%). De onderzoekers geven aan dat zij vermoeden dat hier sprake is van onderrapportage, omdat het een vorm van mishandeling is die moeilijk is op te merken door informanten en omdat slachtoffers het vaak niet aan een professional vertellen (Alink et al., 2018, p. 62). Meisjes en jongens zijn even vaak slachtoffer van kindermishandeling volgens de informantenrapportages, met uitzondering van seksueel misbruik en emotionele mishandeling. Daarvan zijn meisjes significant vaker het slachtoffer. Onder adolescenten (12 t/m 17 jaar) werd voor meisjes wel vaker mishandeling gerapporteerd dan voor jongens. Bijna 30% van de kinderen heeft te maken met meer dan één vorm van kindermishandeling.

Figuur 4.3 Prevalentieschattingen van kindermishandeling onder 0- t/m 17-jarigen op basis van informantenrapportages (percentages), 2017

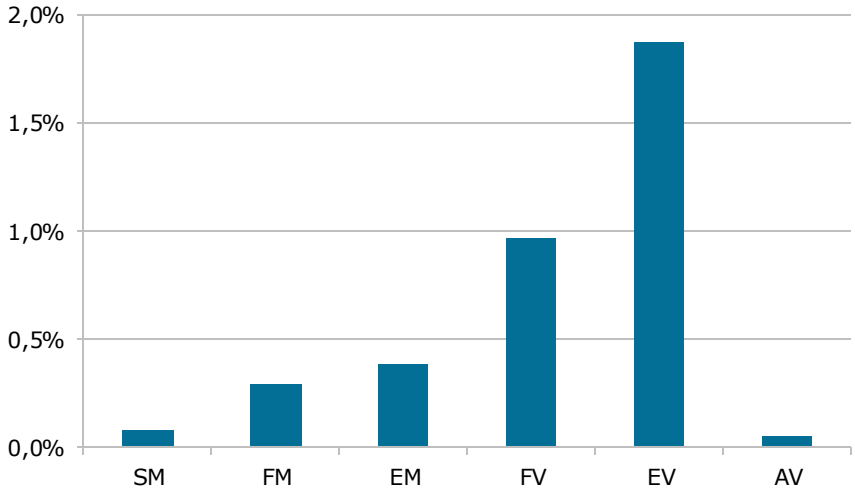

Noot: SM = seksueel misbruik, FM = fysieke mishandeling, EM = emotionele mishandeling, FV = fysieke verwaarlozing, EV = emotionele verwaarlozing en AV = andere vormen van mishandeling.

Bron: Alink et al. (2018; eigen berekening)

Verder blijkt uit de informantenrapportages dat de meerderheid van de kinderen mishandeld werd door een biologische ouder (96%). De moeder is daarbij vaker pleger dan de vader (86%, respectievelijk 62%).[75] Deze mishandeling kan door één van beide ouders hebben plaatsgevonden of door beide ouders. Moeders zijn relatief vaak pleger van fysieke en emotionele verwaarlozing en vaders van seksueel misbruik. In 6% van de gevallen werd de mishandeling gepleegd door een stief- of pleegouder, al dan niet naast een ander pleger. Opvallend is dat het aantal gevallen waarbij de relatie tussen het kind en de pleger onbekend is, relatief hoog is bij seksueel misbruik (24%) en bij fysieke mishandeling (10%). Ook vindt relatief veel seksueel misbruik plaats door mannelijke plegers die niet de biologische, stief- of pleegvader zijn (Alink et al. 2018, p. 46-48).

[75] De onderzoekers maken hierbij de kanttekening dat meer kinderen alleen bij hun moeder (18%) dan alleen bij hun vader (2%) wonen.

Ontwikkeling over de tijd

Wanneer we kijken naar de totaalschattingen uit de drie metingen – 2005, 2010 en 2017 – dan verschillen deze onderling niet significant van elkaar. De omvang van kindermishandeling werd in 2005 geschat op ruim 107.000 gevallen van (ernstige vermoedens van) kindermishandeling. In 2010 lag de jaarprevalentie op 119.000 kinderen en in 2017 is de schatting dus dat tussen de 90.000 en 127.000 kinderen het slachtoffer zijn van mishandeling (zie Figuur 4.4). Het gaat hierbij dus steeds om ongeveer 3% van de 0 t/m 17-jarigen.

Figuur 4.4 Prevalentieschattingen van kindermishandeling onder 0 t/m 17-jarigen (percentage), 2005-2017 (voor 2017 aangegeven met een marge)

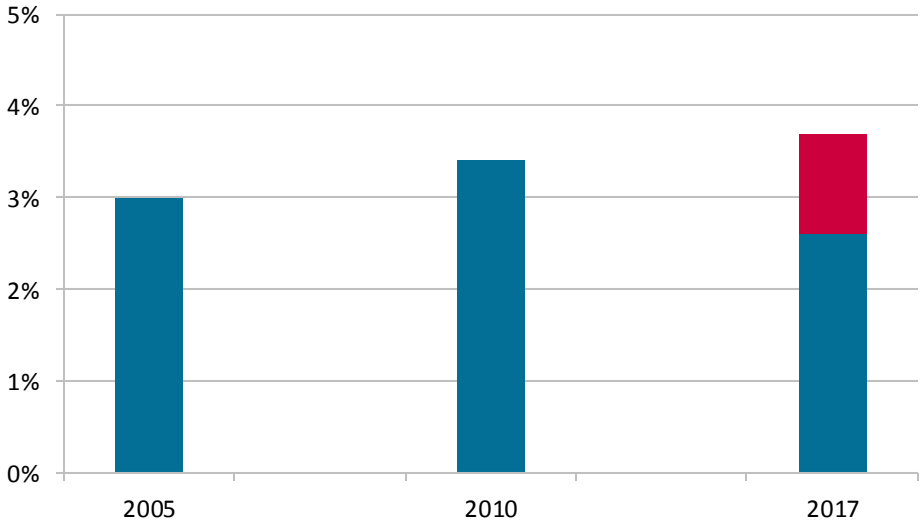

Bron: Van IJzendoorn et al. 2007, Alink et al. (2011, 2018)

Noot: Alink et al. (2018) hebben zelf in hun rapport de schattingen over de verschillende jaren niet in een figuur als deze met elkaar vergeleken, omdat de uiteindelijke prevalentieschattingen als gevolg van een aantal beslissingen niet in elk opzicht met elkaar te vergelijken zijn. Over 2005 en 2010 zijn exacte prevalentieschattingen gepubliceerd met bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen (Van IJzendoorn et al. 2007; Alink et al. 2011). Voor 2017 is gekozen voor een schatting met een onder- en bovengrens (zie eerder in deze paragraaf voor toelichting). Wel concluderen Alink et al. (onder meer na controles waarbij alleen is gekeken naar gegevens die in de drie metingen op dezelfde manier tot stand zijn gekomen) dat de schatting uit 2017 niet significant lager of hoger ligt dan de schattingen uit 2005 en 2010 (Alink et al., 2018, p. 61). We laten die conclusie met bijbehorende onzekerheid in deze figuur zien.

Hoewel de opzet van de drie metingen vergelijkbaar is, kunnen de prevalenties niet zonder voorbehoud met elkaar worden vergeleken. Aan de cijfers over 2017 ligt een aantal andere beslissingen ten grondslag dan aan de cijfers over 2010 en datzelfde geldt voor de cijfers uit 2010 en 2005 (zie daarover Alink et al., 2011). Voor wat betreft de gegevens die in 2017 via de informanten zijn verkregen, is met name de andere werkwijze bij de Raad voor de Kinderbescherming relevant waardoor meer kinderen van de Raad in beeld zijn gekomen en het niet apart meenemen van de politiedata omdat daar een volledige overlap met Veilig Thuis in zit.[76] Daarom hebben Alink et al. (2018) ervoor gekozen om voor de vergelijkingen over de jaren naar type kindermishandeling alleen te kijken naar gegevens die in de drie studies

[76] In 2017 hebben medewerkers van het onderzoeksteam de benodigde informatie zelf uit de dossiers gehaald bij de Raad voor de Kinderbescherming en overgezet in het registratieformulier. In eerdere jaren deden de geselecteerde informanten dat zelf.

op dezelfde manier tot stand zijn gekomen. Dat betekent dat vergelijkingen zijn gedaan op basis van rapportages uit het basisonderwijs, voortgezet onderwijs, vrouwenopvang, kinderdagverblijven en gastouders, Raad voor de Kinderbescherming, consultatiebureaus en huisartsen.

De onderzoekers concluderen dan dat er geen verschillen zijn in het aantal mishandelde kinderen in 2005, 2010 en 2017 op basis van de informantenrapportages. Ook tussen de verschillende vormen van kindermishandeling bestaan er geen significante verschillen tussen de prevalentieschattingen over de jaren heen (zie bijlage 6 voor de bijbehorende cijfers).[77]

Door de andere werkwijze van Veilig Thuis in vergelijking met de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's) kunnen de verkregen cijfers over het aantal bij deze instanties gemelde kinderen in de verschillende jaren niet met elkaar worden vergeleken.

4.5 Conclusies en reflectie

In deze slotparagraaf beantwoorden we de eerste twee onderzoeksvragen uit deze synthese voor kindermishandeling en leggen we de basis voor de beantwoording van de vierde onderzoeksvraag in hoofdstuk 6.

Actuele prevalentieschatting
Uit het zelfrapportageonderzoek onder scholieren uit de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs blijkt dat 12% in het afgelopen jaar te maken heeft gehad met kindermishandeling – zij hebben naar eigen zeggen ten minste een voorval meegemaakt dat onder de definitie van kindermishandeling valt. Het gaat hierbij om fysiek geweld en psychologische agressie door de ouders, seksueel geweld en getuige zijn van huiselijk geweld tussen de ouders.[78] Psychologische agressie (d.w.z. dreigen met slaan) en fysiek geweld tegen de scholier komen het vaakst voor. Meisjes zijn op jaarbasis vaker slachtoffer dan jongens (15%, respectievelijk 10%). Ongeveer een derde van de scholieren die mishandeling rapporteren over het afgelopen jaar, is naar eigen zeggen slachtoffer van meerdere vormen van kindermishandeling. Wanneer een strengere definitie van kindermishandeling wordt gehanteerd, komt kindermishandeling in het afgelopen jaar voor bij 6,5% van de scholieren uit de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs. Bij het gebruik van deze definitie van kindermishandeling zijn er geen verschillen tussen meisjes en jongens.

In de informantenstudie onder professionals laten schattingen op basis van informantengegevens en een telling op basis van gegevens van Veilig Thuis zien dat in 2017 rond de 3% van de kinderen van 0 t/m 17 jaar te maken heeft gehad met kindermishandeling. De meeste kinderen waarover wordt gerapporteerd door de informanten, zijn slachtoffer van emotionele en fysieke verwaarlozing. Uit de informantenrapportages blijkt ook dat meisjes en jongens vrijwel even vaak slachtoffer

[77] Hierop is één uitzondering: de prevalentieschatting voor 'andere vormen van mishandeling' is in 2017 lager dan in beide andere jaren. Het kan zijn dat informanten meer informatie hebben gegeven dan in de eerdere jaren vanwege het gebruik van de digitale vragenlijst, waardoor duidelijker was in welke categorie de gerapporteerde mishandeling viel en deze restcategorie daarmee kleiner bleef.

[78] De prevalentie van verwaarlozing in het afgelopen jaar is niet gemeten onder de scholieren (alleen over de ooit-periode).

zijn van kindermishandeling. Seksueel misbruik en emotionele mishandeling komen echter significant vaker voor bij meisjes.[79]

In het scholierenonderzoek komen meer slachtoffers van kindermishandeling in beeld dan in de informantenstudie indien wordt gekeken naar dezelfde leeftijdsgroep (12 t/m 17-jarigen). Het is evident dat dit komt door de verschillende opzet van de beide studies. In een zelfrapportagestudie bepalen scholieren zelf of zij een bepaald voorval hebben ervaren (zonder dat daar de term kindermishandeling aan is verbonden). Hierbij zullen vrijwel zeker situaties worden gerapporteerd die door professionals niet ernstig genoeg worden bevonden om als kindermishandeling te worden gekwalificeerd. Eveneens zullen bij seksueel misbruik buiten het gezin of de familie mogelijk voorvallen worden gemeten die strikt genomen niet in een afhankelijkheidsrelatie hebben plaatsgevonden. Tegelijkertijd omvat de zelfrapportage zeker ook gevallen die door professionals niet zouden worden gesignaleerd. Specifieke vormen van mishandeling die mogelijk moeilijker herkenbaar zijn, zoals seksueel misbruik, emotionele mishandeling en verwaarlozing, zullen waarschijnlijk dan ook worden ondergerapporteerd door informanten (zie ook Van der Put & Assink, 2017). Het is bijvoorbeeld plausibel om te veronderstellen dat de professionals die met algemene groepen kinderen werken (zoals in het onderwijs), kindermishandeling die structureler van aard is binnen de opvoedingscontext eerder zullen signaleren dan mishandeling die bijvoorbeeld eenmalig is voorgekomen. Kortom, de informantenstudie omvat op papier meer vormen van kindermishandeling dan het scholierenonderzoek, maar heeft in het bijzonder bij seksueel misbruik een minder brede invulling van mogelijke plegers dan de wettelijke definitie toelaat en is afhankelijk van de mate waarin de voorvallen zichtbaar zijn voor de informanten. In beide onderzoeken hebben we te maken met verschillende vormen van vertekening die zowel tot over- als onderrapportage kunnen leiden. Gezien het voorgaande, vinden wij het aannemelijk dat de prevalentieschatting van Alink et al. (2018) een onderschatting van de werkelijke omvang van kindermishandeling is: een deel van de kinderen die mishandeld worden zal door geen enkele persoon of instantie worden gesignaleerd. Ook Alink en collega's zelf achten het waarschijnlijk dat niet alle mishandeling wordt gezien door de informanten en dat de prevalentieschatting op basis van informantenstudies een ondergrens is van het daadwerkelijke aantal slachtoffers (Alink et al., 2017; zie ook: Van der Put & Assink, 2017; Van IJzendoorn et al., 2007; Stoltenborgh et al., 2015). Het scholierenonderzoek overschat in sommige opzichten: niet alles wat scholieren rapporteren zal immers te kwalificeren zijn als kindermishandeling. Het onderschat in andere opzichten, onder meer door over het afgelopen jaar geen verwaarlozing te meten. Het is niet bekend hoe de omvang van de onderschatting en overschatting zich precies tot elkaar verhouden.

Ontwikkeling over de tijd

Het scholierenonderzoek en de informantenstudie komen beide met enig voorbehoud tot de conclusie dat er geen verschillen zijn in het aantal mishandelde kinderen op jaarbasis ten opzichte van de vorige metingen. Dit voorbehoud heeft er in beide gevallen mee te maken dat de prevalenties uit de vorige en huidige meting niet direct met elkaar kunnen worden vergeleken, ondanks dat er door de betrokken onderzoekers zeer veel moeite is gedaan om de studies te repliceren. Bij het scholierenonderzoek verschilt de samenstelling van de groep scholieren die hebben deelgenomen aan de verschillende meetrondes. Nadat hier rekening mee werd gehouden, bleek de geconstateerde daling in de kindermishandeling *in het afgelopen jaar*

[79] Vink et al. (2016) vonden dit ook onder een iets jongere groep (groep 7 en 8 van de basisschool).

niet significant te zijn (dit geldt zowel voor de brede als de strengere definitie).[80] In de informantenstudie lag noodgedwongen een aantal andere beslissingen ten grondslag aan de cijfers verkregen via de professionals dan bij de eerdere metingen. Wanneer alleen de gegevens worden vergeleken die in de drie metingen (2005, 2010 en 2017) op dezelfde manier tot stand zijn gekomen, blijkt het aantal mishandelde kinderen niet significant te verschillen over de jaren. Door een andere werkwijze van Veilig Thuis in vergelijking met de Advies- en Meldpunten Kindermishandeling (AMK's) kunnen de verkregen cijfers over het aantal gemelde kinderen helemaal niet met elkaar worden vergeleken.

Reflectie
Zowel het scholierenonderzoek als de informantenstudie komen met enig voorbehoud tot de conclusie dat er geen verschil is in het aantal mishandelde kinderen op jaarbasis ten opzichte van de vorige metingen. Er is geen stijging opgetreden. Toch geeft de scholierenstudie ook een signaal dat zich mogelijk in werkelijkheid een daling van de prevalentie van kindermishandeling heeft ingezet in de afgelopen jaren. Het aantal slachtoffers van kindermishandeling van 12 tot 17 jaar laat namelijk wel een significante daling zien bij de schattingen die betrekking hebben op het aantal kinderen dat 'ooit' te maken heeft gehad met kindermishandeling. Daarnaast laten de schattingen op jaarbasis (afgelopen jaar) ook een significante daling zien als genoegen wordt genomen met een iets geringere betrouwbaarheid (zie ook noot 80). Aangezien de schatting uit de tweede bron, de informantenstudie, niet eveneens op een daling wijst, concluderen wij toch behoudend.

Net als bij huiselijk geweld, is het belangrijk om ons bewust te zijn van wat we in de twee prevalentiestudies wel en niet meten als kindermishandeling. Beide studies sluiten aan bij de wettelijke definitie van kindermishandeling: namelijk geweld van fysieke, psychische of seksuele aard waarbij een minderjarige een afhankelijkheidsrelatie heeft met de pleger van het geweld. De plegers kunnen zowel minder- als meerderjarig zijn en kunnen zowel gezins- of familieleden als buitenstaanders betreffen. In de praktijk ligt de nadruk in het meetinstrumentarium zowel in het scholierenonderzoek als de informantenstudie echter sterk op volwassen plegers uit de huiselijke kring. Geweld door minderjarige broers en zussen blijft bijvoorbeeld vrijwel volledig buiten beeld. Nu zal tussen broers en zussen vaak geen sprake zijn van een afhankelijkheidsrelatie zoals verondersteld in de wettelijke definitie van kindermishandeling. Desondanks is het mogelijk dat een onderschatting plaatsvindt van kindermishandeling door minderjarigen waarbij wel sprake is van een relatie van afhankelijkheid of onvrijheid. Ook is het mogelijk dat kindermishandeling door buitenstaanders ten opzichte van wie het kind zich in een afhankelijke of onvrije positie bevindt, onderschat wordt.

Een ander punt betreft de interpretatie van de vragen naar kindermishandeling. In het registratieformulier van de informantenstudie is uitgebreid toegelicht wat onder de gehanteerde, brede, definitie van kindermishandeling valt. Verder is men aangemoedigd om ook in geval van twijfel te rapporteren, omdat de casus sowieso nog beoordeeld zou worden door getrainde codeurs. In het scholierenonderzoek valt de term kindermishandeling niet en wordt gesproken over 'vervelende en nare gebeurtenissen'. Schellingerhout en Ramakers (2017) hebben geconstateerd dat niet alle

[80] Wanneer genoegen wordt genomen met een geringere betrouwbaarheid (namelijk van 84%) is voor alle drie de maten van kindermishandeling een significante daling zichtbaar (zie ook noot 73). Het gebruik van een 95%-betrouwbaarheidsinterval is echter gebruikelijk in sociaalwetenschappelijk onderzoek en voor onze conclusies sluiten we dan ook aan bij de oorspronkelijke bevindingen uit Schellingerhout en Ramakers (2017).

scholieren die volgens de definitie slachtoffer zijn geweest van kindermishandeling, aangeven dat ze iets vervelends of naars hebben meegemaakt.[81] Zij wijzen erop dat de meting mogelijk onvoldoende aansluit bij de beleving van de scholieren en bij veranderingen in de samenleving. Hiermee komen we ook op een algemener punt. Ondanks alle inspanningen om de vergelijkbaarheid met de vorige metingen zo groot mogelijk te houden, moeten we constateren dat er – zelfs bij een replicatie van de opzet van de onderzoeken – veranderingen optreden. Scholieren van nu kijken misschien anders aan tegen letterlijk dezelfde vraagstelling als scholieren in 2006 en 2010, opvattingen in de samenleving over kindermishandeling zijn mogelijk gewijzigd en ook de organisatie van het professionele veld is niet meer hetzelfde (bijvoorbeeld Veilig Thuis organisaties in plaats van Advies- en Meldpunten Kindermishandeling). Zo laat de informantenstudie bijvoorbeeld zien dat voor de 12-17-jarigen het aantal gevallen van emotionele verwaarlozing verdubbeld is tussen 2010 en 2017 en dat dit vrijwel volledig wordt bepaald door rapportages afkomstig van middelbare scholen. Alink et al. (2018) vermoeden dat middelbare scholen beter dan voorheen zicht hebben op hun leerlingen en kindermishandeling beter kunnen signaleren. Ook is het mogelijk dat op middelbare scholen sprake is van toegenomen bewustzijn van of alertheid op bijvoorbeeld kinderen die getuige zijn van huiselijk geweld thuis, in plaats van een toename in de prevalentie van het fenomeen als zodanig. Dit soort veranderingen maakt de interpretatie van de bevindingen op basis van meerdere metingen over een langere periode extra gecompliceerd en dat is op diverse plekken in dit hoofdstuk aan de orde gekomen.

Conclusies over de prevalentie van kindermishandeling

- Ongeveer 12% van de middelbare scholieren (12-17-jarigen) heeft naar eigen zeggen in het jaar voorafgaand aan het onderzoek te maken gehad met ten minste een voorval dat onder de definitie van kindermishandeling valt. Meisjes zijn vaker slachtoffer dan jongens.
- Ongeveer 3% van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar is per jaar volgens professionals (werkzaam in uiteenlopende sectoren) slachtoffer van kindermishandeling. Deze informanten signaleren echter niet alle mishandelde kinderen; deze 3% kan daarom worden gezien als een ondergrens. Meisjes zijn vaker slachtoffer van seksueel misbruik en emotionele mishandeling dan jongens.
- De beide percentages kunnen niet direct met elkaar worden vergeleken. Dit heeft te maken met de verschillende manieren van onderzoek doen en met de situaties en voorvallen die wel of niet worden meegeteld in de beide studies.
- Ongeveer een derde van de mishandelde kinderen heeft te maken met meerdere vormen van mishandeling.
- De geschatte prevalentie van kindermishandeling in 2017 is voor beide studies vergelijkbaar met de vorige metingen uit 2010.

[81] Aan de scholieren is de vraag gesteld of ze iets vervelends of naars hebben meegemaakt, zoals aangegeven in de vragenlijst. Een substantieel deel van de scholieren (44%) die volgens de SOM-2006 definitie *ooit* slachtoffer is geweest van kindermishandeling (hier inclusief verwaarlozing), geeft als antwoord op deze vraag dat er nooit iets vervelends of naars is gebeurd.

5 Samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen

Met medewerking van Lenneke Alink,[a] Mariëlle Prevoo,[a] Clarie Ramakers[b] en Roelof Schellingerhout[c]

Binnen gezinnen kan geweld plaatsvinden tussen de verschillende gezinsleden, bijvoorbeeld tussen ouders en kinderen, tussen ouders onderling en tussen de kinderen onderling. Dit hoofdstuk gaat over de samenloop van kindermishandeling met ander huiselijk geweld binnen gezinnen. Deze 'samenloop' kan op verschillende manieren in het leven van personen en families aanwezig zijn (Ten Boom & Witkamp, 2016; project 3). Als geweld parallel in verschillende gezinsrelaties plaatsvindt, kan iemand bijvoorbeeld zowel slachtoffer zijn van geweld door een partner en tegelijkertijd pleger van geweld tegen een kind. Samenloop kan ook plaatsvinden binnen families en van generatie op generatie. In dit hoofdstuk is de blik gericht op een deel van de mogelijke samenloop binnen gezinnen en families, namelijk op de aanwezigheid van mishandeling door één of beide ouders tegen ten minste één kind én geweld tussen ouders onderling (inclusief ex-partner en nieuwe partner) binnen een bepaalde periode.

Grootschalig onderzoek naar de prevalentie van samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld binnen het gezin is in Nederland voor zover bekend niet eerder gedaan. Ten Boom en Witkamp (2016) hebben daarom een voorstudie verricht naar de aard en omvang van deze samenloop. De uitkomsten van deze literatuurverkenning zijn benut door aan de studies waar mogelijk onderzoeksvragen toe te voegen en als referentiekader bij de interpretatie van de resultaten in dit hoofdstuk. Ten behoeve van deze synthese zijn verkennende analyses uitgevoerd binnen de twee studies over kindermishandeling: door Schellingerhout en Ramakers (2017) in de scholierenstudie en door Alink et al. (2018) in de informantenstudie. Omdat dit hoofdstuk over samenloop meer verkennend is dan hoofdstuk 3 en 4 over de prevalentieschattingen, heeft dit hoofdstuk een andere opbouw dan de eerdere empirische hoofdstukken. Voordat we de resultaten van de verkenning presenteren (paragraaf 5.3), staan we in paragraaf 5.1 kort stil bij de belangrijkste bevindingen uit de voorbereidende literatuurverkenning over dit onderwerp die van belang zijn bij het interpreteren van de resultaten (paragraaf 5.2). Op een aantal inhoudelijke bevindingen uit de literatuurverkenning is al in paragraaf 2.3 beknopt ingegaan. In dit hoofdstuk komen de meer technische bevindingen aan de orde.

5.1 Lessen uit de literatuurverkenning

Ten Boom en Witkamp (2016) deden een internationale literatuurverkenning naar de wijze waarop de aard en omvang van de samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen wordt onderzocht, welke resultaten worden gevonden en wat relevante inzichten zijn om bij de interpretatie daarvan te

[a] Universiteit Leiden.

[b] Radboud Universiteit Nijmegen.

[c] KBA Nijmegen.

betrekken. Ze stelden vast dat de in onderzoek gevonden hoogte van de samenloop van huiselijk geweld (dat bijna altijd uitsluitend als partnergeweld geoperationaliseerd bleek te zijn) en kindermishandeling sterk samenhangt met diverse kenmerken van de studie, zoals de gehanteerde definities, de referentieperiode, het type steekproef, het type veldwerk, het aantal ondervraagden per gezin en het aantal relaties in de huiselijke kring dat is onderzocht. Ter illustratie: in onderzoeken onder de algemene bevolking werd minder samenloop gevonden als de referentieperiode korter was (één i.p.v. vijf jaar), er eenzijdig partnergeweld werd gemeten in plaats van wederkerig geweld en als er uitsluitend sprake was van ernstige fysieke kindermishandeling in plaats van ook minder ernstige en andere vormen.[82] We bespreken voor een aantal kenmerken van de studies de effecten op de hoogte van de gevonden samenloop.

5.1.1 Definities

De breedte van gehanteerde definities is vanzelfsprekend van groot belang, dat geldt zowel in termen van de geïncludeerde vormen van geweld (uitsluitend fysiek of ook psychisch, seksueel en verwaarlozing) als in termen van ernst. Ook de referentieperiode is hier van belang: gaat het om samenloop op jaarbasis, over meerdere jaren of over de hele levensloop? Verder is de precieze operationalisering relevant. In de literatuurverkenning is vastgesteld dat het voorkomen van kindermishandeling en ander huiselijk geweld in veel studies een dichotome maat is: er heeft 'iets' plaatsgevonden of er heeft 'niets' plaatsgevonden (Ten Boom & Witkamp, 2016, p. 77). Het percentage gezinnen waarover wordt gerapporteerd dat er samenloop heeft plaatsgevonden, omvat dan gezinnen waar, in een jaar, een kind eenmaal een klap van een ouder heeft gekregen en een van beide ouders de ander een harde duw heeft gegeven, maar ook gezinnen waar ernstig fysiek geweld tussen verschillende gezinsleden aan de orde van de dag is, en veel daar tussenin.

5.1.2 Type steekproef

Verder is het belangrijk de gevonden samenlooppercentages te relateren aan het type steekproef. Gaat het om een aselecte steekproef uit de algemene bevolking, om een groep met een verhoogd risico (bijvoorbeeld kinderen met gedragsproblemen) of om een klinische steekproef (bijvoorbeeld kinderen die zijn gemeld bij Veilig Thuis)? Het samenlooppercentage dat wordt gevonden in een aselecte steekproef onder de algemene bevolking zal – bij gelijke definities – altijd lager zijn dan wat wordt gemeten bij risico- of klinische groepen. Het is dan ook belangrijk om samenlooppercentages die worden gevonden in onderzoek onder groepen die grotendeels bestaan uit mishandelde kinderen (of bijvoorbeeld uit huiselijk geweldplegers), niet over één kam te scheren met percentages die zijn gevonden onder aselecte bevolkingssteekproeven. Dat in studies onder risico- en klinische groepen een hoger samenlooppercentage wordt gevonden, komt omdat kindermishandeling significant samenhangt met ander huiselijk geweld: uit veel empirisch onderzoek is bekend dat in gezinnen waar kindermishandeling plaatsvindt, ook het risico op partnergeweld significant verhoogd is. Het percentage partnergeweld dat in studies op jaarbasis wordt gevonden in gezinnen waar kindermishandeling plaatsvindt, is veelal tussen de 20% en 60%. In studies naar *alle* kinderen of naar *alle* gezinnen met kinderen is de samenloop op jaarbasis van partnergeweld tussen de ouders en mishandeling

[82] Ter bepaling van de ernst werd in veel studies de Conflict Tactics Scale (CTS) gevolgd (zie Ten Boom & Witkamp, 2016, bijlage 6).

van ten minste één kind doorgaans onder de 10%; soms ver daaronder (Ten Boom & Witkamp, 2016).

5.1.3 Aantal relaties binnen de huiselijke kring dat in onderzoek betrokken is

Ook relevant voor de hoogte van de gevonden samenloop is het aantal relaties waarover het plaatsvinden van mishandeling of geweld is onderzocht. Indien een kind over mishandeling door één ouder (bijvoorbeeld de moeder) *en* over geweld tegen uitsluitend die ouder door de andere ouder (bijvoorbeeld de vader) wordt bevraagd, is de gevonden samenloop lager dan wanneer dat kind over mishandeling door beide ouders en geweld door beide ouders tegen elkaar wordt bevraagd. Wanneer het kind ook nog wordt bevraagd over mogelijk geweld in andere gezinsrelaties (bijvoorbeeld door kind tegen ouder, door kinderen onderling), zal de gevonden samenloop verder oplopen. Het is internationaal niet uitzonderlijk dat onderzoekers zich beperken tot het uitsluitend onderzoeken van geweld door de man tegen de vrouw en door de vrouw tegen het kind. Door slechts naar geweld in een beperkt aantal relaties te vragen, wordt de totale omvang van de samenloop vanzelfsprekend onderschat (Ten Boom & Witkamp, 2016).

Concluderend dragen kenmerken zoals de bovenstaande er in belangrijke mate aan bij dat studies hoge of juist lage samenlooppercentages vinden. Dit geldt ook al bij prevalentieschattingen van uitsluitend huiselijk geweld of kindermishandeling, maar in onderzoek naar de samenloop van beide fenomenen worden de effecten van kenmerken van de studie versterkt. Het is dan ook – nog meer dan bij het interpreteren van de afzonderlijke prevalentieschattingen van huiselijk geweld en kindermishandeling (zoals in hoofdstuk 3 en 4 is gedaan) – belangrijk om de kenmerken van de studies te betrekken bij het interpreteren van de bevindingen over samenloop.

5.2 Hoe verhouden de schattingen van samenloop zich tot elkaar?

5.2.1 Over de studies

In hoofdstuk 4 zijn de beide studies naar kindermishandeling – waarin dus ook verkennende analyses naar samenloop zijn uitgevoerd – uitgebreid beschreven. Op deze plaats wordt slechts de kern van de opzet van beide studies herhaald.

Het Scholierenonderzoek Kindermishandeling (Schellingerhout & Ramakers, 2017) is een landelijk onderzoek naar het voorkomen van kindermishandeling onder scholieren in de eerste vier jaren van het voortgezet onderwijs. Het veldwerk voor de studies werd uitgevoerd in 2006, 2010 en 2016. Kindermishandeling wordt gemeten met behulp van de Vragenlijst Vervelende en Nare gebeurtenissen die door de scholieren zelf wordt ingevuld. De gebeurtenissen die meetellen om de prevalentie van kindermishandeling te bepalen, zijn vooral gericht op mishandeling door de ouders en op het getuige zijn van geweld tussen de ouders (zie tabel 4.1 voor details). Voor het onderzoeken van de samenloop tussen kindermishandeling en het plaatsvinden van fysieke confrontatie tussen de ouders zijn vanwege de relatief lage frequentie van samenloop alle meetrondes (2006, 2010 en 2016) bij elkaar genomen (totaal 5.348 scholieren).

De informantenstudie (Alink et al., 2018) is een landelijk onderzoek naar het voorkomen van kindermishandeling onder minderjarigen van 0 t/m 17 jaar. Het onderzoek is eerder uitgevoerd in 2005 en 2010; de meest recente meting vond plaats in

het jaar 2017. Kindermishandeling wordt in deze studie als volgt gemeten: professionals werkzaam in verschillende sectoren – zoals het onderwijs, de sociaal-medische zorg en het juridisch systeem – vulden gedurende drie maanden een registratieformulier in voor elk kind met wie ze beroepsmatig te maken hadden en over wie er tijdens de onderzoeksperiode een ernstig vermoeden van mishandeling was. Op basis van deze informantenrapportages, aangevuld met gegevens van Veilig Thuis, is het aantal mishandelde kinderen in de hele populatie geschat. In 2017 is op verzoek van het WODC voor het eerst ook via het registratieformulier aan de informanten gevraagd of er nog ander huiselijk geweld in het gezin plaatsvindt. De analyses over samenloop zijn gebaseerd op 697 casussen van unieke kinderen die zijn mishandeld uit 490 huishoudens.

5.2.2 Definities

Ten eerste is het van belang dat we ons realiseren dat in Nederland het als kind getuige zijn van huiselijk geweld onder de definitie van kindermishandeling wordt begrepen. Indien we dit echter ook in analyses over samenloop zouden handhaven, zou voor kinderen die getuige waren van geweld tussen de ouders 100% samenloop worden gevonden. Immers, dan telt ieder kind dat getuige is van huiselijk geweld mee als mishandeld en ook vindt er bij al deze kinderen – uit de aard der zaak – ander geweld in het gezin plaats. Om een indicatie te krijgen van het in een gezin samen voorkomen van geweld dat *rechtstreeks op het kind is gericht* met *geweld dat plaatsvindt tussen anderen* in het gezin, is het dan ook nodig om kinderen die uitsluitend getuige zijn geweest van geweld dat niet tegen henzelf is gericht, in dit hoofdstuk buiten beschouwing te laten.

Zowel de scholierenstudie als de informantenstudie rapporteren over samenloop op jaarbasis. De studies hebben betrekking op verschillende populaties: de scholierenstudie gaat voornamelijk over jongeren tussen de 12 en 17 jaar en de informantenstudie over alle kinderen van 0 t/m 17 jaar.

Kindermishandeling wordt in beide studies verschillend gemeten. We geven hier een korte weergave van de meting en de relevante verschillen in de context van samenloop. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijzen we naar paragraaf 4.2 en 4.3. Kindermishandeling zoals gemeten in de scholierenstudie betreft: een of meer naar eigen zeggen meegemaakte voorvallen van psychologische agressie (dreigen met slaan), fysiek geweld en/of seksueel misbruik, gericht op de scholier zelf.[83] Mogelijk partnergeweld in het gezin betreft een of meer omschreven voorvallen van fysiek geweld tussen de ouders (zie tabel 4.1). In de context van samenloop is vooral belangrijk dat lang niet al het ouderlijke partnergeweld wordt gemeten: ten eerste moet de scholier er weet van hebben en ten tweede is alleen naar fysiek geweld gevraagd. Verder is in het scholierenonderzoek sprake van een dichotome maat voor zowel kindermishandeling als partnergeweld: er heeft 'iets' plaatsgevonden of er heeft 'niets' plaatsgevonden. Het percentage gezinnen met samenloop dat in die studie wordt gevonden, kan dus zowel gezinnen omvatten waar ernstig en/of frequent geweld tegen kinderen en tussen ouders heeft plaatsgevonden als gezinnen waar twee maal een kleiner voorval is gebeurd, eenmaal tegen het kind en eenmaal tussen de ouders – en alles daar tussenin.

[83] Ook getuige zijn van fysieke confrontatie tussen de ouders is meegerekend bij het bepalen van de prevalentie van kindermishandeling (hoofdstuk 4). In de analyses over samenloop wordt dat echter buiten de (tijdelijke) werkdefinitie van kindermishandeling gelaten.

Kindermishandeling zoals gemeten in de informantenstudie betreft: lichamelijke mishandeling, emotionele mishandeling, seksueel misbruik, fysieke verwaarlozing en verwaarlozing van het onderwijs.[84] Huiselijk geweld is gemeten door informanten te vragen of in het gezin van het gerapporteerde kind ook sprake was van een vorm van huiselijk geweld. Daarbij is aangegeven dat onder huiselijk geweld zowel fysiek als verbaal geweld valt (zie Alink et al., 2018, bijlage 5). Er is niet uitsluitend gevraagd naar geweld tussen de ouders, maar ook naar geweld tussen de ouder en een ex-partner, tussen andere volwassenen in het gezin, tussen kinderen in het gezin onderling en door een kind tegen de ouder. Huiselijk geweld is hier dus, anders dan in het scholierenonderzoek, ruimer gemeten dan alleen (ex-)partnergeweld. Er zijn geen nadere vragen over bijvoorbeeld de ernst of frequentie van het gerapporteerde huiselijk geweld gesteld. We weten uit het rapport dan ook niet hoe ernstig het huiselijk geweld is dat de informanten hebben gerapporteerd, noch waarop zij hun antwoord precies baseren. Voor de informantenstudie geldt dat meldingen van kindermishandeling door informanten in studies als deze worden beschouwd als ernstige zaken (Stoltenborgh et al., 2015; zie ook paragraaf 2.4.2). Of ook het gerapporteerde huiselijk geweld zo moet worden beschouwd, weten we niet. Het is mogelijk dat de informanten van onschuldige en/of incidentele voorvallen niet op de hoogte zijn. Het is echter ook denkbaar dat, als gevolg van het extra in de gaten houden van een kind vanwege een ernstig vermoeden van kindermishandeling, de informanten juist op de hoogte zijn voorvallen van huiselijk geweld waar zij normaliter niet van zouden weten.

5.2.3 Type steekproef

De scholierenstudie is te typeren als een aselecte steekproef van scholieren. Hiermee kan een jaarprevalentie geschat worden voor samenloop: welk deel van alle scholieren uit de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs heeft in het afgelopen jaar zowel een voorval meegemaakt dat rechtstreeks tegen hem of haar zelf was gericht (dat onder de definitie van kindermishandeling valt), als een voorval van fysiek geweld tussen de ouders/verzorgers? Verder is het aandeel van alle mishandelde kinderen berekend waar *ook* sprake zou zijn van fysiek geweld tussen de ouders.
In de informantenstudie kan – omdat over de niet-slachtoffers geen informatie over eventueel ander huiselijk geweld aanwezig is – voor samenloop geen jaarprevalentie voor de gehele minderjarige bevolking worden geschat. Wel is (per vorm van mishandeling) het aandeel van de mishandelde kinderen berekend waarover door de informanten ook huiselijk geweld werd gerapporteerd. Aangenomen wordt dat deze kinderen gemiddeld frequenter, langduriger en/of ernstiger kindermishandeling hebben meegemaakt (zie al paragraaf 2.4.2) dan de kinderen die in het scholierenonderzoek voorvallen van mishandeling hebben gerapporteerd. Mogelijk leidt dit ook tot een groter aandeel kinderen waar tevens sprake is van ander huiselijk geweld.

5.2.4 Aantal relaties binnen de huiselijke kring dat in onderzoek betrokken is

De beide studies rapporteren over samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in net even andere relaties. Zoals al in paragraaf 5.2.2 aangegeven gaat het in beide studies enerzijds om mishandeling van het kind door de ouder(s), ongeacht of de ouders nog bij elkaar zijn. Anderzijds – en daar verschillen de studies – kan

[84] Ook emotionele verwaarlozing (waaronder o.a. getuige zijn van geweld tussen de ouders valt), is meegerekend bij het bepalen van de prevalentie van kindermishandeling (hoofdstuk 4). In de analyses over samenloop wordt dat echter buiten de (tijdelijke) werkdefinitie van kindermishandeling gelaten.

het in de informantenstudie ook om geweld tussen anderen in het gezin gaan. In de informantenstudie is het aantal relaties binnen de huiselijke kring dat betrokken is in het onderzoek dus groter en kan een hoger samenlooppercentage worden verwacht.

Alles overziend moeten de hierna gerapporteerde resultaten over de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld in gezinnen in Nederland uit de twee studies als grove indicaties worden beschouwd. Ze zijn bovendien niet rechtstreeks met elkaar te vergelijken als gevolg van diverse besproken verschillen tussen de studies.

5.3 Resultaten

5.3.1 Zelfrapportagestudie onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017)

Bij 2,5% van alle scholieren is sprake van samenloop van fysiek geweld tussen de ouders en kindermishandeling gericht op de scholier zelf. Wanneer we vervolgens uitgaan van de totale groep scholieren die slachtoffer was van voorvallen gericht op de scholier zelf (vallend onder de definitie van kindermishandeling), is bij 17% tevens sprake van fysiek geweld tussen de ouders.[85] In die gevallen gaat het bij de kindermishandeling die is gericht op de scholier zelf het meest om psychologische agressie (dreigen met slaan: 72%), fysiek geweld (64%) en in mindere mate om seksueel misbruik (28%).[86]
De mate waarin kindermishandeling en fysiek geweld tussen de ouders samenloopt, verschilt niet tussen meisjes en jongens. Er is geen verschil gevonden in risicofactoren voor uitsluitend kindermishandeling en voor samenloop.

5.3.2 Informantenstudie onder professionals (Alink et al., 2018)

Wanneer wordt uitgegaan van de totale groep kinderen die blijkens de informantenstudie slachtoffer was van kindermishandeling gericht op het kind zelf, dan kwam samenloop met ander huiselijk geweld *relatief* het meest voor onder de groep kinderen die slachtoffer was van emotionele mishandeling (65%).[87] Deze werd gevolgd door de groep die slachtoffer was van fysiek geweld (53%), fysieke verwaarlozing (37%) en tot slot de kinderen die slachtoffer waren van seksueel misbruik (28%).
De mate van samenloop in de grote groep slachtoffers van emotionele verwaarlozing rapporteren we niet, omdat deze vorm van mishandeling – in deze studie – ook uitsluitend kan bestaan uit het getuige zijn van huiselijk geweld. In dat geval zou er immers sprake zijn van 100% samenloop. Hoewel het samenlooppercentage betrekking heeft op al het huiselijk geweld in het gezin, blijkt het vooral geweld tussen de ouders en geweld tussen een ouder en een ex-partner te betreffen.
In de informantenstudie is, als gevolg van het type studie, geen percentage van *alle* kinderen te schatten bij wie sprake is van samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld. Over niet-slachtoffers is immers geen informatie bekend.

---

[85] Let wel: deze percentages gelden bij een definitie van kindermishandeling die exclusief alle vormen van verwaarlozing is en exclusief emotionele mishandeling (zie paragraaf 4.2).

[86] Een kind kan met meer vormen van mishandeling te maken hebben, deze percentages tellen daarom niet op tot 100%.

[87] Emotionele mishandeling is in absolute aantallen niet de meeste voorkomende vorm van mishandeling in de informantenstudie. Emotionele en fysieke verwaarlozing komen in absolute aantallen veel vaker voor (zie voor details Alink et al., 2018, paragraaf 4.2).

De mate van samenloop tussen kindermishandeling en ander huiselijk geweld verschilt niet tussen meisjes en jongens. Ook in deze studie is geen verschil gevonden in risicofactoren voor uitsluitend kindermishandeling en voor samenloop.

5.4 Conclusies en reflectie

In deze slotparagraaf beantwoorden we de derde onderzoeksvraag uit deze synthese, namelijk: wat is bekend over de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld binnen gezinnen in Nederland?

Op basis van de scholierenstudie naar kindermishandeling kan geconcludeerd worden dat bij circa 2,5% (één op de veertig) van de 12- tot 17-jarige scholieren in het gezin op jaarbasis sprake is van samenloop van kindermishandeling en huiselijk geweld tussen ouders. Dat betekent dat de scholier ten minste één voorval rapporteert dat onder de definitie van kindermishandeling tegen de scholier zelf valt én dat sprake is van fysiek geweld tussen de ouders onderling – voor zover de scholier van dat laatste op de hoogte is. Het gaat hier om het resultaat van een eerste verkennende analyse. Deze 2,5% moet dan ook om verschillende redenen als een indicatie worden beschouwd. Het kan gaan om de samenloop binnen een jaar van tweemaal een niet zo ernstig incident: een incident gericht tegen het kind en een incident tussen de ouders. Daar staat tegenover dat bepaalde vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling buiten beschouwing blijven in dit percentage. Dat zijn ten eerste verwaarlozing (een veelvoorkomende vorm van kindermishandeling), ten tweede geweld tussen de ouders waar de scholier geen weet van heeft, ten derde niet-fysiek geweld tussen de ouders en ten vierde huiselijk geweld tussen andere gezinsleden dan de ouders. Uit de scholierenstudie bleek dat bij 17% van de jongeren die te maken hadden gehad met kindermishandeling (exclusief verwaarlozing), tevens sprake was van fysiek geweld tussen de ouders.

Alink et al. (2018) hanteren met betrekking tot alle minderjarige slachtoffers van kindermishandeling (0 t/m 17 jaar) bij het verkennen van de omvang van samenloop ruimere definities van huiselijk geweld: het kind zelf hoeft niet op de hoogte te zijn van het plaatsvinden van huiselijk geweld, de studie beperkt zich niet tot enkel *fysiek* geweld tussen de ouders en ook huiselijk geweld tussen anderen dan alleen de ouders telt mee. Ook kindermishandeling is in de informantenstudie ruimer gemeten dan in de scholierenstudie: verwaarlozing valt er eveneens onder. Tegelijkertijd geeft de studie in vergelijking met de scholierenstudie een beeld van gemiddeld ernstiger situaties van kindermishandeling. Of dat ook geldt voor de situaties van huiselijk geweld, weten we niet (zie paragraaf 5.2). Afhankelijk van de vorm van mishandeling blijkt bij 28 tot 65% van de mishandelde kinderen *ook* sprake te zijn van ander geweld in het gezin. Meestal is dat geweld tussen de ouders of tussen een ouder en een ex-partner.

De bevindingen van zowel het scholierenonderzoek als de informantenstudie sluiten aan bij internationale bevindingen. Uit de literatuurverkenning van Ten Boom en Witkamp (2016) bleek dat in 20 tot 60% van de gezinnen waar kindermishandeling plaatsvond in het laatste jaar ook sprake was van partnergeweld. Dit ondersteunt de conclusie dat in enkele tientallen procenten van de gezinnen waar relatief ernstige kindermishandeling plaatsvindt, ongeacht de precieze vorm van mishandeling, ook sprake is van ander huiselijk geweld.

Wat betreft de samenloop in het gezin van seksueel misbruik met andere vormen van huiselijk geweld is een opmerking op zijn plaats. Seksueel misbruik kan in de beide studies ook zijn gepleegd door iemand van buiten het directe gezin. Een deel van de gemeten samenloop zal dus betrekking hebben op de samenloop van seksueel misbruik van een kind door een pleger van buiten het gezin. Dit zorgt mogelijk voor een overschatting van samenloop binnen het gezin. Dit neemt niet weg dat aandacht voor de samenloop van huiselijk geweld binnen het gezin en seksueel misbruik buiten het gezin belangrijk is. Immers, opgroeien in een gezin waar huiselijk geweld plaatsvindt maakt kinderen kwetsbaarder op allerlei terreinen (zie ook paragraaf 2.2.2), ook voor misbruik door mensen van buiten het gezin.

Uit de literatuurverkenning bleek dat er internationaal nog weinig bekend was over de relatie van de sekse en de leeftijd van kinderen met samenloop in het gezin. Uit de twee empirische studies die in dit hoofdstuk besproken zijn, blijkt in het algemeen geen verschil tussen risicofactoren voor uitsluitend kindermishandeling en risicofactoren voor samenloop van kindermishandeling met ander huiselijk geweld. De mate van samenloop verschilt ook niet tussen meisjes en jongens.

Verder onderzoek

Gezien het verkennende karakter dat dit thema in beide studies had, willen we al in dit hoofdstuk specifiek aandacht besteden aan toekomstig onderzoek naar de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld in gezinnen in Nederland. Dit kan nieuw onderzoek betreffen, maar ook secundaire analyses op de al beschikbare gegevens.

In eventueel toekomstig onderzoek naar de prevalentie van samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld in het gezin zou seksueel misbruik *buiten* het gezin strikt genomen buiten beschouwing moeten worden gelaten. Zowel in het scholierenonderzoek als de informantenstudie is dit nu meegerekend in de samenlooppercentages. Ook zou het waardevol zijn als in de informantenstudie in de toekomst het als kind getuige zijn van huiselijk geweld apart gecodeerd zou worden, zodat het los van andere emotionele verwaarlozing beschouwd kan worden. Het wordt dan mogelijk om op basis van de informantenrapportages te berekenen bij welk deel van alle gerapporteerde mishandelde kinderen ook sprake is van ander huiselijk geweld. Op dit moment kon dat voor de groep slachtoffers van emotionele verwaarlozing (en dat is een zeer grote groep) nog niet.

Verder zou nagedacht kunnen worden over de vraag hoe ook vanuit onderzoek naar huiselijk geweld onder volwassenen gegevens over de samenloop daarvan met kindermishandeling kunnen worden verkregen. Momenteel weten we uit het zelfrapportageonderzoek onder volwassenen alleen dat in 24% van de gevallen kinderen getuige waren van door volwassenen gerapporteerd geweld, vooral (ex-)partnergeweld (Van Eijkern et al., 2018).

In eventuele secundaire analyses op de data uit de scholierenonderzoeken uit de drie metingen samen, kan worden overwogen een extra maat voor kindermishandeling te construeren die rekening houdt met de frequentie en de ernst waarin voorvallen worden gerapporteerd. De verwachting zou zijn dat het percentage samenloop hoger is naarmate het gaat om ernstiger gevallen van kindermishandeling. Het hogere samenlooppercentage dat is gevonden in de informantenstudie duidt hier op, evenals de hogere samenlooppercentages die blijkens de literatuurverkenning onder klinische groepen zijn gevonden (vergeleken met algemene bevolkingsgroepen).

In toekomstig onderzoek kan mogelijk ook een volledigere beeld worden verkregen door meer informatiebronnen per gezin te bevragen. Uit de literatuurverkenning is gebleken dat in studies waarin meerdere bronnen per gezin worden bevraagd – bij-

voorbeeld beide ouders of zowel ouders als één of meer kinderen – meer incidenten worden gerapporteerd. Gebleken is dat verschillende bronnen gedeeltelijk verschillende incidenten rapporteren (zie bijv. ook Compier-de Block et al., 2017). Het gevolg hiervan is dat de prevalentie van geweld en dus ook van samenloop hoger wordt als auteurs meerdere bronnen bevragen (Ten Boom & Witkamp, 2016).
In eventueel toekomstig informantenonderzoek lijkt het waardevol om het huiselijk geweld dat informanten rapporteren nader in beeld te laten brengen. Indien meer informatie kan worden verkregen over de chroniciteit en andere kenmerken van het partnergeweld, kunnen we misschien meer te weten komen over de vraag of het risico op (bepaalde vormen van) kindermishandeling bij bepaalde vormen van partnergeweld groter is dan bij andere (zie 2.3).

Conclusies over de prevalentie van de samenloop van kindermishandeling en ander huiselijk geweld in het gezin

- Naar schatting is jaarlijks bij circa één op de veertig (2,5%) van alle middelbare scholieren in het gezin sprake van mishandeling tegen het kind zelf gericht én van fysiek geweld tussen de ouders onderling. Deze schatting is tamelijk globaal omdat hetgeen onder kindermishandeling en geweld tussen de ouders is meegenomen, beperkt is.
- Afhankelijk van de vorm van kindermishandeling, is bij 28 tot 65% van de bij professionals bekende mishandelde kinderen tussen de 0 en 18 jaar ook sprake van ander huiselijk geweld in het gezin. Dit is hoofdzakelijk geweld tussen de ouders.

6 Conclusies en reflectie

In deze synthese is verslag gedaan van een breed prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland en van de ontwikkeling daarin sinds de vorige rapportages over huiselijk geweld (Van der Veen & Bogaerts, 2010; Van Dijk et al., 2010; Van der Heijden & Van Gils, 2009) en over kindermishandeling (Alink et al., 2011). Het onderzoek – dat bestaat uit verschillende studies – is op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het ministerie van Justitie en Veiligheid door diverse onderzoeksteams uitgevoerd, onder regie van het WODC.

De centrale studies voor de prevalentieschatting zijn:

- Een zelfrapportagestudie naar slachtofferschap van huiselijk geweld onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018). In deze studie is de aard en omvang van huiselijk geweld gemeten op basis van zelfrapportage onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Er is gelijktijdig surveyonderzoek uitgevoerd door het CBS (onder een aselecte steekproef) en door Centerdata (onder een online panel) om na te gaan of de bevindingen tussen de methoden van dataverzameling van elkaar verschillen. Beide onderzoeken zijn zo veel mogelijk een replicatie van het vorige onderzoek naar huiselijk geweld waarvoor het veldwerk in 2008 werd gedaan. De gepresenteerde prevalentieschattingen zijn gebaseerd op de CBS-steekproef omdat deze de beste mogelijkheden biedt om te generaliseren naar de populatie.
- Een zelfrapportagestudie kindermishandeling onder middelbare scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Dit onderzoek is uitgevoerd onder scholieren in de eerste vier klassen van het voortgezet onderwijs en is een replicatie van twee eerdere metingen in 2006 en 2010. De scholieren hebben een vragenlijst ingevuld tijdens een lesuur in de klas. Resultaat is een schatting van de prevalentie van slachtofferschap van kindermishandeling van kinderen van 12 tot 17 jaar.
- Een informantenstudie over kindermishandeling (Alink et al., 2018). In deze prevalentiestudie wordt de aard en omvang van de mishandeling van kinderen van 0 t/m 17 jaar geschat. De studie is gebaseerd op een steekproef van informanten en op gegevens van Veilig Thuis (VT). De informanten zijn professionals werkzaam in verschillende sectoren, zoals het onderwijs, de sociaal-medische zorg, de kinder- en vrouwenopvang en de Raad voor de Kinderbescherming. Zij hebben gedurende drie maanden alle gevallen van kindermishandeling en serieuze vermoedens daarvan bijgehouden die zij beroepshalve hebben gezien. Op basis van deze informantenrapportages en de Veilig Thuis-gegevens is het aantal mishandelde kinderen in de hele populatie geschat. Het betreft een replicatie van metingen in 2005 en 2010.
- Een vangst-hervangstschatting op basis van politieregistraties (Van der Heijden et al., 2019). Dit onderzoek beoogde de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling te schatten over de jaren 2014-2016 op basis van politiegegevens over aangiften en meldingen van huiselijk geweld, waaronder ook kindermishandeling. De schattingen voor huiselijk geweld zouden schattingen over de jaren 2010 en 2011 hebben moeten repliceren. Helaas geven de bevindingen aanleiding om te veronderstellen dat deze de werkelijkheid onvoldoende weerspiegelen en hebben we deze bron inhoudelijk niet kunnen gebruiken.

Ook vond een verdiepend onderzoek plaats naar plegers van huiselijk geweld en kindermishandeling (Woicik et al., 2019) en een aantal voorbereidende studies die zijn gebruikt voor de opzet van de prevalentieonderzoeken naar huiselijk geweld en

kindermishandeling. Deze synthese gaat over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling. Het betreft geen synthese over de bevindingen uit alle studies. Daarom komen niet alle onderzoeken terug in dit slothoofdstuk.

De vergelijkbaarheid met de eerdere prevalentiestudies is zo groot mogelijk gehouden. Aanvullend op de prevalentieschattingen is voor het eerst de mate van samenloop tussen huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen onderzocht. Verder is in het onderzoek meer dan voorheen aandacht geweest voor de vraag wat slachtofferschap van huiselijk geweld, in het bijzonder (ex-)partnergeweld, voor vrouwen en mannen inhoudt.

In dit hoofdstuk geven we antwoord op de centrale probleemstelling van de studie: Wat is de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland, welke ontwikkeling heeft hierin plaatsgevonden en in welke mate is sprake van samenloop van beide vormen van geweld binnen gezinnen? We doen dit in paragraaf 6.1. Verder reflecteren we op inhoudelijke bevindingen in paragraaf 6.2 en op de methodologische lessen in paragraaf 6.3. Tot slot gaan we in op de implicaties van onze bevindingen voor toekomstig onderzoek (paragraaf 6.4).

6.1 Prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling

De fenomenen huiselijk geweld en kindermishandeling zijn wijdverbreid, in die zin dat een in absolute aantallen aanzienlijke groep kinderen en volwassenen naar eigen zeggen in het recente verleden wel eens met een voorval te maken heeft gekregen dat in Nederland valt onder de definitie van kindermishandeling en/of huiselijk geweld. Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn echter niet alleen wijdverbreid, doordat veel kinderen en volwassenen hier op enig moment mee te maken hebben. De fenomenen zijn ook geconcentreerd, doordat een veel kleinere groep te maken heeft met structureel huiselijk geweld, respectievelijk ernstige en/of chronische kindermishandeling. In gezinnen waar relatief ernstige kindermishandeling plaatsvindt, is vaak ook ander huiselijk geweld – hoofdzakelijk tussen de ouders – aan de orde. Uit het onderzoek blijkt dat de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling niet is gestegen sinds de vorige prevalentieschattingen uit 2010 en 2011.

6.1.1 Huiselijk geweld volwassenen

De prevalentieschattingen die we presenteren hebben uitsluitend betrekking op slachtofferschap van fysiek en seksueel geweld onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Het zelfrapportageonderzoek laat zien dat ongeveer een op de twintig (5,5%) volwassenen in een periode van vijf jaar naar eigen zeggen wel eens met een voorval van fysiek en/of seksueel geweld in huiselijke kring te maken heeft gehad (Van Eijkern et al., 2018). Het gaat dan om 6,2% van de vrouwen en 4,7% van de mannen. Dit zijn in totaal circa 747.000 mensen van 18 jaar of ouder.[88] Zij zijn in de genoemde periode van vijf jaar slachtoffer geweest van minstens één incident dat werd gepleegd door iemand uit de brede huiselijke kring: van partner, ex-partner, andere gezins- en familieleden tot huisvrienden. Bij een derde (34%) van deze mensen bleef het bij een eenmalig incident. Bij 41% kwam enkele malen

[88] We ronden de schattingen steeds af op duizendtallen. In Bijlage 6 staan de exacte schattingen met de bijbehorende betrouwbaarheidsintervallen. De betrouwbaarheidsintervallen worden weergegeven om te benadrukken dat de genoemde aantallen 'slechts' een schatting zijn.

een geweldsvoorval voor. Bijna 20% van de slachtoffers heeft *structureel* fysiek en/of seksueel huiselijk geweld meegemaakt; dat wil zeggen geweld dat het maandelijks, wekelijks of dagelijks voorkwam.[89] Het gaat om circa 97.000 vrouwen en circa 27.000 mannen (Van Eijkern et al., 2018).

We gaan ervan uit dat de groep slachtoffers van structureel huiselijk (fysiek en/of seksueel) geweld ten minste deze omvang heeft. Uit de wetenschappelijke literatuur is bekend dat slachtoffers van het meest ernstige geweld het minst goed bereikt worden met vragenlijstonderzoek naar dit onderwerp. Een aanwijzing daarvoor is ook dat door het CBS, dat een deel van het veldwerk voor dit prevalentieonderzoek uitvoerde, is vastgesteld dat zich onder de mensen die niet meededen aan het onderzoek (de non-respondenten) meer mensen bevonden die als slachtoffer van huiselijk geweld bij de politie geregistreerd waren dan onder degenen die wel meededen (Boonstra et al., 2018). In combinatie met de kennis uit de literatuur dat slachtoffers vaker naar de politie gaan naarmate het meegemaakte geweld ernstiger is, geeft dit voldoende grond om aan te nemen dat bovengenoemde aantallen voor de groep slachtoffers van structureel huiselijk geweld een conservatieve schatting betreft.

Meer dan de helft van het huiselijk geweld (56%) betreft geweld door de partner of ex-partner. Dat is zowel incidenteel als structureel geweld. Van de vrouwen en de mannen van 18 jaar en ouder heeft 4,0% respectievelijk 2,0% naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek met (ex-)partnergeweld te maken gehad. Naar schatting zijn circa 76.000 vrouwen en circa 13.000 mannen in een periode van vijf jaar het slachtoffer van *structureel* geweld door een (ex-)partner geworden. Het gerapporteerde (ex-)partnergeweld betreft meestal lichamelijk geweld (72%); in de overige gevallen vindt uitsluitend seksueel geweld plaats of een combinatie van beide.[90] Aangenomen wordt dat het meeste hier gemeten partnergeweld situationeel van aard is. Dat wil zeggen dat het geweld vooral plaatsvindt in de context van escalerende ruzie(s). In het onderzoek rapporteerden – beoordeeld met een strenge maatstaf – minder dan tien respondenten over mogelijk intiem terrorisme (waarbij de ene partner systematisch de andere partner domineert): te weinig om een uitspraak te doen over de prevalentie van intiem terrorisme (Van Eijkern et al., 2018, p. 60).[91]

Hoewel (ex-)partnergeweld het grootste deel van het huiselijk geweld tegen volwassenen uitmaakt, hebben we door de uitbreiding van het begrip huiselijk geweld in de jaren negentig, tegenwoordig ook een cijfermatig beeld van de mate waarin geweld wordt gepleegd door de anderen uit de huiselijke en familiekring. Ruim 40% van het gerapporteerde huiselijk geweld wordt gepleegd door anderen dan de (ex-)partner. Het gaat dan vooral om geweld door broers en zussen (bij zowel mannen als vrouwen), door ouders (vooral bij vrouwelijke slachtoffers) en door 'huisvrienden' (vooral bij mannelijke slachtoffers).

Kijken we naar verschillen tussen vrouwen en mannen in al het slachtofferschap van huiselijk geweld dan zien we voor vrouwen een prevalentie van 6,2% en voor mannen 4,7%. Grotere sekseverschillen worden zichtbaar wanneer de context en impact worden meegenomen in die cijfers. Dan blijkt dat vrouwen vaker dan man-

[89] Van 5% van de slachtoffers is niet bekend hoe vaak het voorkwam.

[90] Als we spreken over lichamelijk of fysiek geweld, wordt steeds gedoeld op lichamelijk *niet-seksueel* geweld. We duiden seksueel geweld apart aan.

[91] Zie over deze ideaaltypen van (ex-)partnergeweld uitgebreider: paragraaf 2.2.1.

nen slachtoffer worden van geweld door hun partner of ex-partner en mannen vaker dan vrouwen van geweld door 'huisvrienden'.[92] Ook blijkt dan dat vrouwen vaker te maken hebben met structureel geweld dan mannen. Zo zijn vrouwen bijna zes keer vaker dan mannen slachtoffer van structureel geweld door hun (ex-)partner en zijn het overwegend vrouwen die daarbij letsel oplopen.

Bij de gepresenteerde schattingen is relevant dat met een beperkte onderzoeksdefinitie van huiselijk geweld is gewerkt: enkel fysiek geweld (inclusief bedreiging) en seksueel geweld zijn meegeteld. Ernstig psychisch en 'economisch' geweld (denk bijvoorbeeld aan het sociaal isoleren en financieel depriveren van de partner) en ernstige belaging, ook met behulp van moderne technologie, zijn niet gemeten in dit onderzoek. Zoals in hoofdstuk 2 aan de orde kwam, is bekend dat psychisch geweld – ook als het niet samengaat met fysiek of seksueel geweld – ernstige consequenties kan hebben voor slachtoffers. Om die reden is het een gemis dat psychisch geweld niet wordt meegerekend in prevalentieschattingen van huiselijk geweld.

Conclusies

- Onder de bevolking van 18 jaar en ouder heeft 6,2% van de vrouwen en 4,7% van de mannen naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek te maken gehad met ten minste een voorval van fysiek en/of seksueel geweld dat valt onder de definitie van huiselijk geweld.
- Het merendeel (56%) van dit gerapporteerde huiselijk geweld betreft geweld tussen (ex-)partners: 4,0% van de vrouwen en 2,0% van de mannen van 18 jaar en ouder heeft hier naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek mee te maken gehad. Aangenomen wordt dat het voornamelijk situationeel partnergeweld betreft.
- Het meeste partnergeweld komt eenmalig of enkele keren voor (76%). Daar waar het structureel geweld betreft, rapporteren vooral vrouwen dit. Als sprake is van letsel, is dit ook overwegend bij vrouwen.
- Huiselijk geweld dat niet door de (ex-)partner wordt gepleegd, betreft geweld door (stief)broers en –zussen (13%), (stief)ouder (11%), (stief)kinderen (5%) en huisvrienden (14%).

6.1.2 Kindermishandeling

De prevalentieschattingen over slachtofferschap van kindermishandeling hebben op meer vormen van mishandeling betrekking dan de schattingen van slachtofferschap van huiselijk geweld onder volwassenen uit de vorige paragraaf.[93] Zelfrapportageonderzoek onder scholieren laat zien dat naar schatting circa 12% van de scholieren tussen de 12 en 17 jaar wel eens in het afgelopen jaar met kindermishandeling te maken heeft gehad (10% van de jongens en 15% van de meisjes). Het gaat hier om fysieke mishandeling door ouders/verzorgers, om dreigen met slaan, om getuige zijn van fysieke confrontatie tussen de ouders en om seksueel misbruik – bij dit laatste kunnen ook plegers van buiten het gezin betrok-ken zijn (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Uit eerder onderzoek uit binnen- en buitenland is bekend dat de prevalentie van kindermishandeling afneemt met het oplopen van de leeftijd van het

[92] Dit signaleerde ook Van der Veen (2011) op basis van de vorige meting uit 2008.

[93] Onder meer getuige zijn van huiselijk geweld tussen ouders en diverse vormen van verwaarlozing vallen in Nederland onder de definitie van kindermishandeling en kennen geen equivalent dat valt onder geweld tussen (ex-)partner, broers/zussen, enz. Zie voor gedetailleerde informatie over wat in de verschillende studies in de meting van kindermishandeling is geïncludeerd paragraaf 4.2.

kind (Assink et al., 2016). Er is dus geen reden om aan te nemen dat het aandeel kinderen dat met een voorval van mishandeling te maken heeft gehad onder de groep jongere kinderen lager is dan onder de middelbare scholieren (dit blijkt ook uit Vink et al., 2016).

Behalve de scholierenstudie is ook een informantenstudie uitgevoerd. Deze geeft een beeld van het deel van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar dat te maken heeft gehad kindermishandeling. Door de opzet van het onderzoek – het gaat om kindermishandeling gesignaleerd door professionals – wordt aangenomen dat de kindermishandeling die hier wordt gemeten structureler en/of ernstiger van aard is dan de mishandeling die in het scholierenonderzoek door de jongeren zelf is gerapporteerd. Naar schatting heeft een groep van tussen de 90.000 en 127.000 kinderen jaarlijks te maken met ten minste één vorm van kindermishandeling (dit is circa 3% van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar). Naast fysieke en emotionele mishandeling vallen hieronder ook zaken van ernstige verwaarlozing; dat is zelfs de grootste groep. Meisjes en jongens zijn vrijwel even vaak slachtoffer van kindermishandeling, met uitzondering van seksueel misbruik en emotionele mishandeling. Daarvan zijn meisjes significant vaker het slachtoffer (Alink et al., 2018).

De meerderheid van de kinderen die door informanten is gerapporteerd, wordt mishandeld door een biologische ouder (96%). De mishandeling kan door één van beide ouders hebben plaatsgevonden of door beide ouders. De moeder is vaker de pleger dan de vader (86%, respectievelijk 62%; het komt voor dat beide ouders pleger zijn). De onderzoekers plaatsen hierbij de kanttekening dat meer kinderen alleen bij hun moeder dan alleen bij hun vader wonen. In 6% van de gevallen werd er mishandeld door een stief- of pleegouder, al dan niet naast een andere pleger. Seksueel misbruik gebeurt relatief vaak door mannelijke plegers die niet de biologische, stief- of pleegvader zijn (Alink et al., 2018).

Ongeveer een derde van de 12% van scholieren die mishandeling rapporteren, is naar eigen zeggen slachtoffer van meerdere vormen van kindermishandeling (Schellingerhout & Ramakers, 2017). In de informantenstudie blijkt bijna 30% van de kinderen te maken te hebben met meer dan één vorm van kindermishandeling. In beide studies is dus ongeveer een derde van de kinderen het slachtoffer van meerdere vormen van mishandeling.

Tot slot is relevant dat in de prevalentieschatting van 12% op basis van het scholierenonderzoek verwaarlozing niet en emotionele mishandeling heel beperkt zijn opgenomen als vormen van kindermishandeling. In de schatting op basis van de informantenstudie zijn verwaarlozing en emotionele mishandeling uitgebreid gemeten. In deze context is het dan ook belangrijk nogmaals te benadrukken dat de term kindermishandeling – ook internationaal – niet alleen staat voor actieve mishandeling, zoals ernstig lichamelijk geweld, maar ook voor emotionele mishandeling (bijvoorbeeld het structureel afwijzen van een kind) en het *nalaten* van bepaald gedrag (fysieke en emotionele verwaarlozing van een kind). Ook door dergelijke passieve mishandeling kan schade worden toegebracht aan het kind (Alink et al., 2018).

Conclusies

- Ongeveer 12% van de middelbare scholieren (12-17-jarigen) heeft naar eigen zeggen in het jaar voorafgaand aan het onderzoek te maken gehad met ten minste een voorval dat onder de definitie van kindermishandeling valt. Meisjes zijn vaker slachtoffer dan jongens.
- Ongeveer 3% van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar is per jaar volgens professionals (werkzaam in uiteenlopende sectoren) slachtoffer van kindermishandeling. Deze informanten signaleren echter niet alle mishandelde kinderen en deze 3% kan daarom worden gezien als een ondergrens. Meisjes zijn vaker slachtoffer van seksueel misbruik en emotionele mishandeling dan jongens.
- De beide percentages kunnen niet direct met elkaar worden vergeleken. Dit heeft te maken met de verschillende manieren van onderzoek doen en met de situaties en voorvallen die wel of niet worden meegeteld in de beide studies.
- Ongeveer een derde van de mishandelde kinderen heeft te maken met meerdere vormen van mishandeling.

6.1.3 De samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen

In dit prevalentieonderzoek is de samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen in Nederland voor het eerst grootschalig onderzocht. Een eerste schatting is dat jaarlijks bij 2,5% van de 12- tot 17-jarige scholieren in hun gezin sprake is van mishandeling tegen het kind zelf gericht[94] én van fysiek geweld tussen de ouders onderling (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Bij deze schatting gaat het zowel om gezinnen waar eenmalig iets heeft plaatsgevonden tussen de ouders en tussen ouder(s) en kind, als om gezinnen waar ernstig fysiek geweld tussen verschillende gezinsleden aan de orde van de dag is (en alles daar tussenin). Deze eerste schatting is tamelijk globaal omdat hetgeen onder kindermishandeling en geweld tussen de ouders is meegenomen, beperkt is. Emotionele mishandeling en verwaarlozing door de ouders (veelvoorkomende vormen van kindermishandeling) en geweld tussen de ouders waar de scholier geen weet van heeft, zijn buiten beschouwing gebleven.

Kijken we op basis van de informantenstudie naar de groep 0- t/m 17 jarige kinderen die relatief ernstig en/of chronisch is mishandeld (inclusief verwaarlozing), dan is – afhankelijk van de vorm van kindermishandeling – bij 28% (bij de groep slachtoffers van seksueel misbruik) tot 65% (bij de groep slachtoffers van emotionele mishandeling) ook sprake van ander huiselijk geweld in het gezin. De samenloop-percentages bij de andere vormen van kindermishandeling bevinden zich daar tussenin. Ander huiselijk geweld betreft hoofdzakelijk geweld tussen de ouders (Alink et al., 2018).

Deze bevindingen zijn in lijn met die uit internationaal onderzoek naar samenloop: in studies naar *alle* kinderen (of *alle* gezinnen met kinderen) is de samenloop van geweld tussen de ouders en mishandeling van ten minste één kind doorgaans op jaarbasis onder de 10%; soms ver daaronder. Het percentage partnergeweld dat in internationale studies op jaarbasis wordt gevonden in gezinnen waar kindermishandeling plaatsvindt, is veelal tussen de 20 en 60% (Ten Boom & Witkamp, 2016).

[94] In deze studie: fysieke mishandeling, seksueel misbruik en psychologische agressie (dreigen met slaan).

Conclusies

- Naar schatting is jaarlijks bij circa één op de 40 (2,5%) van alle middelbare scholieren in het gezin sprake van mishandeling tegen het kind zelf gericht én van fysiek geweld tussen de ouders onderling. Deze schatting is tamelijk globaal omdat hetgeen onder kindermishandeling en geweld tussen de ouders is meegenomen, beperkt is.
- Afhankelijk van de vorm van kindermishandeling, is bij 28 tot 65% van de bij professionals bekende mishandelde kinderen tussen de 0 en 18 jaar ook sprake van ander huiselijk geweld in het gezin. Dit is hoofdzakelijk geweld tussen de ouders.

6.1.4 Ontwikkeling over de tijd

Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn moeilijk meetbare fenomenen en dat geldt in nog sterkere mate voor de ontwikkeling van de omvang in de tijd. De onderzoeksgroepen die de centrale studies hebben verricht, hebben zich veel moeite getroost om de studies van bijna tien jaar geleden zo goed mogelijk te repliceren, zodat we zicht zouden krijgen op de ontwikkeling door de tijd. Bij het interpreteren van de bevindingen moeten echter enkele slagen om de arm worden gehouden (zie daarvoor ook de hoofdstukken 3 en 4). Zeker is dat geen aanwijzingen zijn gevonden voor een stijging in de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling: géén van onze databronnen wijst in die richting.

De in 2017 gemeten prevalentie van huiselijk geweld onder volwassenen is – zowel in de CBS-steekproef als het LISS-panel – lager dan de prevalentie die werd gemeten in 2008 door Van Dijk et al. (2010). Omdat de metingen tussen 2008 en 2017 niet vergelijkbaar zijn waar het de steekproeftrekking betreft, is niet na te gaan in welke mate de waargenomen daling ook een werkelijke daling van huiselijk geweld weerspiegelt. De tweede en onafhankelijke schattingsmethode voor huiselijk geweld die was beoogd (vangst-hervangstmethode), leverde helaas resultaten op die met teveel vragen zijn omgeven. Daarom zijn die prevalentieschattingen niet gebruikt. Hierdoor beschikken we niet over een tijdreeks op basis van een niet-surveymethode die kan worden gebruikt om de geconstateerde daling in huiselijk geweld uit het zelfrapportageonderzoek al dan niet te bevestigen.

Het scholierenonderzoek en de informantenstudie komen beide met enig voorbehoud tot de conclusie dat er geen verschillen zijn in het aantal mishandelde kinderen op jaarbasis ten opzichte van de vorige metingen. De prevalentie van kindermishandeling in het afgelopen jaar onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017) is in de recente meting niet significant gedaald ten opzichte van 2010 (rekening houdend met verschillen tussen beide metingen). Alink et al. (2018) stellen in de informantenstudie dat de geschatte prevalentie van kindermishandeling in 2017 vergelijkbaar is met de geschatte prevalentie in 2010. Ook zij houden bij deze conclusie rekening met verschillen tussen beide metingen.[95]

Gesteld is al dat geen enkele aanwijzing is gevonden voor een stijging in de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling. We zouden dus kunnen concluderen dat de prevalentie stabiel is, omdat er ook geen eenduidige significante daling

[95] Met name de andere werkwijze bij de Raad voor de Kinderbescherming is relevant, waardoor meer kinderen van de Raad in beeld zijn gekomen. Ook het niet apart meenemen van de politiedata, omdat daar een volledige overlap met Veilig Thuis in zit, wijkt af van de vorige meting.

uit de studies naar voren komt. Toch zijn er enkele indicaties in beide zelfrapportagestudies (Van Eijkern et al., 2018; Schellingerhout & Ramakers, 2017) dat zich de afgelopen jaren een daling lijkt te hebben ingezet. Het zelfrapportageonderzoek onder volwassenen laat zien dat de daling van het percentage slachtoffers van huiselijk geweld naar verhouding het grootst is onder de 18- tot 25- jarigen (hoewel deze groep in absolute zin nog steeds het vaakst slachtoffer is). Verder blijkt uit het scholierenonderzoek dat het aantal slachtoffers van kindermishandeling van 12 tot 17 jaar wel een significante daling laat zien bij de schattingen die betrekking hebben op het aantal kinderen dat 'ooit' te maken heeft gehad met kindermishandeling. Daarnaast laten de schattingen op jaarbasis ook een significante daling zien als genoegen wordt genomen met een iets geringere betrouwbaarheid. We willen daarom niet uitsluiten dat zich in werkelijkheid een daling heeft ingezet van de prevalentie van huiselijk en kindermishandeling, die als eerste bij de jongste bevolkingsgroepen zichtbaar is geworden. Een mogelijke daling van slachtofferschap onder de jongere generaties zou mede het gevolg kunnen zijn van een maatschappelijke omgeving waarin de tolerantie voor geweld/mishandeling in de privésfeer al jaren afneemt – zoals we in paragraaf 2.1.1 signaleerden – en waarin men dit mogelijk ook daadwerkelijk minder is gaan plegen. De toekomst zal moeten leren of er inderdaad sprake is van een dalende trend. [96]

Conclusies

- Doordat de metingen over de tijd niet in alle opzichten goed vergelijkbaar zijn, moeten enig slagen om de arm worden gehouden over de ontwikkeling van huiselijk geweld en kindermishandeling over de tijd. Er zijn echter geen aanwijzingen voor een stijging in de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling.
- Er zijn indicaties dat zich een daling kan hebben ingezet, die als eerste bij de jongste bevolkingsgroepen zichtbaar is geworden. De toekomst zal moeten leren of er inderdaad sprake is van een dalende trend.

6.2 Inhoudelijke reflectie

6.2.1 Bevindingen in internationaal perspectief

Hoewel internationaal[97] regelmatig wordt gepubliceerd over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling, zijn maar beperkt gegevens beschikbaar op basis van periodiek gehouden onderzoek dat op ongeveer dezelfde periode betrekking heeft als deze synthese. De door ons beschreven ontwikkeling over de tijd kunnen we relateren aan bevindingen uit een aantal Angelsaksische landen. In Engeland en Wales wordt jaarlijks de *Crime Survey England and Wales* gehouden onder 16- t/m 59-jarigen en sinds 2005 wordt daarin ook gevraagd naar ervaringen met huiselijk geweld (*domestic abuse*). Na een daling in de eerste meetjaren, laten deze gegevens sinds 2009 een wat stabielere ontwikkeling zien in de prevalentie die

[96] Recent is ook een langetermijntrend van een lichte daling in partnerdodingen sinds begin jaren negentig gerapporteerd door Liem et al. (2018).

[97] Het *Fundamental Rights Agency* (FRA) van de Europsese Unie rapporteerde op basis van onderzoek in 2012 in de 28 EU-lidstaten onder uitsluitend volwassen vrouwen voor Nederland een jaarprevalentie van 5% voor (ex-) partnergeweld (FRA, 2015, p.34). Het betrof net als in onderhavige studie fysiek en seksueel geweld. Het onderzoek verschilt echter op veel andere punten van het onderhavige, waardoor de prevalentiecijfers niet direct vergelijkbaar zijn.

wijst op een gestage langetermijndaling (Office for National Statistics, 2017).[98] Surveyonderzoek uit Australië onder de bevolking van 18 jaar en ouder laat zien dat het aandeel vrouwen dat partnergeweld heeft ervaren stabiel is gebleven tussen 2005 en 2016 en dat het aandeel mannen dat dit ervaart is toegenomen in die periode (Australian Bureau of Statistics, 2017). De *National Crime Victimization Surveys* uit de Verenigde Staten laten een gestage daling zien in huiselijk geweld (*domestic violence*) en partnergeweld (*intimate partner violence*) tussen 2003 en 2016 (Bureau of Justice Statistics, diverse jaren). Sinds 2010 wordt in de Verenigde Staten ook de *National Intimate Partner and Sexual Violence Survey* gehouden. Ook hier lijkt sprake te zijn van een daling in partnergeweld (seksueel geweld, fysiek geweld en/of stalking) tussen 2010 en 2015 (National Center for Injury Prevention and Control, 2017, 2018). Kortom, prevalentieschattingen op basis van zelfrapportage uit verschillende landen wijzen voornamelijk op een stabiele trend of gestage daling in huiselijk geweld en geweld tussen (ex-)partners.

6.2.2 Context van huiselijk geweld en kindermishandeling

Het ecologische model dat we in hoofdstuk 2 hebben gepresenteerd, biedt context om de bevindingen uit deze synthese te kunnen plaatsen in termen van preventie en interventie. We hebben laten zien dat een relatief omvangrijke groep wel eens te maken heeft het huiselijk geweld en kindermishandeling en dat er een kleinere groep kinderen en volwassenen is die met structureel en ernstig geweld te maken heeft in de huiselijke kring. Waar kindermishandeling plaatsvindt, is geregeld ook sprake van ander huiselijk geweld. Het ecologische model kan behulpzaam zijn bij de aanpak van de problematiek (zie ook Van Beek et al., 2017). Bij multiprobleemgezinnen waar structureel huiselijk geweld, kindermishandeling of beide plaatsvinden, zal veelal sprake zijn van een opeenstapeling van risicofactoren op verschillende niveaus: individueel, in de relatie met de partner en/of kind(eren) en op gezinsniveau, maar mogelijk ook op het niveau van de grotere gemeenschap waar men eventueel deel van uitmaakt. Er kan bij die gezinnen sprake zijn van armoede en schulden, een ontbrekend of zwak sociaal netwerk, gebrekkige huisvesting, chronische stress, moeite met conflicthantering, persoonlijkheidsproblematiek bij een of beide ouders en een beperkte veerkracht en verhoogde kwetsbaarheid bij een of beide ouders en kinderen als gevolg van de persoonlijke geschiedenis. Een enkelvoudige oplossing op slechts één van de niveaus volstaat in die gevallen niet. Het multidisciplinair en systeemgericht samenwerken – één van de actielijnen uit het Programma 'Geweld hoort nergens thuis' – sluit goed aan bij de verschillende niveaus uit het ecologische model. Het ecologische model laat ook zien dat de relevante factoren in samenhang en in een bepaalde interactie tussen individu en omgeving werkzaam zijn. Zoals in paragraaf 1.6.2 is aangegeven, kunnen slachtoffer- en plegerrollen door elkaar lopen: niet iedereen is alleen slachtoffer óf pleger. Bij de concrete aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen is het belangrijk hiervoor oog te hebben.

6.2.3 Belang van gendersensitief onderzoek

In dit prevalentieonderzoek is ingezet op het vergroten van de 'gendersensitiviteit' door meer dan voorheen aandacht te hebben voor de vraag wat slachtofferschap van huiselijk geweld – en meer specifiek geweld tussen (ex-)partners – voor vrouwen en mannen inhoudt. Dit heeft er toe geleid dat vaker kon worden aangegeven

[98] De daar gehanteerde definitie omvat, naast fysiek en seksueel geweld, ook stalking (waaronder stalking op internet).

wat de sekse was van het slachtoffer en van de pleger en ook wat de relatie was tussen het slachtoffer en de pleger (zowel bij huiselijk geweld als bij kindermishandeling). Hierdoor is hopelijk meer bewustzijn gecreëerd voor de sekseverschillen in de onderzochte afhankelijkheidsrelaties. We hebben bijvoorbeeld laten zien dat, als we alleen kijken naar de prevalentieschatting van huiselijk geweld op basis van de zelfrapportagestudie onder volwassenen, de verschillen tussen vrouwen en mannen beperkt lijken (6,2%, respectievelijk 4,7%). Wanneer de context en de impact wordt meegenomen in die cijfers, blijkt dat vrouwen vooral slachtoffer worden van hun partner of ex-partner en mannen relatief vaak van 'huisvrienden'. Huisvrienden zijn plegers die op grotere relationele afstand van het slachtoffer staan. Zij behoren niet tot het kerngezin en in deze slachtoffer-pleger relaties spelen in belangrijke mate andere mechanismen een rol dan bij geweld dat plaatsvindt in de meest intieme relaties. In intieme relaties – waarin vrouwen relatief vaker slachtoffer worden – is sprake van dagelijkse nabijheid, grotere gebondenheid, |meer afhankelijkheden en is men extra kwetsbaar voor herhaling (zie ook Ten Boom, 2016). Wanneer gelet wordt op context en impact blijkt dan ook dat vrouwen vaker te maken hebben met structureel geweld dan mannen. Vrouwen zijn bijna zes keer vaker dan mannen slachtoffer van structureel geweld door hun (ex-) partner en het zijn overwegend vrouwen die daarbij letsel oplopen. Vrouwelijke slachtoffers melden dan ook significant vaker dan mannelijke slachtoffers het meegemaakte (ex-)partnergeweld bij de politie.

6.2.4 Veranderende definities van huiselijk geweld en kindermishandeling

De definities van kindermishandeling en huiselijk geweld zijn veranderd en verbreed in de afgelopen decennia. Het beeld dat men er van oudsher bij heeft komt niet meer overeen met alles wat hieronder in de huidige wettelijke definities wordt begrepen. Beschreven werd al dat de term kindermishandeling niet alleen voor actief gedrag staat maar ook voor het *nalaten* van bepaald gedrag. Wat betreft de definitie van huiselijk geweld geldt dat met name de kring van plegers sinds de jaren negentig is uitgebreid. Huisgenoten en huisvrienden hoorden vanaf toen bij de huiselijke kring en inmiddels zijn ook 'mantelzorgers' toegevoegd. Veranderingen in de definities van huiselijk geweld en kindermishandeling hebben beleidsmatig en politiek mogelijk relevantie, maar compliceren wel het onderzoek naar de kern van het probleem. Niet alleen maakt het de vergelijkbaarheid over de tijd lastig. Het problematiseert ook het meer verdiepende onderzoek omdat de context, de onderlinge afhankelijkheden en wat in elke context als misbruik of geweld wordt gezien, voor vrijwel elke slachtoffer-pleger relatie anders is. Zo hebben verschillende slachtoffer-pleger relaties (denk onder andere aan broers/zussen, aan kinderen die geweld gebruiken tegen hun ouders) unieke bijzonderheden, die maken dat andere voorvallen of situaties relevant zijn om op te nemen in een prevalentiecijfer. Dit is niet allemaal in één uniforme vragenset voor alle slachtoffer-pleger relaties te vangen. Daarnaast heeft de brede kring van mogelijke plegers in de huidige vragenlijst van het zelfrapportageonderzoek onder volwassenen bijgedragen aan de beslissing om de voorvallen van psychisch geweld niet meer te includeren in de maat voor huiselijk geweld. Het zou echter de voorkeur verdienen om bij het meten van (ex-)partnergeweld wel degelijk een goede vragenlijst over psychisch geweld te gebruiken.

Voor kindermishandeling valt op dat de wettelijke definitie breder is dan de onderzoeksdefinities die in de studies zijn gehanteerd. Dit betreft zowel de mogelijke plegers als de aard van de kindermishandeling (dit laatst geldt met name voor de scholierenstudie). In de wettelijke definitie van kindermishandeling kunnen de plegers ouders of andere personen zijn ten opzichte van wie de minderjarige in een

relatie van afhankelijkheid of van onvrijheid staat, terwijl er in de onderzoeksdefinitie – zeker in het scholierenonderzoek – sterk op de ouders wordt gefocust. In de informantenstudie geldt dat expliciet gevraagd wordt naar mishandeling van het kind door de ouders/verzorgers of andere *volwassenen*. Het leeuwendeel van de kindermishandeling wordt hiermee mogelijk gevangen, maar het is niet uit te sluiten dat een deel van de kinderen ook door een ander (bijvoorbeeld een broer of zus of iemand van buiten de huiselijke kring) mishandeld wordt. De vraag is of in dergelijke relaties niet ook sprake kan zijn van een reële positie van onvrijheid van het slachtoffer. Voor prevalentieonderzoek is de beperkte, afgebakende, invulling waarschijnlijk zeer goed werkbaar, maar het is belangrijk te onderkennen dat dit mogelijk een onderschatting met zich brengt van kindermishandeling in andere relaties.

6.3 Methodologische reflectie

6.3.1 Vergelijking LISS-panel en CBS-data

Naar aanleiding van de kritiek op het vorige zelfrapportageonderzoek onder volwassenen is er voor gekozen om het zelfrapportageonderzoek dit keer op twee manieren af te nemen. In de eerste plaats is gekozen voor een onlinepanel (LISS) dat (vanwege volledig aselecte benadering) betere mogelijkheden biedt om te generaliseren naar de Nederlandse bevolking dan het onlinepanel dat in de vorige meting is gebruikt. Daarnaast is door het CBS dezelfde vragenlijst afgenomen onder een 'verse' aselecte steekproef. Als aanvulling op de prevalentieschattingen waarover is gerapporteerd in hoofdstuk 3 van dit rapport (en door Van Eijkern et al., 2018), is door Lauret et al. (2018) een studie verricht waarin de uitkomsten van het LISS-panel zijn vergeleken met die van de CBS-steekproef. Voor de methodologische bevindingen verwijzen we naar bijlage 3. Lauret et al. (2018) concluderen dat de CBS-steekproef de beste mogelijkheden biedt om naar de populatie te generaliseren. Dit komt door het steekproefontwerp (een personensteekproef i.p.v. van een huishoudenssteekproef) en het bijgeleverde weegmodel. Ook het LISS-panel is echter waardevol voor onderzoek naar huiselijk geweld. Het biedt goede mogelijkheden tot het volgen van slachtoffers van geweld gedurende langere tijd en mogelijkheden tot verdiepend onderzoek: doordat meerdere mensen binnen een huishouden meedoen kunnen slachtoffer-plegerrelaties nader worden onderzocht.[99] Ook heeft het de mogelijkheid tot het koppelen van de informatie over huiselijk geweld aan een rijk scala aan andere vragenlijstgegevens die eerder binnen het panel zijn verzameld. Voor beide datasets geldt echter dat – vanwege onderdekking (d.w.z. een deel van de doelpopulatie ontbreekt in het steekproefkader), non-respons en het taboe op huiselijk geweld – de prevalentiecijfers op basis van de CBS-data, en in iets mindere mate het LISS-panel, naar verwachting een onderschatting zijn van de werkelijke cijfers en dan met name voor de groep slachtoffers van structureel en/of ernstiger geweld. Deze onderschatting is kenmerkend voor dit type onderzoek, waarbij de mate van onderschatting onder andere afhankelijk is van de vragenlijst, het steekproefkader en de non-respons (zie ook bijlage 4). Opmerkelijk is dat de overeenkomsten tussen het LISS-panel en het CBS-onderzoek – ondanks de genoemde verschillen in opzet en de uitkomsten – vrij groot zijn. Wellicht is de reden dat beide onderzoeken zo veel mogelijk vergelijkbaar zijn gehouden en het belangrijkste verschil het gebruik van een panel versus een 'verse' steekproef is. Het dubbel uitvoeren had primair als doel om te onderzoeken of één van beide manieren duidelijk

[99] Zie ook Van Eijkern et al. (2018, hoofdstuk 6), die aan de hand van de LISS gegevens het gerapporteerde slachtofferschap en plegerschap hebben onderzocht van partners die *beide* deelnamen aan het onderzoek.

andere uitkomsten zou opleveren over de prevalentie van huiselijk geweld. Dat blijkt niet het geval te zijn. De suggestie van critici naar aanleiding van de zelfrapportagestudie uit 2008, dat het bevragen van een online panel over huiselijk geweld per definitie problematisch zou zijn voor de generaliseerbaarheid van de verkregen resultaten, lijkt dan ook onterecht. Wel is het belangrijk dat het panel gebaseerd is op een kans-gebaseerde steekproef (en dat was in 2008 niet zo).

6.3.2 Interne en externe veranderingen

Een ander methodologisch probleem is dat veranderingen in de werkwijze van professionals, veranderingen in definities en allerlei methodologische kwesties, het zeer lastig maken om ontwikkelingen in de tijd te volgen. Hoewel vergelijkbaarheid met vorige metingen een zeer belangrijk uitgangpunt was, hadden de onderzoekers van de studies daar maar in beperkte mate zelf invloed op. Bij elk van de vier studies waren er interne en externe veranderingen ten opzichte van de vorige meting die invloed kunnen hebben gehad op de uitkomsten.

Het vragenlijstonderzoek over slachtofferschap onder de 18+-bevolking is dit keer beter dan bij de vorige meting te generaliseren naar de hele populatie doordat gebruik is gemaakt van een aselecte steekproeftrekking (in combinatie met een uitgebreid weegmodel). Door een andere manier van steekproeftrekking is echter onduidelijk in welke mate veranderingen in de prevalentieschattingen een reële ontwikkeling weerspiegelen. De resultaten van het vangst-hervangstonderzoek kunnen als gevolg van ontwikkelingen in het registreren van huiselijk geweld door de politie niet worden gebruikt. Het scholierenonderzoek kindermishandeling is van de kernstudies nog het best vergelijkbaar met de vorige afname. De informantenstudie kindermishandeling moest op enkele punten anders worden uitgevoerd, onder meer als gevolg van de andere werkwijze van Veilig Thuis (vergeleken met de vroegere AMK's). In deze synthese en de studies zijn daarom steeds met enig voorbehoud conclusies getrokken over de trendmatige ontwikkeling van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Daarnaast is het aannemelijk dat veranderde attitudes in de samenleving op het gebied van huiselijk geweld, alsmede beleidsveranderingen op dit terrein invloed hebben gehad op de prevalentiecijfers. Het directe effect hiervan is moeilijk te meten. Het is de verwachting dat door meer aandacht voor huiselijk geweld het prevalentiecijfer een toename laat zien (mensen zullen eerder rapporteren en registreren), tegelijkertijd kan meer aandacht er toe leiden dat geweld minder plaatsvindt en/of eerder stopt. Zo laat de informantenstudie zien dat de informantengroep van professionals op middelbare scholen een verdubbeling rapporteert van de prevalentie van emotionele verwaarlozing tussen 2010 en 2017. Alink et al. (2018) zien dit – net als wij – niet als een signaal voor een sterke toename van het fenomeen als zodanig, maar concluderen dat het erop lijkt dat middelbare scholen beter dan voorheen zicht hebben op hun leerlingen of meer alert zijn op kindermishandeling (waaronder verwaarlozing) en dat dus beter signaleren (zie ook paragraaf 4.5). Ook in het vangst-hervangstonderzoek waren verschillende aanwijzingen dat de registratie is beïnvloed door beleids- en organisatieveranderingen (zie paragraaf 3.2.2 en bijlage 5).

6.3.3 Meerwaarde triangulatie

Binnen dit prevalentieonderzoek heeft het WODC als uitgangspunt gehanteerd dat het voor het schatten van de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling

van belang is om verschillende databronnen en methoden te gebruiken. Door de schattingen uit verschillende studies bij elkaar te brengen, ontstaan nieuwe inzichten. De meerwaarde van de triangulatie in deze synthese is primair dat duidelijker is geworden wat in de verschillende studies wel en niet wordt gemeten en hoe deze studies zich tot elkaar verhouden. Zo wordt ook de betekenis van uiteenlopende cijfers helderder. Omdat zoveel voorbehoud moest worden gemaakt over de trendmatige ontwikkeling, is het waardevol dat er meerdere van elkaar onafhankelijke bronnen zijn die elkaar bevestigen in de conclusie dat er in ieder geval geen stijging waarneembaar is in de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling.

In deze synthese komen we ook tot de conclusie dat het direct aan elkaar relateren van de schattingen uit de verschillende studies problematischer is dan in het verleden mogelijk is gesuggereerd. Door Alink et al. (2011) is een nieuwe maat voor kindermishandeling (NIS/NPM-definitie) geïntroduceerd op basis van de gegevens uit het scholierenonderzoek om vergelijkbaarheid met de informantenstudie uit 2010 mogelijk te maken (zie hiervoor paragraaf 4.2.1). Doordat in deze maat minder items zijn meegeteld dan in de bredere definitie (SOM) die in het scholierenonderzoek wordt gebruikt, is het percentage kindermishandeling onder scholieren lager en komen de schattingen uit beide studies dichter bij elkaar te liggen. Ondanks een daardoor iets meer vergelijkbare definitie, blijft de problematiek die in beide studies wordt gemeten op belangrijke punten verschillend (zie in detail paragraaf 4.2) en daardoor eigenlijk niet met elkaar te vergelijken.

Van der Veen en Bogaerts (2010) hebben destijds een poging gedaan de schattingen uit het zelfrapportageonderzoek en het vangst-hervangstonderzoek aan elkaar te relateren. Zij deden dit door het geschatte aantal slachtoffers uit de zelfrapportagestudie (die over een periode van vijf jaar meet), te delen door vijf om zo tot een geschat aantal voor één jaar te komen. Dat cijfer is vervolgens vergeleken met de jaarschatting uit het vangst-hervangstonderzoek. De onderzoekers noemden de deling door vijf zelf al een aanvechtbare versimpeling van de werkelijkheid; wij sluiten ons daarbij aan.[100] Daarbij komt dat het in beide studies in belangrijke mate gaat om een *andere groep* slachtoffers. De meeste slachtoffers van huiselijk geweld die via het zelfrapportageonderzoek in beeld komen, gaan immers niet naar politie (dat doet slechts 17%) en worden daar ook niet bekend door meldingen van anderen. Zij lijken dus in relevante opzichten (zoals ernst van de zaak) niet op de slachtoffers die wel bij de politie bekend zijn. In het vangst-hervangstonderzoek worden immers alleen slachtoffers bijgeschat die vergelijkbaar zijn met de slachtoffers uit zaken die in de politieregistratie bekend zijn. Het niet beschikbaar zijn van de prevalentieschattingen uit het vangst-hervangstonderzoek is inhoudelijk een gemis: deze schattingen hadden een extra beeld uit een andere bron kunnen toevoegen van een deel van het ernstiger huiselijk geweld en deels ook van andere *vormen* van huiselijk geweld dan in de zelfrapportagestudie zijn gemeten (waaronder psychisch geweld en stalking).

Ondanks dat de studies onderling minder vergelijkbaar bleken dan in het verleden is verondersteld, dat de vergelijking over de tijd problematisch was en dat de vangst-

[100] Wanneer we in deze synthese kijken naar de meest recente referentieperiode van anderhalf jaar, dan halveert slechts het aantal slachtoffers. Bij een kortere referentieperiode ligt het percentage slachtoffers dus *naar verhouding* hoger dan bij een periode van vijf jaar. Een van de redenen hiervoor is dat een deel van het huiselijk geweld zich over een periode van meer dan een jaar uitstrekt (zie ook paragraaf 2.2.1). Een andere mogelijke reden voor het naar verhouding hogere percentage slachtoffers in de laatste anderhalf jaar is dat er sprake kan zijn van *telescoping*: men plaatst voorvallen later in de tijd dan feitelijk het geval is (zie ook bijlage 4).

hervangstmethode niet gebruikt kon worden, blijft triangulatie van belang. Door triangulatie komt beter naar voren wat de betekenis is van cijfers over de omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling. Er is niet één perfecte omvangschatting mogelijk, omdat elke methode zijn voor- en nadelen heeft en omdat het een gevoelig onderwerp betreft dat alleen al om die reden moeilijk meetbaar is. Meerdere schattingen met van elkaar onafhankelijke methoden en bronnen leveren dus geen simpel en eenduidig beeld op, maar wel meer realistische bevindingen.

6.3.4 Inhoudelijke en methodologische verdieping door secundaire analyses

In het kader van dit prevalentieonderzoek zijn rijke datasets verzameld. In de afzonderlijke studies is daarover veel uitgebreider gerapporteerd dan in deze synthese, waar de nadruk lag op de prevalentieschattingen. Zo is er bijvoorbeeld aandacht besteed aan de context van echtscheiding en aan uiteenlopende risicofactoren voor huiselijk geweld en kindermishandeling (Alink et al., 2018; Schellingerhout & Ramakers, 2017). Ook is aandacht besteed aan verschillen in rapportagegedrag over zelf gepleegd huiselijk geweld door antwoorden van mannen en vrouwen die een relatie met elkaar hebben te analyseren (Van Eijkern et al., 2018). De datasets bieden nog veel andere mogelijkheden voor inhoudelijke en methodologische verdieping.[101]

6.4 Toekomstig onderzoek naar de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling

Deze synthese, met de inhoudelijke en methodologische reflectie in de voorgaande paragrafen, leidt tot een aantal suggesties voor toekomstig onderzoek. Voor het trendmatig volgen van de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling lijkt het verstandig om de prevalentie met een hogere frequentie en een meer up-to-date meetinstrumentarium basaal te blijven monitoren. Het is risicovol om af te gaan op gegevens over enkelvoudige meetpunten – beter is om de fenomenen door de jaren heen te volgen omdat er ook wel eens een eenmalige fluctuatie kan zijn (zie ook Finkelhor, 2015).

Het in samenhang beschouwen van de prevalentie van kindermishandeling en huiselijk geweld, evenals het daarbij betrekken van de samenloop van beide binnen gezinnen zoals nu in de studies voor het eerst is gedaan, biedt inhoudelijk meerwaarde boven het volledig gescheiden beschouwen van prevalentiecijfers op deze terreinen, die inhoudelijk sterk met elkaar vervlochten zijn. Het is zeker mogelijk in de toekomst de verschillende studies meer naar elkaar toe te brengen, bijvoorbeeld als het gaat om referentieperiodes en definities. Het lijkt echter niet haalbaar om de fenomenen huiselijk geweld en kindermishandeling werkelijk in één studie te meten. Het laten uitvoeren van meerdere studies blijft in onze ogen nodig, mede omdat daardoor beter rekening kan worden gehouden met de verschillen in doelpopulatie en de specifieke context van beide fenomenen. Over de mogelijkheden tot verdere integratie om daarmee de kennis over samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling verder op te bouwen, zou naar aanleiding van deze synthese met de betrokken onderzoekers van gedachten kunnen worden gewisseld.

[101] Het WODC roept geïnteresseerden dan ook op om gebruik te maken van de mogelijkheden voor secundaire analyse die deze databestanden bieden. De data worden beschikbaar gesteld via DANS.

Voor wat betreft het *zelfrapportageonderzoek onder volwassenen* zou bijvoorbeeld een module kunnen worden toegevoegd aan de Integrale Veiligheidsmonitor (IVM) die om het andere jaar wordt afgenomen onder de bevolking vanaf 15 jaar, of door het opzetten van een basale afzonderlijke huiselijk geweld monitor (eventueel inclusief enkele vragen over kindermishandeling) met een vergelijkbare frequentie als de IVM.[102] Deze huiselijk geweld module/monitor zou moeten leiden tot een sterk verbeterde uitvraag van huiselijk geweld (inclusief dwingende controle/psychisch geweld) dan nu in de Veiligheidsmonitor plaatsvindt.[103] Door de frequentie te verhogen, zijn eventuele schommelingen in de prevalentieschattingen beter verklaarbaar doordat deze in de actuele context kunnen worden beschouwd (denk bijvoorbeeld aan effecten van ontwikkelingen als #MeToo).[104] Het zelfrapportageonderzoek in de huidige vorm kan dan vervallen en zou vervangen kunnen worden door meer verdiepend onderzoek (zie verderop).

Een van de sterke punten van de *scholierenstudie* is de hoge respons die bereikt wordt door klassikale afname. Wel is het krijgen van voldoende medewerking van middelbare scholen een groot knelpunt gebleken (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Indien in de toekomst een nieuwe ronde gewenst wordt, zou moeten worden nagedacht over manieren om de participatie aan dit onderzoek voor scholen aantrekkelijker te maken. Verder wordt sterk aangeraden de vragenlijst te actualiseren. Niet alleen zou deze beter aan moeten sluiten bij de belevingswereld van de scholieren en bij veranderingen in de samenleving, ook zou de vragenlijst moeten worden uitgebreid. Zo is het belangrijk te meten of het kind door één of beide ouders wordt mishandeld en om een onderscheid te maken naar de sekse van de mishandelende ouder(s). Verder zou het goed zijn meer aandacht te hebben voor andere vormen van kindermishandeling dan nu het geval is: vooral emotionele mishandeling en verwaarlozing zijn daarbij belangrijk. De trendbreuk die dan ontstaat is eventueel te ondervangen door eenmalig de oude en nieuwe vragenlijst parallel af te nemen. De scholierenstudie blijft in potentie – mits voldoende medewerking wordt verkregen van scholen – een adequate methode om de prevalentie van mogelijke voorvallen van kindermishandeling in de breedte te volgen.

De *informantenstudie* naar kindermishandeling levert waardevolle kennis op over de aard en omvang van met name de ernstige/chronische kindermishandeling (een eenmalig voorval van minder ingrijpende aard wordt niet meegeteld in de schatting). Wel is het van belang te onderkennen dat schattingen die worden verkregen met deze methode ook op andere veranderingen reageren dan alleen op eventuele ontwikkelingen in de omvang van het fenomeen. Zo geven Alink et al. (2018) aan te vermoeden dat middelbare scholen nu beter dan voorheen zicht hebben op hun leerlingen en kindermishandeling zodoende beter kunnen signaleren. Verder is men sterk afhankelijk van de wijze van registreren van zaken bij de Veilig Thuis organisaties. Het blijft daarom belangrijk om ook andere schattingsmethoden te blijven gebruiken. Ook bij de informantenstudie is de medewerking van professionals een

[102] Hiervan kan het voordeel zijn dat in de benadering van de respondenten meer rekening gehouden kan worden met de gevoeligheid van het onderwerp. Het nadeel is dat dit duurder zal zijn dan integratie in de Integrale Veiligheidsmonitor.

[103] De *Crime Survey England and Wales* (opvolger van de *British Crime Survey*) zou hierbij ter inspiratie kunnen dienen: het betreft hier een *algemene* crime survey waarin standaard een module over huiselijk geweld wordt afgenomen.

[104] #MeToo is overigens van *na* het veldwerk van het zelfrapportageonderzoek naar huiselijk geweld en heeft op de nu gevonden prevalenties dus geen invloed gehad.

knelpunt geweest en moet worden gezocht naar manieren om de participatie aan dit onderzoek te verhogen.

Ook de resultaten uit de *vangst-hervangstonderzoek* lijken op meer te hebben gereageerd dan enkel op eventuele veranderingen in de prevalentie van huiselijk geweld. De schattingen met deze methode zijn niet zozeer afhankelijk van een algemene af- of toename in het aantal geregistreerde slachtoffers, maar wel als deze af- of toename selectief is voor bepaalde groepen slachtoffers of vormen van huiselijk geweld. Veranderingen in de verhouding tussen slachtoffers van huiselijk geweld die éénmaal en tweemaal zijn geregistreerd door de politie zijn eveneens relevant bij de schattingen. Door beide veranderingen zijn de prevalentieschattingen over de tijd niet vergelijkbaar. Het is echter de vraag of de politieregistratie niet *altijd* in beweging is als gevolg van keuzes en prioriteiten die niet per definitie met de prevalentie zelf te maken hebben. Voor toekomstig onderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling met deze schattingsmethode is het belangrijk na te gaan of met het model voldoende rekening kan worden gehouden met de realiteit dat registratiepraktijken veranderen door maatschappelijke en organisatorische ontwikkelingen. Het intensiever betrekken van experts op het terrein van de politieregistratie (uit de politieorganisatie zelf) kan onderzoek met dit type schattingen mogelijk versterken.

Verdiepend onderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling zou losgekoppeld kunnen worden van de basale monitoring die vooral gericht is op het volgen van de trend. Dat onderzoek kan dan – zonder dat de vergelijkbaarheid voorop hoeft te staan om de trend te volgen – optimaal worden ingericht voor verdiepend onderzoek naar vragen die op dat moment leven met betrekking tot geweld in specifieke slachtoffer-pleger relaties en naar groepen die via steekproefonderzoek moeilijk zijn te bereiken. De huidige prevalentiestudies moeten aan te veel wensen en behoeften tegelijkertijd tegemoet komen. Het loskoppelen van algemene trendgegevens van meer verdiepend onderzoek naar specifieke groepen of vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling kan van grote meerwaarde zijn. Dit leidt weliswaar tot een trendbreuk (die eventueel te ondervangen is door eenmalig de oude en nieuwe vragenlijst parallel af te nemen), maar op de langere termijn leidt het tot een meer genuanceerd inzicht dat beter kan bijdragen aan een effectieve aanpak van huiselijk geweld en kindermishandeling.

6.5 Tot slot

Op basis van periodieke landelijke prevalentieschattingen kunnen geen uitspraken worden gedaan over de effecten van het beleid, omdat in prevalentieonderzoek niet wordt nagegaan welke bijdrage het beleid heeft geleverd aan de ontwikkeling. Een daling in het huiselijk geweld wil niet zeggen dat het gevoerde beleid effectief was, net zo goed als een stijging niet tot de conclusie zou moeten leiden dat het gevoerde beleid niet heeft gewerkt. Daarvoor is specifiek onderzoek nodig, namelijk beleidsevaluatie. Evenwel kan het gegeven dat in de prevalentiestudies naar huiselijk geweld en kindermishandeling het afgelopen decennium geen stijging is waargenomen in een periode met relatief veel aandacht voor deze problematiek, als positief worden gewaardeerd.

Summary

The prevalence of domestic violence and child maltreatment in the Netherlands

This report describes a prevalence study regarding domestic violence and child maltreatment in the Netherlands, and developments in these areas since the previous reports on domestic violence (Van der Veen & Bogaerts, 2010; Van Dijk et al., 2010; Van der Heijden & Van Gils, 2009) and on child maltreatment (Alink et al., 2011). The research comprised various studies and was conducted at the request of the Ministry of Health, Welfare and Sport and the Ministry of Justice and Security by a number of research teams, and coordinated by the Research and Documentation Centre (WODC: *Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum*). In addition to three preliminary studies,[105] the entire research comprised five empirical studies. Two studies focused primarily on estimating the extent of domestic violence among adults (Van Eijkern et al., 2018; Van der Heijden et al., 2019), two studies on estimating the extent of child maltreatment (Schellingerhout & Ramakers, 2017; Alink et al., 2018), while one was an in-depth investigation of individuals committing partner violence and child maltreatment (Woicik et al., 2018). This synthesis is strictly about the prevalence of domestic violence and child maltreatment. Comparability with the previous prevalence studies was kept as great as possible. In addition to the prevalence estimates, for the first time an investigation was conducted into the degree of co-occurrence in families of domestic violence and child maltreatment. Otherwise the study also focused more than previously on what being a victim of domestic violence entails for men and women, in particular concerning victims of partner and ex-partner violence. The report also provides an extensive description of the context in which domestic violence and child maltreatment occur, aided among others by what is referred to as an ecological model.
The key question of this synthesis was as follows: *What is the nature and extent of domestic violence and child maltreatment in the Netherlands, which developments have taken place in this regard, and to what degree does co-occurrence exist of both types of violence in families?*

Violence between partners or ex-partners and other domestic violence

The estimates of the prevalence of domestic violence relate entirely to victims of physical and sexual violence[106] among the Dutch population aged 18 and older. Research reveals that over a five-year period, about one in 20 adults (5.5%) have experienced some incident involving physical and/or sexual violence in the home setting (Van Eijkern et al., 2018). This concerns 6.2% of women and 4.7% of men. In total, this involves some 747,000 individuals aged 18 and older. During the five-year period referred to, they have been a victim of at least one incident perpetrated by someone in the wider family circle, that is an intimate partner, ex-partner, other

[105] It concerns the reports by Snippe and colleagues (2016), De Vaan and colleagues (2016), and Ten Boom and Witkamp (2016).

[106] Where we refer to physical violence, this always concerns physical *non-sexual* violence. Sexual violence is considered in a separate category.

family members or relatives, or close family friends. In a third of such cases (34%), this involved a single incident. In 41% of cases, violent incidents took place a few times. Nearly 20% of victims have experienced *structural* physical and/or sexual domestic violence, meaning violence that occurs on a daily, weekly or monthly basis. This concerns some 97,000 women and about 27,000 men (Van Eijkern et al., 2018). We assume that the group of victims of structural domestic violence is *at least* this size, given that academic literature reveals that the victims of the most serious violence are most likely not to be reached with the questionnaire concerning this subject. Another indication that this is the case is the fact that Statistics Netherlands (CBS), which conducted some of the fieldwork for this prevalence study, has determined that among those who did not participate in this research (the non-respondents), there were more individuals who were registered with the police as victims of domestic violence than among those who did participate (Boonstra et al., 2018). Combined with knowledge from the literature that victims go to the police more often when the degree of violence experienced is greater, this is sufficient cause to believe that the aforementioned numbers for the group of victims of structural domestic violence are a conservative estimate.

Over half of domestic violence (56%) is violence perpetrated by an intimate partner or ex-partner. Some 4.0% of women and 2.0% of men aged 18 and older say that they have experienced this in the five years prior to the study. An estimated 76,000 women and some 13,000 men have been victim of *structural* violence inflicted by a partner or ex-partner. The reported partner or ex-partner violence usually concerns physical violence (72%), while the other cases concern sexual violence or a combination of physical and sexual violence. It is assumed that most of the partner violence measured here is situational in nature, meaning that the violence takes place in particular in the context of an escalating fight or fights. Using a very strict measure, in the study very few respondents reported on possible intimate terrorism (where one partner systematically dominates the other). This amounted to too little information to make any statements about the prevalence of intimate terrorism (Van Eijkern et al., 2018).

If we look at the difference between men and women as victims of all domestic violence, we see a prevalence of 6.2% for women and 4.7% for men. Greater differences between the sexes can be seen when the context and impact are included in the figures. Then it appears that women are more often victims of violence committed by their partner or ex-partner, and that men are more often victims than women of physical violence committed by 'family friends' (a very different type of relationship). It is also apparent that women have to deal with structural violence more often than men. For example, women are six times as often victims of structural violence committed by their partner or ex-partner as men are, and primarily women are injured in this regard (Van Eijkern et al., 2018).

Violence committed by partners or ex-partners comprises the vast majority of domestic violence involving adult victims. The remaining reported domestic violence, together over 40%, primarily concerns violence committed by siblings (13%), parents (11%) and 'family friends' (14%).

It is relevant to the presented estimates that a restricted research definition was used for domestic violence: only physical violence (including threats) and sexual violence were included. Serious psychological and 'economic' violence (e.g. social isolation and financial deprivation of partners) and serious harassment, including aided by modern technology, were not measured in this study. This is a limitation of this research.

Child maltreatment

The estimates of the prevalence of victims of child maltreatment refer to more types of violence than those regarding adult victims of violence committed by partners or ex-partners and other domestic violence. Among matters included in the definition of child maltreatment used in the Netherlands are witnessing domestic violence between parents and various types of child neglect. These have no equivalent in, for instance, violence between partners or ex-partners.
The self-report study held among secondary-school students (Schellingerhout & Ramakers, 2017) revealed that some 12% of the children aged 12-17 had dealt with child maltreatment in the past year in some form or other (10% of boys and 15% of girls). This concerned physical abuse and threats of being beaten by parents/caretakers, witnessing physical confrontations between parents and sexual abuse –in the latter case this can also involve perpetrators from outside the family. Previous research has shown that the prevalence of child maltreatment decreases the older a child gets. Therefore there is no reason to believe that the proportion of children that have experienced child maltreatment would be lower among younger children than among secondary-school students.
In addition to the secondary-school student study, a sentinel study was also conducted. This provides an impression of all of the children aged 0-17 who have had to deal with child maltreatment (Alink et al., 2018). Due to the design of the study, which deals with child maltreatment that has been identified by professionals, the assumption is made that the child maltreatment measured in it is more structural and/or more serious in nature than the abuse which is self-reported by adolescents in the secondary-school student study. A group estimated to be between 90,000 and 127,000 children have to deal with at last one type of child maltreatment on an annual basis, some 3% of all children aged 0-17. In addition to physical and emotional abuse, this also includes such issues as serious neglect, which even turns out to be the largest group. Girls and boys are victims of child maltreatment in nearly equal measure, with the exception of sexual abuse and emotional abuse. In the latter cases, girls are significantly more often victims.
The majority of children reported by informants in the sentinel study were abused by a biological parent (96%). The abuse may have been committed by a single parent or by both of them. Mothers are more often perpetrators than fathers (86% and 62% respectively, with cases also existing where both parents are abusers). However, the researchers did point out that more children live with only their mother than children live with only their father. In 6% of cases the abuse was committed by a step-parent or foster parent, whether or not alongside another abuser. Sexual abuse is committed relatively often by male perpetrators who are not the biological father, stepfather or foster father (Alink et al., 2018).
About one third of the 12% of secondary-school students who reported abuse, state themselves that they have been victim of multiple forms of child maltreatment (Schellingerhout & Ramakers, 2017). The sentinel study reveals that nearly 30% of the children dealt with more than one form of child maltreatment (Alink et al., 2018). So both studies show that about one third of the children are victims of multiple forms of abuse.
Finally, it is relevant to note that the prevalence estimate of 12% based on the secondary-school student study does *not* include neglect, and only includes emotional abuse to a very *limited* extent. In the estimate based on the sentinel study, neglect and emotional abuse were measured. In this context, it is important to emphasise once again that the term 'child maltreatment' (and this is the case internationally too) does not only stand for active abuse such as serious physical violence, but also for emotional abuse (e.g. the structural rejection of a child), as

well as *abstaining* from certain behaviour (i.e. physically and emotionally neglecting a child). This can also cause damage to a child.

The co-occurrence of domestic violence and child maltreatment in families

This prevalence study was the first to investigate the co-occurrence of domestic violence and child maltreatment in Dutch families on a major scale. An initial estimate is that on an annual basis 2.5% of the secondary-school students aged 12–17 experience abuse in their family which is targeted against the child and physical violence between the parents (Schellingerhout & Ramakers, 2017). This estimate involves both families where there was a single incident between the parents and between the parent(s) and child, as well as families where serious violence between various family members is a regular occurrence (and all else in between). This initial estimate is a rather general one given that what was understood as child maltreatment and violence between parents was limited. Emotional abuse and neglect by parents (forms of child maltreatment that occur often), as well as violence between parents that the secondary-school student is unaware of, were not included.
If we look at the group of children aged 0-17 based on the sentinel study who have been relatively seriously and/or structurally abused (including neglect), depending on the type of child maltreatment, some 28% (belonging to the group of victims of sexual abuse) to 65% (belonging to the group of victims of emotional abuse) also experience other types of domestic violence in their family. The co-occurrence percentages for the other forms of child maltreatment lie somewhere in between these two figures. Other forms of domestic violence primarily concern violence between parents (Alink et al., 2018).
These findings are in line with those found in international research into co-occurrence: in studies involving all children (or all families with children), co-occurrence of violence between parents and abuse of at least one child generally is under 10% on an annual basis, and sometimes well below this. The percentage of partner violence on an annual basis found in international studies in families where child maltreatment occurs is often between 20% and 60% (Ten Boom & Witkamp, 2016).

Development over time

Domestic violence and child maltreatment are phenomena which are difficult to measure, something that is even more the case for the development of the extent over time. The research groups that conducted the central studies took great pains to replicate the studies conducted nearly a decade ago, in order to provide insight into development over time. However, in interpreting the findings, a few caveats are in order. It can be stated with certainty that *no* evidence was found for an increase in the prevalence of domestic violence and child maltreatment: none of the data sources pointed in that direction.
In order to compare the prevalence of domestic violence in 2017 as well as possible with the prevalence as reported in 2010, based on the current operationalisation of domestic violence,[107] recalculations were made by Van Eijkern and colleagues (2018) involving the data from the previous measurement. The prevalence of domestic violence among adults measured in 2017 was lower than the prevalence measured in 2008 by Van Dijk and colleagues (2010). Since the measurements are not entirely comparable with regard to the sampling, it is impossible to say with cer-

[107] Physical violence (including threats) and sexual violence.

tainty what the degree is to which the observed decline does indeed reflect a real drop in domestic violence. Unfortunately, the second and independent method of estimating domestic violence (capture-recapture method; Van der Heijden et al., 2019) yielded results which raise too many questions, so these prevalence estimates were not used. As a result it is not possible to create a timeline based on a non-survey method in order to confirm or refute the decline in domestic violence found in the self-report study. Both studies on child maltreatment come to the conclusion, albeit with some reservations, that compared to previous measurements there is no difference in the number of abused children on an annual basis. It could thus be concluded that the prevalence is stable, since the studies do not unequivocally show a significant drop.
However, there are a few indications in both self-report studies (Van Eijkern et al., 2018; Schellingerhout & Ramakers, 2017) that a decline has been developing in recent years. The self-report study among adults reveals that the drop in the percentage of victims of domestic violence is relatively largest for young adults aged 18-25 (although this group remains the largest in absolute numbers). Otherwise, the secondary-school student study shows that the number of victims of child maltreatment aged 12-17 does show a significant decrease in the estimates related to the number of children that ever has had to deal with child maltreatment. The estimates also show a significant decrease on an annual basis if slightly lower reliability is not an issue. We therefore would not like to rule out that in reality a downward trend has started regarding the prevalence of domestic violence and child maltreatment, which has first come to light among the youngest age groups in the population. A possible decline in victimhood among the younger generations could also in part be the result of a social environment in which tolerance for violence in the private sphere has been decreasing for years –as is also reflected in the literature study conducted for this research –a social environment where these days perhaps indeed less violence is perpetrated. However, only the future can reveal whether there is indeed a downward trend.

In conclusion

The final chapter of this synthesis contains a detailed reflection, in which topics are covered such as the changing definitions of domestic violence and child maltreatment, and the importance of gender-sensitive research. A number of suggestions are also made for future research. One of the important conclusions is that the current prevalence studies are required to meet too many competing wishes and requirements. Therefore the recommendations include monitoring these phenomena more frequently in basic fashion using updated measurement instruments, and disconnecting this from more in-depth research into specific groups or types of domestic violence and child maltreatment.
It is impossible to comment on the effect of policies based on periodic national prevalence estimates. If domestic violence declines, this does not necessarily mean that the policy in place has been successful, while the opposite is also true: an increase should not lead to the conclusion that the policy does not work. This requires specific research in the form of policy evaluation. However, it should be viewed as positive that no increase in domestic violence and child maltreatment has been found in prevalence studies in the past decade –a decade in which these issues relatively received a great deal of attention.

Literatuur

Aa, S. van der, Lahlah, E. & Smits, V. (2017). *Vermogensdelicten binnen het huwelijk en het geregistreerd partnerschap: Een onderzoek naar de aard en omvang, de vervolgingsuitsluitingsgrond en civielrechtelijke alternatieven voor strafvervolging*. Tilburg: Tilburg University - Intervict.

Ackerman, J.M. (2015). Over-reporting intimate partner violence in Australian survey research. *British Journal of Criminology*, *56*(4), 646-667.

Alink, L., Prevoo, M., Berkel, S. van, Linting, M., Klein Velderman, M., & Pannebakker, F. (2018). *NPM 2017: Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen*. Leiden:Leiden University, Institute of Education and Child Studies / TNO Child Health

Alink, L. et al., (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Z.pl.: Casimir publishers.

Appel, A.E., & Holden, G.W. (1998). The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal. *Journal of family psychology*, *12*(4), 578.

Assink, M., Put, C. van der, Kuiper, K., Mulder, T., & Stams, G.J.J.M. (2016). *Risicofactoren voor kindermishandeling: Een meta-analytisch onderzoek naar risicofactoren voor seksuele mishandeling, fysieke mishandeling en verwaarlozing.* Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Augeo/Verweij Jonker Instituut (2018). *Werkt de aanpak van kindermishandeling en partnergeweld? Eerste resultaten van een grootschalig onderzoek: hoe vaak komen kindermishandeling en partnergeweld voor? En hoe ernstig is het geweld?* Utrecht: Augeo Foundation/Verweij Jonker Instituut. Factsheet.

Baartman, H. (2009). *Het begrip kindermishandeling; pleidooi voor een herbezinning en bezonnen beleid*. Driebergen: Augeo Foundation.

Bakker, L., B. Witkamp, M. Timmermans, J., Janssen, & Lindenberg, J. (2018). *Aard en omvang ouderenmishandeling*. Amsterdam: Regioplan.

Beckmann, L., Bergmann, M. C., Fischer, F., & Mößle, T. (2017). Risk and protective factors of child-topParent violence: A comparison between physical and verbal aggression. *Journal of interpersonal violence, 31.* DOI 10.1177/0886260517746129.

Beek, K. van, M. Steketee, L. van Doorn en Marcel Ham (red.). (2017). *1 op de 4: Kindermishandeling, een publiek probleem*. Amsterdam: uitgeverij Van Gennip. Jaarboek Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.

Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American psychologist*, *35*(4), 320.

Biderman, A.D., & Lynch, J.P. (1991). *Understanding crime incidence statistics: Why the UCR diverges from the NCS*. New York: Springer-Verlag.

Blom, A.G., Bosnjak, M., Cornilleau, A., Cousteaux, A.S., Das, M., Douhou, S., & Krieger, U. (2016). A comparison of four probability-based online and mixed-mode panels in Europe. *Social Science Computer Review*, *34*(1), 8-25.

Bonomi, A.E., Holt, V. L., Martin, D.P., & Thompson, R. S. (2006). Severity of intimate partner violence and occurrence and frequency of police calls. *Journal of Interpersonal Violence*, *21*(10), 1354-1364.

Boom, A. ten (2016). *Slachtoffers van misdrijven door intimi, kennissen of vreemden: Verschillen in context, ervaringen en behoeften met betrekking tot justitie.* (Proefschrift Tilburg University.) Z.pl.: Z.uitg.

Boom, A. ten, & Witkamp, B. (2016). *De samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen: Een literatuurverkenning*. Den Haag: WODC. Cahier 2016-7.
Boonstra, H.J., van der Doef, S., Engelen, F., Groffen, D., Maas, B., Roels, J., & Witt, S. de (2018). *Persoonlijke Veiligheid 2017: Onderzoeksdocumentatie & kwaliteitsanalyse*. Heerlen: CBS.
Bronfenbrenner, U., & Morris, P.A. (2006). The bioecological model of human development. In R.M. Lerner & W. Damon (red.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 793-828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.
Bruinsma, M., & Moors, J. (2005*). Illegale vuurwapens: Gebruik, bezit en handel in Nederland 2001-2003.* Tiburg: IVA.
Bureau Meesters en Oudejans (2013). *Hulpverlening bij een huisverbod in de regio's Den Haag en DWO: Een vergelijking van ervaringen van betrokkenen en hulpverlening.* Santpoort-Zuid: Bureau Meesters en Oudejans.
Callegaro, M., Baker, R.P., Bethlehem, J., Göritz, A.S., Krosnick, J.A., & Lavrakas, P.J. (2014). *Online panel research: A data quality perspective*. New York: Wiley.
Carvalho Relva, I., Monteiro Fernandes, O., & Pinheiro Mota, C. (2013). An exploration of sibling violence predictors*. Journal of aggression, conflict and peace research*, *5*(1), 47-61.
Coker, A.L., Smith, P.H., Bethea, L., King, M.R., & McKeown, R.E. (2000). Physical health consequences of physical and psychological intimate partner violence. *Archives of family medicine*, *9*(5), 451.
Compier-de Block, L.H., Alink, L.R., Linting, M., Berg, L.J. van den, Elzinga, B.M., Voorthuis, A., ..., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2017). Parent-child agreement on parent-to-child maltreatment. *Journal of family violence*, *32*(2), 207-217.
Dijk, T. van, & Oppenhuis, E. (2002). *Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen en Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland: Aard, omvang en hulpverlening*. Hilversum: intomart.
Dijk, T. van, M. van Veen en E. Cox (2010). *Slachtofferschap van huiselijk geweld: Aard, omvang, omstandigheden en hulpzoekgedrag*. Hilversum: Intomart GfK bv.
Dijk, T. van, Flight, S., Oppenhuis, E., & Duesmann, B. (1997). *Huiselijk geweld: Aard, omvang en hulpverlening.* Den Haag: Ministerie van Justitie.
Dijkstra, S., Krechtig, L., & Menger, A. (2017). *Reflectie op basis van drie leerateliers in Noord-Holland, Limburg en Midden-Nederland*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
Dobash, R.P., & Dobash, R.E. (2004). Women's violence to men in intimate relationships: Working on a puzzle. *British journal of criminology*, *44*(3), 324-349.
Douglas, E.M., & Straus, M.A. (2006). Assault and injury of dating partners by university students in 19 countries and its relation to corporal punishment experienced as a child. *European Journal of Criminology*, *3*, 293-318.
Draijer, N. (1988). *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten: Een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en psychosomatische gevolgen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
Eijkern, L. van, Downes, R., & Veenstra, R. (2018*). Slachtofferschap van huiselijk geweld: Prevalentieonderzoek naar de omvang, aard, relaties en gevolgen van slachtoffer- en plegerschap*. Den Haag: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
Elshout, S. (2012). *Bijwerving 2009 LISS panel*. Tilburg: Centerdata.
Elshout, S. (2017). *Persoonlijke Veiligheid 2017: Vragenlijst afgenomen in het LISS panel*. Tilburg: Centerdata.

Emery, C.R. (2011). Disorder or deviant order? Re-theorizing domestic violence in terms of order, power and legitimacy: A typology. *Aggression and Violent Behavior*, *16*(6), 525-540.
Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological bulletin*, *118*(1), 108.
Eurobarometer (2016). *Gender-based violence*. Z.pl.: European Union. Special Eurobarometer 449.
Evans, M., A Gregory, G. Feder, E. Howarth en K. Hegarty (2016). 'Even "daily" is not enough': How well do we measure domestic violence and abuse? A think-aloud study of a commonly used self-report scale. *Violence and Victims 31*(1), 3-26.
Fals-Stewart, W., Birchler, G.R., & Kelley, M.L. (2003). The timeline followback spousal violence interview to assess physical aggression between intimate partners: Reliability and validity. *Journal of Family Violence*, *18*(3), 131-142.
Ferwerda, H., & Hardeman, M. (2013). *Kijk ... dan zie je het! Huiselijk geweld geteld en verdiept*. Arnhem: Bureau Beke
Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H., & Hamby, S. L. (2005). The victimization of children and youth: A comprehensive, national survey. *Child maltreatment*, *10*(1), 5-25.
Finkelhor, D., Vanderminden, J., Turner, H., Hamby, S., & Shattuck, A. (2014). Child maltreatment rates assessed in a national household survey of caregivers and youth. *Child abuse & neglect*, *38*(9), 1421-1435.
Frye, V., Manganello, J., Campbell, J.C., Walton-Moss, B., & Wilt, S. (2006). The distribution of and factors associated with intimate terrorism and situational couple violence among a population-based sample of urban women in the United States. *Journal of interpersonal violence*, *21*(10), 1286-1313.
Ganpat, S.M., & Liem, M. C. (2012). Homicide in the Netherlands. In M.C.A. Liem & W.A. Pridemore (red.), *Handbook of European homicide research* (pp. 329-341). New York: Springer.
Gilbert, R., Fluke, J., O'Donnell, M., Gonzalez-Izquierdo, A., Brownell, M., Gulliver, P., ..., & Sidebotham, P. (2012). Child maltreatment: Variation in trends and policies in six developed countries. *The Lancet*, *379*(9817), 758-772.
Groot, I., Hoop, Th. de, Houkes, A., & Sikkel, D. (2007). *De kosten van criminaliteit: Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delict-typen*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek, Sixtat.
Harrison, N. (2017). *Sibling Aggression: Associations with parenting styles, social dominance behaviour and co-occurring forms of family aggression* (Proefschrift, University of Central Lancashire). Z.pl.: Z.uitg.
Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., Gils, G.H.C. van, & Snippe, J. (2019). *Prevalentieschatting huiselijk geweld en kindermishandeling met vangst-hervangst methode*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M., & Böhning, D. (2014). Capture recapture to estimate criminal populations. In G. Bruinsma & D. Weisburd (red.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (pp. 267-276). New York: Springer.
Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., & Gils, G.H.C. van (2009). *Omvang van huiselijk geweld in Nederland.* Utrecht: Universiteit Utrecht.
Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., & Gils, G.H.C. van (2014) *Schattingen van de omvang van huiselijk geweld in Nederland: Vangst-hervangstschattingen 2010 en 2011*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., & Gils, G.H.C. van (2015) *Schatting illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen 2012-2013*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Heise, L.L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence against women*, *4*(3), 262-290.
Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child abuse & neglect*, *32*(8), 797-810.
Hong, J.S., Kral, M.J., Espelage, D.L., & Allen-Meares, P. (2012). The social ecology of adolescent-initiated parent abuse: A review of the literature. *Child Psychiatry & Human Development*, *43*(3), 431-454.
IJzendoorn, M.V. et al., (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen* (NPM-2005). Leiden: Cashmir publishers.
Jansen, C., Wolf, J., & Heijden, P. van der (2007). *Omvang van de daklozenpopulatie in Zeeland*. Nijmegen: UMC St. Radboud.
Janssen, J. (2016). *Afhankelijkheid en weerbaarheid: Over het complexe en bonte werk van professionals bij de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties* (lectorale rede). Breda: Avans Hogeschool.
Janssen, J. (2018). De ene ruzie is de andere niet: hoe herken je eergerelateerd geweld? *Tijdschrift Conflicthantering*, (1), 24-27.
Johnson, M.P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, *57*(2), 283-294.
Johnson, M.P. (2008). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance*. Hannover/Londen: University Press of New England.
Johnson, M.P., Leone, J.M., & Xu, Y. (2014). Intimate terrorism and situational couple violence in general surveys: Ex-spouses required. *Violence against women*, *20*(2), 186-207.
Kaufman Kantor, G.K., & Straus, M.A. (1990). Response of victims and the police to assaults on wives. *Physical violence in American families*, *8*(145), 473-487.
Knaap, L.M. van der, el Idrissi, F., & S. Bogaerts (2010). *Daders van huiselijk geweld*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 287.
Koenraadt, F.A.M.M., & Liem, M.C.A. (2010). Fataal huiselijk geweld. *Justitiële verkenningen*, (8), 100-114.
Kolko, D.J.; Kazdin, A.E.; & Day, B.T. (1996). Children's perspectives in the assessment of family violence: Psychometric characteristics and comparison to parent reports. *Child Maltreatment*, (1), 156-167.
Korf, D.J., & Bovenkerk, F. (2007). *Dubbel de klos: Slachtofferschap van criminaliteit onder etnische minderheden*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations*, *49*(1), 25-44.
Kuppens, J.J.M., P.G.M. van der Heijden, & Ferwerda, H. (2007). *Registraties huiselijk geweld bekeken: Een vooronderzoek in het kader van vangst-hervangstschattingen*. Arnhem/Utrecht: Advies- en onderzoeksgroep Beke/Universiteit Utrecht.
Lahlah, A. (2013). *Invisible victims? Ethnic differences in the risk of juvenile violent delinquency of Dutch and Moroccan-Dutch adolescent boys*. (Proefschrift, Tilburg University.) Z.pl.: Z.uitg.
Lamers-Winkelman, F., Slot, N.W., Bijl, B., & Vijlbrief, A.C. (2007). *Scholieren over mishandeling: Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs.* Duivendrecht: PI Research.
Lauret, C., Veenstra, R., & Van Duijn, M. (2018). *Prevalentie van huiselijk geweld in een online huishoudpanel versus een aselecte personensteekproef. Een vergelijking tussen LISS en CBS*. Den Haag: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Leerkes, A., San, M. van, Engbersen, G., Cruijff, M., & Heijden, P. van der (2004). *Wijken voor illegalen: Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
Liem, M.C.A., Jong, I.D., & Maanen, J.V. (2018). Partnerdoding in Nederland. *Tijdschrift voor Veiligheid*, *17*, 20.
Little, L., & Kaufman Kantor, G. (2002). Using ecological theory to understand intimate partner violence and child maltreatment. *Journal of community health nursing, 19*(3), 133-145.
Love, H.A., Spencer, C.M., May, S.A., Mendez, M., & Stith, S.M. (2018). Perpetrator risk markers for intimate terrorism and situational couple violence: A meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*. DOI 10.1177/1524838018801331.
Ministerie van Justitie en Veiligheid, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, & Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2018). *Geweld hoort nergens thuis: Aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid / Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport / Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
Myhill, A. (2015). Measuring coercive control: What can we learn from national population surveys?. *Violence Against Women*, *21*(3), 355-375.
Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Slachtoffermonitor Mensenhandel 2012-2016*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2018). *Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2016*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
Nicklas, E., & Mackenzie, M.J. (2013). Intimate partner violence and risk for child neglect during early childhood in a community sample of fragile families. *Journal of Family Violence*, *28*(1), 17-29.
Nybergh, L. (2014). *Exploring intimate partner violence among adult women and men in Sweden.* (Proefschrift, University of Gothenburg.), Göteborg: University of Gothenburg.
Nybergh, L., Enander, V., & Krantz, G. (2016). Theoretical considerations on men's experiences of intimate partner violence: An interview-based study. *Journal of family violence*, *31*(2), 191-202.
Office for National Statistics (2017). *Compendium: Domestic abuse, sexual assault and stalking.* Z.pl.: Office for National Statistics .
Pels, T., Rooij, F.B. van, & Distelbrink, M. (2015). The impact of intimate partner violence (IPV) on parenting by mothers within an ethnically diverse population in the Netherlands. *Journal of family violence*, *30*(8), 1055-1067.
Pico-Alfonso, M.A., Garcia-Linares, M.I., Celda-Navarro, N., Blasco-Ros, C., Echeburúa, E., & Martinez, M. (2006). The impact of physical, psychological, and sexual intimate male partner violence on women's mental health: Depressive symptoms, posttraumatic stress disorder, state anxiety, and suicide. *Journal of women's health*, *15*(5), 599-611.
Put van de, C.E. en M. Assink (2017). De prevalentie van kindermishandeling in Nederland: het belang van nauwkeurige schattingen. *Kind & Adolescent*, *38,* 62-65.
Rebbe, R. (2018). What is neglect? State legal definitions in the United States. *Child maltreatment, 23*(3), 303-315. DOI 10.1177/1077559518767337.
RMO (2012). *Tussen afkomst en toekomst: Etnische categorisering door de overheid*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
Robinson, L. (2014). *Exploring the link between intimate partner violence and child maltreatment*. (Proefschrift, University of Birmingham.) Z.pl.: Z.uitg.
Römkens, R. (1989). *Onder ons gezegd en gezwegen: Geweld tegen vrouwen in man-vrouw relaties.* Rijswijk: WVC.

Römkens, R.G. (1992). *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
Römkens, R., Brink, A. van den, Jong, T. de (2018). *Welk geweld telt? Opvattingen van Nederlanders over partnergeweld*. Amsterdam: Atria en de Blijf Groep.
Schellingerhout, R., & Ramakers, C. (2017). *Scholierenonderzoek Kindermishandeling 2016*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
Schiamberg, L.B., & Gans, D. (2000). Elder abuse by adult children: An applied ecological framework for understanding contextual risk factors and the intergenerational character of quality of life. *The International Journal of Aging and Human Development, 50*(4), 329-359.
Sikkel, D, Heijden, P.G.M. van der & Gils, G. van (2006). Methoden voor omvangschattingen van verborgen populaties, met name illegalen. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 243.
Skogan, W.G. (1981). Issues in the measurement of victimization. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.
Smit, F., Toet, J., & Heijden, P. van der (1996). Estimating the number of opiate users in Rotterdam using statistical models for incomplete data. In G. Hay, N. McKeganey & E. Birks (red.), *Final report EMCDDA project methodological pilot study of local level prevalence estimates*. Glasgow: Centre for Drug Misuse Research, University of Glasgow / EMCDDA.
Smith Slep, A.M. & O'Leary, S.G. (2005). Parent and partner violence in families with young children: Rates, patterns, and connections. *Journal of consulting and clinical psychology, 73*(3), 435.
Smith Slep, A.M., Foran, H.M., & Heyman, R.E. (2014). An ecological model of intimate partner violence perpetration at different levels of severity. *Journal of family psychology*, *28*(4), 470.
Smith Slep, A.M., & O'leary, S.G. (2001). Examining partner and child abuse: Are we ready for a more integrated approach to family violence?. *Clinical Child and Family Psychology Review*, *4*(2), 87-107.
Snippe, J., Boendermaker, M., Mennes, R., Bieleman, B. (2016). *Voor schatten geschikt: Vooronderzoek databronnen en methoden omvangschatting huiselijk geweld en kindermishandeling.* Groningen-Rotterdam: Intraval.
Stark, E. (2006). Commentary on Johnson's 'Conflict and control: gender symmetry and asymmetry in domestic violence'. *Violence against women, 12*(11), 1019-1025.
Stark, E. (2007). *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. New York, NY: Oxford University Press.
Stark, E. (2009). Rethinking coercive control. *Violence Against Women*, *15*(12), 1509-1525.
Steketee, M,. Dijkstra, S., & Lünnemann, K. (2017). Intergenerationele overdracht van geweld: Het doorbreken van patronen. In K. van Beek, M. Steketee., L. van Doorn & M. Ham (red.), *1 op de 4: Kindermishandeling, een publiek probleem (*pp. 35-52). Amsterdam: uitgeverij Van Gennep. Jaarboek Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.
Stith, S.M., Smith, D.B., Penn, C.E., Ward, D.B., & Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression and violent behavior*, *10*(1), 65-98.
Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., Alink, L.R., & IJzendoorn, M.H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, *24*(1), 37-50.
Stoop, I.A. (2005). *The hunt for the last respondent: Nonresponse in sample surveys* (Vol. 200508). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Straus, M.A. (1990). Injury and frequency of assault and the 'representative sample fallacy' in measuring wife beating and child abuse. In M.A. Straus & R.J. Gelles (red.), *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families* (pp. 75-91). New Brunswick, NJ: Transaction Publishing.

Straus, M.A. (2011). Gender symmetry and mutuality in perpetration of clinical-level partner violence: Empirical evidence and implications for prevention and treatment. *Aggression and Violent Behavior*, *16*(4), 279-288.

Straus, M.A., & Gelles, R.J. (1990). How violent are American families? Estimates from the National Family Violence Resurvey and other studies. *Physical violence in American families*, *8*(145), 95-112.

Straus, M.A., Hamby, S., Finkelhor, D., Moore, D.W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect*, *22*, 249-270.

Struminskaya, B., Leeuw, E.D. de, & Kaczmirek, L. (2015). Mode system effects in an online panel study: Comparing a probability-based online panel with two face-to-face reference surveys. *methods, data, analyses*, *9*(1), 3-56.

Thompson, R.S., Bonomi, A.E., Anderson, M., Reid, R.J., Dimer, J.A., Carrell, D., & Rivara, F.P. (2006). Intimate partner violence: Prevalence, types, and chronicity in adult women. *American journal of preventive medicine*, *30*(6), 447-457.

Tierolf, B., Lünnemann, K., Steketee, M., Drost, L., Verwijs, R., & Jansma, A. (2014). *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.

Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence against women*, *6*(2), 142-161.

TK (2012). *Aanpak huiselijk geweld*. Vergaderjaar 2011-2012, 28 345, nr. 124.

TK (2014). *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (XVI) voor het jaar 2014*. Vergaderjaar 2013-2014, 33 750 XVI, nr.109.

Vaan, K. de, Dijkstra, S. & Witkamp, B. (2016). *Verbetering gendersensitiviteit van prevalentieonderzoek huiselijk geweld: Advies*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.

Veen, H.C.J. van der, & Bogaerts, S. (2010). *Huiselijk geweld in Nederland: Overkoepelend syntheserapport van het vangst-hervangst-, slachtoffer- en daderonderzoek 2007-2010*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 288.

Veen, H.J.C. van der (2011). *Secundaire analyses slachtofferdata landelijk onderzoek huiselijk geweld.* Den Haag: WODC. Factsheet 2011-3.

Verwijs, L.M., & Lünnemann, K. (2012). *Partnergeweld: Achtergrond en risicofactoren*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Vink, R., Goes, A., Doornink, N., Broerse, A., Pannebakker, F., & Zwan, R. (2014). *Huiselijk geweld door kinderen en jongeren tegen hun ouders: verkennend onderzoek*. Utrecht/Leiden: Movisie/TNO.

Vink, R., Pal, S., Eekhout, I., Pannebakker, F., & Mulder, T. (2016). *Ik heb al veel meegemaakt: Ingrijpende jeugdervaringen (ACE) bij leerlingen in groep 7/8 van het regulier basisonderwijs.* Leiden: TNO. TNO-rapport voor Augeo Jongerentaskforce.

Vocks, J., Wolf, J. & Heijden, P. van der (2007). *Dakloos in Zwolle: Omvang en profiel van de daklozenpopulatie*. Nijmegen: UMC St Radboud.

Walby, S., & Myhill, A. (2001). New survey methodologies in researching violence against women. *British Journal of Criminology*, *41*(3), 502-522.
Walby, S. (2005). Improving the statistics on violence against women. *Statistical Journal of the United Nations Economic Commission for Europe*, *22*(3/4), 193-216.
Walby, S., & Allen, J. (2004). *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*. Londen: Home Office.
Walby, S., Towers, J., Balderston, S., Corradi, C., Francis, B., Heiskanen, M., ..., & Stöckl, H. (2017). *The concept and measurement of violence against women and men*. Bristol, VK / Chicago, IL: Policy Press.
Wijk, N. van, Leeuw, E. de, & Bruijn, J. de (2015). The effectiveness of a mixed-mode survey on domestic violence in Curaçao: Response and data quality. *Field methods*, *27*(1), 82-96.
Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit: Feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
Wittebrood, K., & Veldheer, V. (2005). Partnergeweld in Nederland: Een secundaire analyse van de Intomart-onderzoeken naar huiselijk geweld. *Tijdschrift voor Criminologie*, *48*(1), 1.
Woicik, K., Eisenberg, M., Burgers, V.W.G., Tressova-van Veldhoven, D., Sijtsema, J.J., & Bogaerts, S. (2019). *Plegers van partnergeweld en kindermishandeling: verschillen, overeenkomsten en overlap.* Tilburg: Tilburg University.

Bijlage 1 Begeleidings- en leescommissie

Begeleidingscommissie

Voorzitter

Mw. prof. dr. J.G.M. de Bruijn	Vrije Universiteit

Leden

Mw. dr. J.H.L.J. Janssen	Avans Hogeschool / Politie
Mw. drs. V.A.T. Naudts	Gemeente Den Haag, Dienst OCW
Dhr. prof. dr. D. Sikkel	Sixtat
Mw. drs. E.M.J. A. Smits MMO	Sterk Huis
Mw. prof. dr. M.J. Steketee	Erasmus Universiteit Rotterdam /Verwey-Jonker Instituut
Mw. drs. A. Tiems	Ministerie van VWS, Directie Maatschappelijk Ondersteuning
Mw. H.A.T. Verleg MSc.	Ministerie van Justitie en Veiligheid, Directie Sanctietoepassing en Jeugd

WODC-leescommissie

Dhr. dr. F.W. Beijaard
Mw. dr. K.A. Beijersbergen
Dhr. dr. H.C.J. van der Veen

Bijlage 2 Kritiek op onderzoek huiselijk geweld en hoe het beter kan

Naar aanleiding van het syntheseonderzoek 'Huiselijk geweld in Nederland' (Van der Veen & Bogaerts, 2010) hebben twaalf wetenschappers in een gezamenlijke brief aan de toenmalige minister van Veiligheid en Justitie kritische kanttekeningen geplaatst bij dat rapport. Deze kanttekeningen betreffen 'methode van onderzoek, internationaal isolationisme, onterechte sekseneutraliteit in vraagstelling en interpretatie, en strijdigheid met verplichtingen naar internationaal recht'.

De kritiek van deze wetenschappers kan als volgt worden samengevat (De Vaan et al., 2016, p. 2):[108]

- De gebruikte methoden, met name de vangst-hervangst en het gebruik van het internetpanel, maken dat deze wetenschappers adviseren om de uitkomst van het onderzoek met terughoudendheid te benaderen. Zij plaatsen kanttekeningen bij triangulatie op basis van methoden die volgens hen omstreden zijn.
- Internationaal isolationisme met betrekking tot de methoden en de definities: de critici wijzen er in deze brief op dat naar hun inzicht internationaal gezien online survey-onderzoek een onbetrouwbare methode wordt geacht voor het meten van huiselijk geweld. Daarnaast merken ze op dat het onderzoek afwijkt van gebruikelijke vragenlijsten en definities die zij kennen, zoals die van de *International Violence Against Women Survey* (IVAWS)[109] en internationaal overeengekomen indicatoren voor dit type onderzoek (UNECE). Zij achten de wijze waarop seksueel geweld is gemeten aanvechtbaar en uiten eveneens kritiek op het meten van psychisch geweld en het clusteren van verschillende geweldsvormen tot 'evident huiselijk geweld': 'Daarmee is naar hun mening een artificiële kwantificering in victimisering van mannen en vrouwen geconstrueerd waarvan de validiteit wetenschappelijk aanvechtbaar is.'
- De critici wijzen op een 'tendens tot problematische sekseneutraliteit' die verschillen tussen de seksen neutraliseert: zij vinden dat het onderzoek er onvoldoende rekening mee houdt dat huiselijk geweld een proces is waarin geweld is verbonden aan dreiging, intimidatie en controle, omdat het alleen incidenten meet. Daarnaast zijn ze van mening dat het rapport overeenkomsten tussen mannen en vrouwen benadrukt en sekseneutrale termen gebruikt daar waar onderscheid tussen mannen en vrouwen op zijn plaats is.
- Tot slot merken de critici op dat zij het onderzoek niet in lijn achten met internationale verplichtingen om *gender based violence* in kaart te brengen, en daarmee ook weinig recht doet aan de aard van het probleem.

Dit – in combinatie met de ratificatie in 2015 van het Verdrag van Istanbul gericht op het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld en de expliciete onderschrijving van gendersensitief beleid door het toenmalige kabinet – is voor de aanvragers van dit onderzoek (de ministeries van JenV en VWS) aanleiding geweest om meer rekening te willen houden met 'gendersensitiviteit'. Met het oog daarop heeft het WODC extern advies gevraagd hoe bij het huidige prevalentieonderzoek tegemoet kan worden gekomen aan de kritiek en aan

[108] De betreffende brief is integraal opgenomen in het genderadvies.

[109] De IVAWS richt zich uitsluitend op het meten van geweld tegen vrouwen. De in 2008 gebruikte vragenlijst is gebaseerd op de IVAWS vragenlijst, waarbij de IVAWS-vragen sekseneutraal zijn geherformuleerd (zie Van der Veen & Bogaerts 2010, p. 33).

meer gendersensitiviteit. De vraag die werd meegegeven luidde: Op welke manieren kan het prevalentieonderzoek Huiselijk geweld en kindermishandeling, met behoud van vergelijkbaarheid ten opzichte van de vorige studie(s), concreet worden versterkt op het punt van gendersensitiviteit? Het advies is opgesteld door Regioplan in samenwerking met Bureau Dijkstra (Dijkstra was één van de ondertekenaars van de brief uit 2011). Dit adviesrapport is één van de voorstudies die onderdeel uitmaken van het huidige prevalentieonderzoek (De Vaan, Dijkstra & Witkamp, 2016). Aan dit rapport wordt verder kortweg gerefereerd met de term 'genderadvies'.
Het genderadvies heeft zich toegespitst op partnergeweld. Gegeven de randvoorwaarden waar rekening mee moest worden gehouden – vooral vergelijkbaarheid met de resultaten uit 2010 en beperkte middelen voor aanvullend onderzoek – is een drietal typen verbeteringen voorgesteld:

1 verbeteringen die mogelijk zijn zonder aanpassingen in de dataverzameling;
2 verbeteringen die om (kleine) aanpassingen vragen, die niet ten koste gaan van de vergelijkbaarheid met het onderzoek uit 2010;
3 verbetering die om andere/aanvullende dataverzameling vragen en waarbij vergelijkbaarheid met het onderzoek uit 2010 geen rol speelt.

Verder lag de focus in het adviestraject op het online panelonderzoek en op de verdiepende studies naar slachtoffers en plegers (en dus niet op het vangst-hervangst-onderzoek).

Voor een overzicht van voorgestelde verbeteringen, wordt verwezen naar het advies zelf. In deze bijlage geven we een overzicht van de verbeteringen die zijn doorgevoerd in de verschillende onderzoeken van het huidige prevalentieonderzoek. Deze zijn gebaseerd op het genderadvies, een expertmeeting georganiseerd door het WODC naar aanleiding van het advies en nadere research naar de stand van de kennis over methodologische aspecten van online panelonderzoek.[110]

Genoemde activiteiten hebben vooral gevolgen gehad voor het prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld onder volwassenen op basis van zelfrapportage:[111]

- Het internetpanel waaruit respondenten in de vorige zelfrapportagestudie werden geselecteerd, is vervangen door een zogenoemd kans-gebaseerd onlinepanel (LISS-panel) en aangevuld met een aselecte steekproef uit de Nederlandse bevolking (CBS-steekproef). In beide onderzoeken is dezelfde vragenlijst voorgelegd aan de deelnemers (zie verder bijlage 3).
- Beperkte wijzigingen in de vragenlijst waardoor deze meer genderspecifiek is (zie verder hoofdstuk 3).
- Aanpassing van de maat voor 'huiselijk geweld': psychisch geweld is niet meer meegeteld in de totaalmaat (maar het is nog wel gemeten).
- Aanpassingen van de analyses door meer rekening te houden met gendersensitiviteit.
- Waar mogelijk wordt *ook* apart gerapporteerd over (ex-)partnergeweld.

Op deze wijze is getracht de vergelijkbaarheid te handhaven en tegelijkertijd het onderzoek te versterken.

Het genderadvies is eveneens in andere onderzoeken benut. In het plegeronderzoek (project 8) is een gerichte onderzoeksvraag opgenomen met betrekking tot de overeenkomsten en verschillen tussen mannen en vrouwen in plegerschap van huiselijk

[110] Voor deze expertmeeting (dd. 5 juli 2016) is iedereen uitgenodigd die betrokken was bij de totstandkoming van het genderadvies, evenals vertegenwoordigers van de ministeries van VWS, VenJ en OCW. Op deze bijeenkomst is gesproken over de voornemens en scenario's van het WODC voor het huidige onderzoek.

[111] Voor meer details hierover zie Van Eijkern et al. (2018; project 4) en hoofdstuk 3 van deze synthese.

geweld en in hoeverre die overeenkomsten en verschillen samenhangen met gender. Ook op de informantenstudie over kindermishandeling (project 7) heeft het genderadvies effect gehad: er heeft een uitbreiding van de geregistreerde kenmerken plaatsgevonden en over de sekse van betrokkenen bij (een vermoeden van) kindermishandeling wordt nu gerapporteerd. Verder was het de bedoeling dat dit keer in de vangst-hervangstschatting (project 5) ook apart de omvang van (ex-) partnergeweld zou worden geschat.

Meer algemeen is aan alle externe onderzoekers van de studies verzocht kennis te nemen van het genderadvies, waar mogelijk daar naar te handelen en zo veel mogelijk over de uitkomsten op genderspecifieke wijze te rapporteren. In de betreffende begeleidingscommissies is ook steeds een lid opgenomen met genderexpertise.

Bijlage 3 Steekproefkader zelfrapportagestudie huiselijk geweld

Naar aanleiding van de kritiek op het gebruik van het online panel van Intomart GfK in de prevalentiestudie naar huiselijk geweld uit 2010 is in de huidige zelfrapportagestudie de selectie van respondenten aangepast (zie ook bijlage 2). De belangrijkste tekortkoming van het eerder gebruikte online panel is dat het niet kansgebaseerd is (Van der Veen & Bogaerts 2010; Lauret et al., 2018). Dit panel is namelijk tot stand gekomen door een combinatie van aselecte steekproeftrekking, actieve werving van respondenten en zelfaanmelding (respondenten konden zich zelf aanmelden voor deelname) en door deze werkwijze is het steekproefkader onbekend. Dit is om twee redenen problematisch. In de eerste plaats is dan geen betrouwbare informatie beschikbaar over de respondenten die niet aan het onderzoek hebben meegewerkt (met name de initiële non-respons) en dat kan leiden tot vertekende onderzoeksresultaten (Callegaro et al., 2014). In de tweede plaats is het voor het maken van prevalentieschattingen belangrijk dat alle leden van de doelpopulatie geselecteerd kunnen worden om deel te nemen aan het onderzoek en dat de kans daarop bekend is voor de onderzoeker. Aan deze assumptie moet worden voldaan om zuivere schattingen te kunnen maken en de betrouwbaarheid van de schattingen te kunnen bepalen.

Om de kwaliteit van het prevalentieonderzoek te vergroten en tevens meer inzicht te krijgen in de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens in de zelfrapportagestudie naar huiselijk geweld, zijn aanpassingen gedaan in de methode van dataverzamelen. Zoals gesuggereerd in het genderadvies (De Vaan et al., 2016) is ervoor gekozen om – naast herhaling van het onderzoek uit 2010 op basis van een online panel – een parallelonderzoek te doen op basis van een aselecte bevolkingssteekproef. Dit biedt de mogelijkheid om na te gaan of de bevindingen tussen de methoden van dataverzameling substantieel van elkaar verschillen en zo ja, in welke richting. Uiteindelijk is gekozen voor de volgende opzet:

1 Opnieuw data verzamelen op basis van een online panel, waarbij evenwel is overgestapt naar een panel dat is opgebouwd volgens een kansgebaseerde steekproef. Dit biedt een betere basis om te generaliseren naar de Nederlandse bevolking dan het eerder gebruikte onlinepanel. Gekozen is voor het LISS-panel van Centerdata.
2 Afname van dezelfde vragenlijst onder een aselecte (eveneens kansgebaseerde) bevolkingssteekproef, uitgevoerd door het CBS. Binnen deze parallelstudie konden respondenten de vragenlijst online invullen (voorkeur) of via een papieren vragenlijst.

Door zowel in het panelonderzoek als de parallelstudie van het CBS te werken met veldwerkmethoden waarin *geen* gebruik wordt gemaakt van interviewers/enquêteurs, is voorkomen dat de te vinden verschillen erg moeilijk te interpreteren zijn (Struminskaya et al., 2015; Van Wijk et al., 2015). Bij beide onderzoeken is gestreefd naar een netto-respons van ongeveer 6.000 ondervraagden.

Onlinepanel (LISS-panel van Centerdata)
In Nederland is het LISS-panel van Centerdata het enige panel dat volledig is gebaseerd op een kans-gebaseerde steekproef van huishoudens.[112] Het panel is, toen het in 2007 startte, opgebouwd op basis van een aselecte steekproef uit het Nederlands adressenregister en wordt daarmee representatief geacht op huishoudensniveau. Naar de geselecteerde adressen is een brief gestuurd met de uitnodiging om deel te nemen aan het onlinepanel. Personen zonder internettoegang zijn van apparatuur voorzien, zodat zij ook deel kunnen nemen. Panelleden die na verloop van tijd niet meer meedoen, worden vervangen door nieuwe panelleden. In 2009 en 2013 is dit gedaan door middel van een gestratificeerde steekproef waarin moeilijk bereikbare groepen – ouderen, eenpersoonshuishoudens en mensen met een niet-westerse etnische achtergrond – zijn oververtegenwoordigd om zo de representativiteit van het panel te vergroten (Elshout, 2012; Blom et al., 2016). De laatste werving heeft plaatsgevonden in 2017.

Binnen een huishouden zijn vaak meerdere personen lid van het panel. Elke panellid vult iedere maand vragenlijsten in over uiteenlopende onderwerpen. Voor het huidige prevalentieonderzoek zijn in de maanden juni, juli en augustus 2017 bijna 7.500 panelleden uitgenodigd om de vragenlijst over persoonlijke veiligheid in te vullen.[113] Uiteindelijk – na twee herinneringen – hebben 5.876 panelleden de vragenlijst ingevuld, afkomstig uit 4.367 huishoudens. Dit komt er op neer dat 79% van de panelleden heeft meegewerkt. Omdat we te maken hebben met een panel is er bij de initiële werving ook al sprake van non-respons geweest.[114] Wanneer we hier rekening mee houden, kan een schatting worden gemaakt van het uiteindelijke responspercentage en dan ligt dan op circa 38%. Dit is niet direct vergelijkbaar met het responspercentage van de CBS-steekproef, maar maakt wel een grove vergelijking mogelijk (Lauret et al., 2018). Voor het invullen van de vragenlijst heeft elk panellid een vergoeding van € 7,50 ontvangen. Voor details over het veldwerk wordt verwezen naar de onderzoeksdocumentatie van Centerdata (Elshout, 2017).

Aselecte bevolkingssteekproef (CBS)
De studie waarin een aselecte bevolkingssteekproef is getrokken, is uitgevoerd door het CBS. De steekproef bestaat uit personen van 18 jaar en ouder die deel uitmaken van particuliere huishoudens en woonachtig zijn in Nederland. Het betreft een eenmalige steekproef die speciaal is samengesteld voor de huidige prevalentiestudie. Personen die lid waren van het LISS-panel zijn uitgesloten van de CBS-steekproef. In juni 2017 is naar bijna 19.000 mensen een brief gestuurd met het verzoek om deel te nemen aan het onderzoek. In eerste instantie werd iedereen verzocht om via internet de vragenlijst in te vullen. Na twee weken is een rappelbrief verstuurd waaraan een papieren vragenlijst was toegevoegd. Drie weken na het eerste rappel

[112] Bij het vorige prevalentieonderzoek is ook overwogen het LISS-panel te gebruiken. De reden om dat toen niet te doen was dat het panel met totaal ca. 5.000 mensen te klein werd bevonden. Nu is de omvang van het panel aanzienlijk groter.

[113] De vragenlijst is bij het LISS-panel in twee fasen uitgezet. Eerst kregen de mannen van het panel de lijst voorgelegd, waarbij is aangeven dat de vragen betrekking hebben op 'persoonlijke veiligheid'. Een maand later kregen de vrouwen en eventueel andere leden van het huishouden van 18 jaar en ouder de vragenlijst en daarbij was de vragenlijst getiteld 'veiligheid in huiselijke kring'. De reden voor de gefaseerde afname en verschillende titels was om de kans te verkleinen dat leden van hetzelfde huishouden elkaar onderling beïnvloeden. In het CBS-onderzoek is voor alle respondenten de term 'persoonlijke veiligheid' gebruikt.

[114] De precieze non-respons van het ondervraagde panel is door herhaalde werving moeilijk te bepalen. Het percentage personen dat panellid is geworden bij de eerste werving is wel bekend. Van alle uitgenodigde personen (totale steekproef) is 48,3% daadwerkelijk lid geworden van het LISS-panel (Lauret et al., 2018).

is opnieuw een brief verstuurd met een papieren vragenlijst. Anderhalve week na het tweede rappel is personen die nog niet hadden gereageerd, telefonisch gevraagd om alsnog deel te nemen. Uiteindelijk hebben 6.835 personen de vragenlijst ingevuld, waarvan 3.507 online en 3.328 middels een papieren vragenlijst. Het responspercentage bedraagt daarmee 36%. Respondenten hebben geen vergoeding ontvangen voor deelname aan het onderzoek. De verzamelde gegevens zijn aangevuld met informatie uit verschillende registraties, waaronder het Sociaal Statistisch Bestand en de politieregistratie. Voor details over dit veldwerk wordt verwezen naar de onderzoeksdocumentatie van het CBS (Boonstra et al., 2018).

Methodologische vergelijking

De uitkomsten van het veldwerk onder het LISS-panel zijn vergeleken met die van de CBS-steekproef (Lauret et al., 2018; onderdeel van project 4).[115] Het LISS-panel laat een hoger prevalentiecijfer zien dan de CBS-steekproef. In deze bijlage richten we ons op de conclusies van het rapport die inzicht geven in de betrouwbaarheid van de verzamelde gegevens. Voor meer details verwijzen we naar het onderzoeksrapport. De belangrijkste conclusies zijn:

- In beide datasets zijn bepaalde bevolkingsgroepen ondervertegenwoordigd: met name jongeren en mensen met een niet-westerse achtergrond zijn moeilijk te bereiken. Hoewel er geringe verschillen bestaan in de mate waarin deze groepen worden bereikt tussen het LISS-panel en het CBS-steekproef, zijn deze niet zo groot. Waar de steekproef afwijkt van de doelpopulatie, kunnen de gegevens voor een groot deel worden gecorrigeerd door te wegen naar de doelpopulatie. Bij de gegevens van het CBS is dit veel eenvoudiger omdat sprake is van eenmalige deelname. Bij het LISS-panel moeten – omdat er steeds een nieuwe golf respondenten aan het panel wordt toegevoegd – afzonderlijke weegmodellen worden toegepast en dat maakt weging complex. Centerdata leverde zelf geen weegmodel mee met de data.
- De verschillen in de prevalentie van huiselijk geweld komen mogelijk gedeeltelijk door de methodologische verschillen tussen het LISS-panel en de CBS-steekproef. Een belangrijk methodologische verschil is dat het LISS-panel een huishoudenssteekproef betreft en het CBS-onderzoek een personensteekproef. Een ander belangrijk verschil is dat in het LISS-panel de vragenlijst enkel online is afgenomen en dat in het CBS-onderzoek de vragenlijst zowel online als op papier kon worden ingevuld. Voor slachtofferschap komen echter geen significante verschillen naar voren tussen de beide wijzen van dataverzameling.
- Lauret et al. (2018: 9-10) wijzen er op dat panelleden mogelijk andere eigenschappen hebben en ander invulgedrag vertonen dan respondenten van een verse steekproef. Zo zou uit ander onderzoek blijken dat openhartigheid en eerlijkheid de kans vergroten om lid te blijven van een panel. Ook zou sprake kunnen zijn van conditionering: de antwoorden van panelleden worden dan beïnvloed doordat zij vaker vragenlijsten invullen. De hogere prevalentie van huiselijk geweld onder de LISS-panelleden bevestigt deze verwachting.
- Beide datasets blijken waardevol voor onderzoek naar huiselijk geweld. Het LISS-panel biedt meer mogelijkheden tot verdiepend en in het bijzonder longitudinaal onderzoek. Doordat meerdere mensen binnen een huishouden meedoen kunnen slachtoffer-daderrelaties nader worden onderzocht. Ook heeft het de mogelijkheid tot het koppelen van de informatie over huiselijk geweld aan een rijk scala aan andere vragenlijstgegevens die eerder binnen het panel zijn verzameld.[116] De

[115] Dank gaat uit naar dr. Peter Lugtig van de Universiteit Utrecht: het WODC heeft een aantal van zijn ideeën over het matchen van de respondenten uit de beide steekproeven mogen laten uitvoeren door Lauret et al. (2018).

[116] Zie www.lissdata.nl/research/liss-core-study.

CBS-steekproef biedt echter de beste mogelijkheden om naar de populatie te generaliseren. Dit komt door het steekproefontwerp (een personensteekproef in plaats van een huishoudenssteekproef) en het bijgeleverde weegmodel. Voor beide datasets geldt echter volgens Lauret et al. (2018) dat vanwege onderdekking, non-respons en het taboe op huiselijk geweld, de prevalentiecijfers op basis van de CBS-data, en in iets minder mate het LISS panel, een onderschatting zijn van de werkelijke cijfers.

In de zelfrapportagestudie over huiselijk geweld onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018) is ervoor gekozen om – vooral met het oog op de leesbaarheid – te rapporteren over bevindingen op basis van één dataset. Er is gekozen voor de CBS-dataset omdat deze vanwege het steekproefontwerp – een personensteekproef in plaats van een huishoudenssteekproef – en het bijgeleverde weegmodel de beste mogelijkheden biedt om naar de populatie te generaliseren. Het LISS-panel – dat de mogelijkheid biedt om over koppels te rapporteren – is gebruikt voor een additionele analyse over partnergeweld (zie Van Eijkern et al. 2018, hoofdstuk 6). In de vergelijking met de vorige meting zijn zowel het LISS-panel als de CBS-steekproef meegenomen (zie Van Eijkern et al. 2018, hoofdstuk 9).

Bijlage 4 Mogelijkheden en beperkingen zelfrapportagestudies

Vragenlijstonderzoek onder de bevolking naar ervaringen met huiselijk geweld en kindermishandeling wordt gezien als een belangrijke aanvulling op registraties van instanties.[117] In deze zelfrapportagestudies wordt mensen gevraagd of zij slachtoffer – en soms ook pleger – zijn geweest van bepaalde voorvallen. Huiselijk geweld dat niet bekend is bij instanties kan via zelfrapportagestudies in beeld worden gebracht. Bovendien bevatten deze studies aanvullende informatie over de ondervraagden en de voorvallen, zodat slachtoffers en niet-slachtoffers met elkaar kunnen worden vergeleken. In Nederland worden al sinds het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw periodiek slachtofferenquêtes gehouden. Deze waren in eerste instantie primair bedoeld als alternatieve gegevensbron om criminaliteit te meten naast de politiële en justitiële registraties. Inmiddels zijn er veel meer gegevens beschikbaar via andere instanties en worden de zelfrapportagestudies juist ook gebruikt om het voorkomen van huiselijk geweld en kindermishandeling breed te meten, ongeacht de vraag of dat als criminaliteit moet worden gezien.

Het gebruik van zelfrapportagestudies biedt allerlei mogelijkheden, maar heeft ook verschillende beperkingen (zie hierna bij over- en onderrapportage). Het belangrijkste voordeel is dat de meting onafhankelijk is van de registraties die instanties bijhouden. Politiële en justitiële registraties – en ook medische registraties en registraties van andere instanties – zijn immers niet primair bedoeld om gegevens over slachtoffers en plegers van huiselijk geweld te verzamelen. Omdat de politiële en justitiële registraties afhankelijk zijn van meldingen en aangiften komt een belangrijk deel van het huiselijk geweld niet terecht in deze statistieken.[118] Belangrijker is misschien nog wel dat deze statistieken geen willekeurige selectie zijn van alle voorvallen: zowel de registratie bij de politie, als de opsporing en vervolging zijn gerelateerd aan uiteenlopende kenmerken. Ook voor andere registraties, zoals bijvoorbeeld van opvanglocaties voor slachtoffers van huiselijk geweld, geldt dat deze weliswaar informatie bevatten over de bezoekers, maar dat dit geen afspiegeling is van de totale groep die te maken heeft met huiselijk geweld.

Meting van criminaliteit
In zelfrapportagestudies worden geen juridische delictomschrijvingen gehanteerd, omdat geprobeerd wordt de vraagformulering aan te laten sluiten bij de belevingswereld van de ondervraagden. Dit betekent dat de gebruikte omschrijvingen in het algemeen mogelijkheden bieden voor een ruimere interpretatie dan de juridische delictomschrijving. Respondenten die aangeven slachtoffer te zijn geweest van een bepaald voorval, hoeven dus niet altijd slachtoffer van een misdrijf in termen van het Wetboek van Strafrecht te zijn. Daar gaat het de ministeries ook niet om; de definitie van huiselijk geweld is niet beperkt tot officiële misdrijven in termen van het strafrecht.

Over- en onderrapportage
Bij het rapporteren van ervaringen met huiselijk geweld en kindermishandeling kan sprake zijn van zowel over- als onderrapportage. In algemene slachtofferenquêtes

[117] Veel informatie uit deze bijlage is afkomstig uit Wittebrood (2006).

[118] Tegenwoordig worden ook incidenten geregistreerd door de politie die (nog) niet tot een strafrechtelijke interventie leiden (zie verder bijlage 5).

blijken vooral voorvallen te worden gerapporteerd die door vreemden worden gepleegd. Voorvallen gepleegd door bekenden worden door slachtoffers meestal niet als criminaliteit gezien (zie ook Ten Boom, 2016). Zelfrapportagestudies speciaal gericht op geweld door bekenden zijn dan ook een belangrijke aanvulling op de algemene slachtofferenquêtes (zie ook Wittebrood & Veldheer, 2005). Aangenomen wordt dat bij zelfrapportagestudies – ook als deze specifiek gericht zijn op huiselijk geweld en kindermishandeling – zowel sprake is van over- als onderrapportage. In het algemeen blijkt over- en onderrapportage mede afhankelijk te zijn van sociale en culturele verschillen tussen ondervraagden (zoals gender, opleiding of (etnisch-)culturele achtergrond). Zoals we hierna beschrijven, kunnen deze verschillen aanzienlijk verkleind worden door in de vraagstelling zo concreet en specifiek mogelijk te zijn. Het is belangrijk te benadrukken dat het bij over- en onderrapportage gaat het om het onterecht noemen of onterecht niet noemen van voorvallen door een respondent. Beide kunnen dus plaatsvinden binnen eenzelfde onderzoek en zeggen niet noodzakelijk iets over het over- en onderschatten van de prevalentie (Ackerman, 2015).

Overrapportage vindt plaats als mensen voorvallen rapporteren waar in letterlijke zin wel naar wordt gevraagd, maar dat deze toch niet als geweld zouden moeten worden gekwalificeerd. Ook in de actuele zelfrapportagestudie wijzen sommige respondenten erop dat voorvallen volgens hen niet altijd onder huiselijk geweld vallen vanwege de intenties en de ernst (zie Van Eijkern et al., 2018, bijlage 3). Ackerman (2015) heeft laten zien dat een deel van gerapporteerd partnergeweld op basis van de Conflict Tactic Scale (CTS) bij navraag bij de respondenten per ongeluk had plaatsgevonden of niet serieus was genomen. De respondenten interpreteerden het meetinstrument dus niet zoals bedoeld door de onderzoekers. Hierbij overrapporteerden mannen vaker dan vrouwen. Ackerman concludeert dat de validiteit van de CTS mogelijk genderbiased is. Dit laat ook opnieuw het belang zien van het uitvragen van de context waarbinnen geweld plaatsvindt.

Voor onderrapportage zijn verschillende oorzaken. In de eerste plaats kan het zijn dat slachtoffers het geweld bagatelliseren en zichzelf niet zien als slachtoffer. Dit speelt juist als het gaat om gewelddelicten in een intieme relatie tussen het slachtoffer en de pleger. Römkens et al. (2018) spreken van rekbaarheid van geweld in relaties. Daarnaast vindt onderrapportage plaats als gebruik wordt gemaakt van te algemene termen. De vraagstelling moet zo precies mogelijk zijn. Door concrete hints toe te voegen zullen ondervraagden ervaringen eerder herkennen en zich sneller herinneren dat zij dit hebben ervaren. Uit de literatuur is bijvoorbeeld bekend dat de prevalentie van verkrachting in huiselijke kring fors wordt onderschat wanneer enkel de vraag 'bent u wel eens verkracht?' wordt gesteld (Walby & Myhill, 2001). Een belangrijke reden hiervoor is dat bij deze algemene vraag mensen vooral denken aan stereotiepe verkrachtingen door vreemde mannen in de openbare ruimte, gepaard gaand met veel fysiek geweld. Respondenten denken pas aan verkrachting door bekenden als in de vraagstelling of toelichting bepaalde concrete hints (*cues*) worden gegeven. Indien bijvoorbeeld gevraagd wordt naar concrete handelingen die mensen hebben meegemaakt tegen hun wil, is de prevalentie veel hoger dan wanneer een algemene term wordt gebruikt. Ook in het zelfrapportageonderzoek onder volwassenen zijn voor het meten van seksueel geweld tamelijk algemene vragen gebruikt (zie tabel 3.1 in hoofdstuk 3). Daarmee is het aannemelijk dat in dit onderzoek sprake is van een forse onderschatting van seksueel geweld. In de derde plaats kan onderrapportage aan de orde zijn als bepaalde vormen van geweld niet expliciet worden bevraagd. Een voorbeeld hiervan in de vragenlijst die in dit onderzoek is gebruikt, is cybergeweld. Als een ex-partner gênante beelden

van het slachtoffer online plaatst (*partner cyber abuse*) dan kan de respondent dit weliswaar benoemen in een categorie 'overig', maar de kans is groot dat mensen dit dan niet zullen rapporteren, omdat men er niet aan herinnerd wordt door de vraagstelling. In de vierde plaats kan het zijn dat antwoordcategorieën – vooral over de frequentie – niet altijd goed aansluiten op ervaringen van de ondervraagden (vanwege de onvoorspelbaarheid van de voorvallen is het bijvoorbeeld lastig een categorie te kiezen) en dat daardoor sprake is van onderrapportage (Evans et al., 2016). Tot slot zal vooral bij structureel geweld onderrapportage plaatsvinden omdat niet alles te herleiden is tot concrete voorvallen en het vaak over een langere periode plaatsvindt (Fals-Stewart et al., 2003, Walby 2005).

Referentieperiode
Kenmerkend voor zelfrapportagestudies is dat zij retrospectieve gegevens opleveren. Studies naar de nauwkeurigheid van dergelijke gegevens hebben laten zien dat respondenten zich soms gebeurtenissen helemaal niet meer herinneren of dat zij deze gebeurtenissen eerder of later in de tijd plaatsen: er is sprake van geheugeneffecten (Skogan, 1981; Biderman & Lynch, 1991). In het onderzoek uit 2010 is bij elk voorval direct gevraagd in welk jaar dat plaatsvond (Van Dijk et al., 2010) en dit is ook in het huidige zelfrapportageonderzoek zo bevraagd (Elshout, 2017, Boonstra et al., 2018). Het scholierenonderzoek naar kindermishandeling maakt gebruikt van verschillende referentieperioden (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Bij de meeste voorvallen konden de scholieren aangeven of zij het 'afgelopen jaar' te maken hadden gehad met bepaalde gebeurtenissen (breder dan alleen kindermishandeling), in 'de jaren daarvoor' of 'nooit'.

Steekproefkader
Het steekproefkader bepaalt in belangrijke mate de kwaliteit van de verzamelde gegevens. In het algemeen geldt dat de kwaliteit van het steekproefkader in Nederland behoorlijk hoog is. Burgers woonachtig in instituties of zonder vaste woon- en verblijfplaats zijn echter niet opgenomen in dit steekproefkader. Juist in onderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling kan dit een belangrijke beperking zijn. Kwetsbare groepen die langdurig in zorginstellingen verblijven, blijven daardoor sowieso buiten beeld. Ook slachtoffers van huiselijk geweld die tijdelijk niet thuis wonen, en ergens logeren of zelfs in een opvanghuis verblijven, worden op deze manier niet of nauwelijks bereikt (Walby, 2005). Voor het gebruikte steekproefkader in de huidige prevalentiestudie onder volwassenen verwijzen we naar bijlage 3. Bij het scholierenonderzoek is gebruikgemaakt van een naar landsdelen gestratificeerde steekproef onder scholen voor voortgezet onderwijs. Zeker bij jongeren onder de 17 jaar mag verondersteld worden dat het steekproefkader vrijwel de gehele doelgroep omvat.

Non-respons
Kenmerkend voor bevolkingsonderzoeken is dat niet iedereen die benaderd wordt ook meedoet aan het onderzoek. Dat hoeft geen probleem te zijn, maar is dat wel wanneer de respons selectief is en helemaal wanneer deze samenhangt met het onderwerp van het onderzoek. Dat bepaalde groepen uit de bevolking niet of minder goed worden bereikt is algemeen bekend. Jonge mannen, lager opgeleiden en mensen met een migratieachtergrond zijn doorgaans ondervertegenwoordigd in bevolkingsonderzoeken. De belangrijkste redenen voor non-respons zijn dat mensen niet bereid zijn om mee te werken of dat ze onbereikbaar zijn. Ook is het voor sommige mensen niet mogelijk om mee te doen, bijvoorbeeld vanwege laaggeletterdheid of omdat ze de Nederlandse taal onvoldoende machtig zijn (Stoop, 2005). Voor uiteenlopende kenmerken, zoals leeftijd en opleiding, kan via een weegmodel gecorrigeerd

worden voor over- of ondervertegenwoordiging van deze groepen. Wanneer de non-respons samenhangt met het onderwerp van het onderzoek, is weging geen oplossing. Zo blijken slachtoffers en plegers van huiselijk geweld ondervertegenwoordigd te zijn in algemene zelfrapportagestudies en daarmee zal dus een onderschatting plaatsvinden van de prevalentie. Het onderzoek van het CBS laat bijvoorbeeld zien dat degenen die niet hebben meegewerkt aan het onderzoek vaker als slachtoffer of pleger bekend zijn bij de politie dan degenen die wel een vragenlijst hebben ingevuld (Boonstra et al., 2017). In het algemeen zijn hiervoor verschillende oorzaken denkbaar. In de eerste plaats is de groep slachtoffers en plegers sowieso moeilijker te bereiken (Straus, 1990). Daarnaast zullen slachtoffers van (ernstig) huiselijk geweld bang zijn voor repercussies in het geval de pleger er achter zou komen dat men meedoet aan dergelijk onderzoek (Römkens, 1992; Johnson, 1995). Voor de non-respons bij zelfrapportage onder scholieren geldt een iets ander verhaal omdat het werven van respondenten in twee stappen verloopt. Daar is sprake van selectieve non-respons op het niveau van de scholen. Als scholen eenmaal meewerken is er nauwelijks non-respons omdat sprake is van klassikale afname. Ook hierbij is het echter denkbaar dat de meest ernstige problematiek buiten beeld blijft omdat ouders kunnen aangeven dat hun kinderen niet mogen deelnemen aan het onderzoek.

Bijlage 5 Vangst-hervangstmethode om huiselijk geweld te schatten

De vangst-hervangstmethode is een manier om de omvang van 'verborgen populaties' te schatten, zoals het aantal slachtoffers en het aantal verdachten van huiselijk geweld. Het gaat hierbij om populaties die niet makkelijk zijn te observeren en niet zijn geregistreerd. Omdat een steekproefkader ontbreekt, kunnen standaard schattingstechnieken die gebaseerd zijn op steekproeftrekking niet worden gebruikt. De naam 'vangst-hervangst' (capture-recapture) komt oorspronkelijk uit de biologie waar deze methode wordt gebruikt bij het schatten van populatiegroottes van dierensoorten: letterlijk worden dieren gevangen en later hervangen. Inmiddels worden de vangst-hervangstmethoden op allerlei gebieden ingezet. Binnen de sociale wetenschappen zijn in Nederland bijvoorbeeld eerder schattingen gemaakt van het aantal illegale vreemdelingen, opiaatgebruikers, onder invloed rijdende automobilisten, daklozen, bezitters van illegale vuurwapens en recent het aantal slachtoffers van mensenhandel (bijvoorbeeld Bruinsma & Moors 2005; Groot et al., 2007; Van der Heijden et al., 2015; Jansen et al., 2007; Leerkes et al., 2004; Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen kinderen, 2017; Smit et al., 1996; Sikkel et al., 2006; Vocks, 2007).

Opzet

De groepen slachtoffers en plegers van huiselijk geweld kunnen worden gezien als 'verborgen populaties'. Huiselijk geweld is meestal niet direct observeerbaar en speelt zich grotendeels af 'achter de voordeur'. In het prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld (Van der Heijden et al., 2019: project 5) is gebruikgemaakt van een vangst-hervangstmethode die geschikt is voor het doen van schattingen op basis van één registratie. In de vangst-hervangstschatting die door Van der Heijden et al. (2019) in het kader van de in deze synthese gerapporteerde prevalentiestudie is uitgevoerd, is gebruikgemaakt van incidentgegevens uit het politieregistratiesysteem Basisvoorziening Handhaving (BVH) over de jaren 2014-2016, aangevuld met persoonsgegevens afkomstig van het CBS. De registratie bestaat – na bewerking – uit een lijst van unieke personen die betrokken zijn bij huiselijk geweld: hetzij als (mogelijke) verdachten/plegers, hetzij als (mogelijk) slachtoffer. We weten dat deze lijst niet compleet is: een groot deel van het huiselijk geweld dat plaatsvindt is niet bekend bij de politie en derhalve niet opgenomen in het registratiesysteem (en dus ook niet de personen die daarbij betrokken zijn). Het doel van de vangst-hervangstmethode is dan ook om te komen tot een schatting van het aantal personen dat niet op de lijst voorkomt (de zogenoemde 'verborgen' populatie), terwijl zij wel tot dezelfde populatie behoren. De schattingen worden gedaan op basis van gegevens over meldingen én aangiften. Uiteraard worden alleen slachtoffers (en plegers) bijgeschat die vergelijkbaar zijn met de slachtoffers en plegers uit zaken die in de politieregistratie bekend zijn. Met andere woorden, er wordt een schatting gemaakt van het aantal personen dat *nooit* is waargenomen op basis van gegevens van personen die minimaal één keer zijn waargenomen. Voor meer uitleg en verantwoording verwijzen we naar het rapport zelf. In het vervolg van deze bijlage richten we ons op de belangrijkste karakteristieken van deze methode en relateren deze specifiek aan de omvangschattingen van huiselijk geweld.

Meting van huiselijk geweld

Bij het toepassen van de vangst-hervangstmethode is gebruikgemaakt van een politieregistratie. Huiselijk geweld is daarin gedefinieerd als 'geweld dat door iemand uit

de huiselijke kring van het slachtoffer wordt gepleegd. Hieronder vallen lichamelijke en seksuele geweldpleging, belaging en bedreiging (al dan niet door middel van, of gepaard gaand met, beschadiging van goederen in en om het huis)'. Bij het registreren van incidenten door de politie worden deze van een incidentcode voorzien en daarnaast – indien van toepassing – van een projectcode 'huiselijk geweld'. Incidenten die voorzien zijn van de projectcode huiselijk geweld zijn uit de BVH geëxtraheerd en kunnen worden onderscheiden in lichamelijk, seksueel en psychisch geweld, bedreiging, belaging en overig geweld (zie tabel B5.1).

Tabel B5.1 Wat onder huiselijk geweld valt in de vangst-hervangst-methode (steeds in combinatie met projectcode 'huiselijk geweld')

Lichamelijk geweld
Doodslag/moord, euthanasie, illegale abortus, overige misdrijven tegen het leven
Openlijke geweldpleging tegen personen
Gijzeling/ontvoering
Eenvoudige mishandeling, zware mishandeling en overige mishandeling
Schietpartij en steekpartij (zonder vervolg)
Overige misdrijven tegen de persoonlijke vrijheid
Seksueel geweld
Aanranding, incest/afhankelijkheid/wilsonbekwame, overige zedenmisdrijven
(Kinder)pornografie
Seksueel misbruik kinderen (geen incest)
Verkrachting
Kinderprostitutie
Psychisch geweld
(Huiselijke) ruzie/twist (zonder vervolg)
Vernieling overige objecten
Chantage/afpersing
Overtreding huisverbod
Huisvredebreuk
Overlast door gestoord/overspannen persoon
Belediging
Poging tot zelfdoding
Bedreiging
Bedreiging
Belaging
Overlast stalker (zonder vervolg)
Stalking
Overig geweld

Bron: Ferwerda en Hardeman (2013: bijlage 1)

Kwaliteit van de schattingen

Voor de schattingen van het aantal slachtoffers en verdachten is gebruikgemaakt van personen van wie één of twee incidenten (melding of aangifte) bij de politie bekend zijn.[119] Personen waarvan meer dan twee incidenten bekend zijn tellen wel mee om de totale schatting te berekenen doordat hun aantal wordt opgeteld bij de

[119] De gebruikte gegevens uit het politieregistratiesysteem gaan uit van incidenten. Met vangst-hervangstmethoden zijn, binnen één registratie geen schattingen te maken over het aantal 'verborgen' incidenten. Incidenten komen immers niet meermalen voor. De gemaakte schattingen hebben dus enkel betrekking op aantallen (mogelijke) verdachten en aantallen (vermoedelijke) slachtoffers.

schatting gebaseerd op de personen met één of twee incidenten. De gedachte hierachter is dat personen waarvan geen enkel incident bekend is, meer lijken op personen waarvan slechts één of twee incidenten bekend zijn, dan op personen met meer dan twee incidenten. De gebruikte vangst-hervangstmethode schat de populatie van slachtoffers en verdachten op basis van de verhouding van het aantal individuen met één incident en het aantal individuen met twee incidenten.

De kwaliteit van de schatting hangt bij de vangst-hervangstmethode af van de mate waarin voldaan wordt aan een aantal assumpties (Kuppens et al., 2007; Van der Heijden et al., 2014).

1 Het model gaat er van uit dat de kans om voor te komen in de registratie voor alle slachtoffers en verdachten van huiselijk geweld gelijk is (homogeniteit). In werkelijkheid is deze kans niet voor iedereen gelijk. Door in het model variabelen op te nemen die (een deel van) de verschillen in insluitkansen verklaren (zoals sekse, leeftijdsgroep, herkomst), wordt hier rekening mee gehouden in de schattingen. Er blijft echter sprake van niet-geobserveerde heterogeniteit (bijvoorbeeld economische afhankelijkheid, beschikbaarheid sociaal netwerk of intelligentie). Dit zou kunnen leiden tot een onderschatting van de werkelijke populatieomvang.
2 Het model veronderstelt dat er sprake is van een gesloten populatie, dat wil zeggen dat er gedurende de observatieperiode (in dit geval een kalenderjaar) geen in- of uitstroom van individuen mag plaatsvinden. Het is hier vooral van belang dat het toetreden of verlaten van de populatie *niet* gerelateerd is aan de 'vangst' of 'niet-vangst'. Als een verdachte of een slachtoffer van huiselijk geweld *ten gevolge van* de melding of de aangifte zijn of haar gedrag verandert, is dat dus een schending van de assumptie die leidt tot een overschatting van de populatieomvang.
3 Het model gaat er verder van uit dat de observaties onafhankelijk zijn. Schendingen van deze assumptie treden bijvoorbeeld op als een volgend incident eerder geregistreerd wordt omdat er al een eerder incident is. In het geval van huiselijk geweld kan die onafhankelijkheid bijvoorbeeld worden geschonden wanneer bij een melding of aangifte de politie – om de ernst van de zaak en/of de noodzaak van registratie te bepalen – nagaat of er een eerdere registratie is en vervolgstappen mede afhankelijk zijn van het antwoord op die vraag.

Daarnaast kan het zijn dat sommige vormen van huiselijk geweld niet of nauwelijks bij de politie bekend worden, waardoor zij ook niet door het model kunnen worden geschat. Als er voor bepaalde vormen van huiselijk geweld vrijwel nooit incidenten worden geregistreerd, zal de prevalentie ervan worden onderschat. Van der Heijden et al. (2019) geven aan dat dit bijvoorbeeld het geval zou kunnen zijn bij (milde) vormen van psychisch en fysiek geweld omdat deze nauwelijks worden gemeld bij de politie. Het is voor het gebruik van de modellen belangrijk dat er voldoende informatie beschikbaar is om te kunnen schatten, maar hoe frequent een bepaald type huiselijk geweld (relatief) tot een aangifte of melding leidt, is daarbij in principe niet relevant (Van der Heijden et al., 2019). Een kleine meldings- of aangiftekans van een bepaalde vorm van huiselijk geweld, leidt tot een hogere bijschatting en een grote meldings- of aangiftekans tot een kleinere bijschatting. De meest recente studie laat zien dat het bijna wegvallen van de registratie van bepaalde categorieën slachtoffers een probleem vormt om tot betrouwbare prevalentieschattingen te komen (Van der Heijden et al., 2019).

Schending van de veronderstellingen van de vangst-hervangstmethode kan leiden tot onnauwkeurigheden van de puntschatting: zowel een overschatting als een onderschatting zijn mogelijk. Het saldo van beide vormen van onnauwkeurigheid is niet te bepalen. Van belang is dat zolang de schendingen door 'fouten in de data' in

de betreffende periode niet in aard of intensiteit veranderen, het mogelijk blijft een eventuele toe- of afname van het aantal slachtoffers en verdachten van huiselijk geweld te onderkennen. Het maken van de omvangschattingen sinds 2009 is daarom gebaseerd op de belangrijke praktische aanname dat de 'fouten in de data' en de mogelijke schendingen van de veronderstellingen van de methode redelijk constant blijven. De meest recente studie laat echter zien dat deze aanname niet op alle onderdelen houdbaar is.

In tabel B5.2 is het aantal geregistreerde slachtoffers weergegeven zoals deze uit de BVH komen (dit zijn dus géén prevalentieschattingen). Hieruit blijkt dat de registratie van huiselijk geweld vrijwel is weggevallen voor geweld door een kind tegen de eigen ouder en voor geweld door overige familieleden en door huisvrienden. Dit is een belangrijke aanwijzing dat de politie bij de registratie van huiselijk geweld anders te werk is gegaan dan in 2010-2011. De vrijwel weggevallen categorieën kunnen niet meer afzonderlijk in het schattingsmodel worden opgenomen.

Tabel B5.2 Geregistreerde slachtoffers van huiselijk geweld naar slachtoffer-plegerrelatie (absolute aantallen), 2010-2016

Het slachtoffer is:	2010	2011	2014	2015	2016
(Ex-)partner van de pleger	14.221	15.370	13.776	13.476	14.403
Kind van de pleger	2.759	2.618	2.458	2.066	1.990
Ouder van de pleger	1.705	1.749	34	42	44
Overige familie van de pleger	2.406	2.556	48	68	77
Huisvriend van de pleger	794	816	17	21	16
Een oudere	169	141	113	159	200
Overig	0	18	220	226	239
Totaal	**22.054**	**23.268**	**16.666**	**16.058**	**16.969**

Bron: Van der Heijden et al. (2019: tabel 12)

Daarnaast blijkt dat de verhouding tussen het aantal eenmaal geregistreerden en het aantal tweemaal geregistreerden over de tijd is veranderd. Ook dat vormt een probleem om tot bruikbare prevalentieschattingen te komen. Uit tabel B5.2 zou abusievelijk kunnen worden afgeleid dat er weinig veranderd is in de registratie van geweld door (ex-)partners en dat voor die vorm van huiselijk geweld mogelijk wel betrouwbare schattingen kunnen worden berekend. In 2010-2011 lag de verhouding tussen eenmaal en tweemaal geregistreerde slachtoffers van huiselijk geweld echter op ongeveer 14:1 en in de jaren 2014-2016 op ongeveer 9:1. De schevere verhouding in 2010-2011 leidde – bij een gelijk aantal geregistreerde slachtoffers van (ex-) partnergeweld – tot aanzienlijk hogere schattingen over 2010-2011 dan in 2014-2016. De veranderde verhouding kan het gevolg zijn van selectieve veranderingen in de registratie van (ex-)partnergeweld. Ook is mogelijk van invloed geweest dat het steeds eenvoudiger is geworden om geregistreerden in de BVH te identificeren (via het BSN: burgerservicenummer) en te koppelen aan eerdere registraties. Hierdoor zijn meer individuen met twee incidenten en minder individuen met één incident in het basisbestand opgenomen. De onderlinge verhouding is daarmee dus veranderd als gevolg van andere wijzigingen dan wijzigingen in de populatie. Daarmee is belangrijke veronderstelling van de methode geschonden en zijn geen valide vergelijkingen met de schattingen uit eerdere jaren meer te maken. Volgens Van der Heijden et al. (2018) betekent het voorgaande niet dat de hogere schattingen over de periode 2010-2011 noodzakelijk beter of realistischer zijn. Wel is duidelijk dat beide perioden niet te vergelijken zijn. De schattingen over de omvang van het aantal slachtoffers van huiselijk geweld zijn gemaakt in de (impliciete) veronderstel-

ling dat het begrip 'huiselijk geweld' stabiel is over de tijd. Ook al is de inhoud van wat is gemeten niet precies bekend, het is wel duidelijk dat er geen sprake is van een stabiele meting. Het is daarom niet mogelijk om aan de prevalentieschattingen van huiselijk geweld waarde te hechten. De onderzoekers achten ook de schattingen over de meest recente periode (zonder dat ze worden vergeleken met de eerdere periodes) niet bruikbaar.

Kwaliteit van de registratiegegevens
Uiteraard is de vangst-hervangstmethode afhankelijk van de wijze van registreren van huiselijk geweld door de politie. In het vangst-hervangstonderzoek wordt gebruikgemaakt van de BVH die in 2009 is ingevoerd. In dit systeem worden alle incidenten vastgelegd (meldingen en aangiften) die bij de politie binnen komen en deze worden van een incidentcode voorzien. Bij de registratie van incidenten werkt de politie met een zogenoemde 'projectcode huiselijk geweld'.[120] Op basis van deze projectcode zijn uit het BVH alle incidenten huiselijk geweld gegenereerd die als basis dienen voor het vangst-hervangstonderzoek. Daarbinnen worden vijf soorten huiselijk geweld onderscheiden: lichamelijk, seksueel en psychisch geweld, bedreiging, belaging en een categorie 'overig'.[121]

Voor de kwaliteit van deze gegevens is een aantal zaken relevant. Zo heeft de politie enige professionele ruimte bij de toepassing van de projectcode voor huiselijk geweld. Als eerste moet een melding of aangifte actief van de projectcode huiselijk geweld worden voorzien. Vervolgens wordt aangegeven op wie het huiselijk geweld is gericht, waarbij de zwaarste categorie bepalend is. Hierdoor is denkbaar dat bijvoorbeeld een geval van kindermishandeling niet aan de orde komt als een incident geregistreerd wordt op de ernstige mishandeling van de partner.

Daarnaast is relevant of in de manier van registreren wijzigingen over de tijd optreden. Dit is met name van belang als de prevalentieschattingen uit meerdere jaren met elkaar worden vergeleken. Naast de veranderingen in de registratie die hiervoor al zijn beschreven (onder het kopje: de kwaliteit van de schattingen), zien we ook dat de definitie van huiselijk geweld aan veranderingen onderhevig is. De politie volgt in haar werkwijze de Aanwijzingen van het OM. De Aanwijzing huiselijk geweld en kindermishandeling (2016A003) uit 2016 heeft de definitie van huiselijk geweld aanzienlijk verbreed ten opzichte van die uit 2010 (2010A010).[122,123] Het is ondui-

[120] Voor huiselijk geweld bestaat geen afzonderlijke strafrechtelijke omschrijving in de vorm van een wetsartikel. De politie moet een melding of aangifte voorzien van de projectcode 'huiselijk geweld' en krijgt vervolgens een pop-up aangeboden waarbij kan worden aangegeven op wie het huiselijk geweld is gericht (de (ex)-partner, kinderen, ouderen (65+), ouders, huisvrienden en familieleden).

[121] Overig geweld is een restcategorie voor incidenten die niet onder de andere categorieën vallen. Ferwerda en Hardeman (2013) merken op dat er steeds minder incidenten in de categorie 'overige' terechtkomen. Dit duidt er volgens hun op dat er beter wordt geregistreerd.

[122] In de Aanwijzing huiselijk geweld uit 2010 was de definitie: 'Huiselijk geweld is geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer wordt gepleegd. Hieronder vallen lichamelijke en seksuele geweldpleging, belaging en bedreiging (al dan niet door middel van, of gepaard gaand met, beschadiging van goederen in en om het huis).'

[123] In 2016 is een nieuwe Aanwijzing verschenen. Huiselijk geweld en kindermishandeling wordt in deze aanwijzing als verzamelbegrip gehanteerd. Het gaat daarbij om 'geweld dat gepleegd wordt door iemand uit de directe persoonlijke omgeving van het slachtoffer, waarbij het slachtoffer in een relatie van afhankelijkheid en/of onvrijheid staat ten opzichte van de pleger en waarbij in een aantal gevallen ongelijkheden tussen en stereotype normen over vrouwen en mannen als maatschappelijke groep een rol spelen. Het kan gaan om partnergeweld,

delijk of dit in de gebruikte gegevens al een rol heeft gespeeld. De meest recente gegevens hebben betrekking op de periode 2014-2016 en in die periode is de Aanwijzing dus maar beperkt officieel toegepast. Omdat het mogelijk is dat het beleid de ontwikkelingen in de praktijk volgt, zou deze aanpassing al eerder zichtbaar kunnen zijn in de registratie. In het actuele vangst-hervangstonderzoek lijken andere ontwikkelingen – zoals de reorganisatie van de politieorganisatie en de wijze waarop de politie meldingen afhandelt – echter een prominentere rol te hebben gespeeld in de kwaliteit van de registratie en de schattingen.

eergerelateerd geweld, vrouwelijke genitale verminking, kindermishandeling, ouder(en)mishandeling, huwelijksdwang, achterlating, bigamie en huwelijkse gevangenschap, maar ook om geweld in (zorg)instellingen'.

Bijlage 6 Additionele tabellen

In deze bijlage staan de belangrijkste prevalentieschattingen uit de onderzoeken waarover we in hoofdstuk 3 en 4 rapporteren. Voor meer achtergrondinformatie en cijfers verwijzen we naar de rapporten zelf.

Tabel B6.1 Prevalentieschattingen slachtofferschap huiselijk geweld (in percentages en absolute aantallen[a]), 2017

	Vrouwen (N=3.465)		Mannen (N=3.370)	
	%	95%-BI	%	95%-BI
Afgelopen 5 jaar				
Lichamelijk geweld	5,4	4,7-6,1	4,5	3,8-5,2
Seksueel geweld	1,8*	1,4-2,2	0,3	0,1-0,5
Totaal	6,2*	5,4-7,0	4,7	4,0-5,4
Absoluut totaal	430.645	374.871-486.418	316.382	280.994-381.754
Afgelopen 1,5 jaar[b]				
Totaal	3,1	2,5-3,7	2,3	1,8-2,8
Absoluut totaal	215.322	175.238-255.407	154.825	120.756-188.895

[a] Voor de berekening van de absolute aantallen is het percentage gerelateerd aan de bevolkingsomvang van de bevolking van 18 jaar en ouder op 1 januari 2017 (bron: CBS): circa 6,9 miljoen vrouwen en circa 6,7 miljoen mannen.

[b] In verband met kleine aantallen kan geen onderscheid worden gemaakt tussen lichamelijk en seksueel geweld als het gaat om schattingen over de afgelopen 1,5 jaar.

* Verschil tussen vrouwen en mannen is significant (χ^2, p-waarde < 0,01).

Bron: Van Eijkern et al. (2018: bijlage 4)

Tabel B6.2 Prevalentieschattingen slachtofferschap huiselijk geweld naar frequentie in de afgelopen 5 jaar (in percentages en absolute aantallen[a]), 2017

	Vrouwen (N=3.465)		Mannen (N=3.370)	
	%	95%-BI	%	95%-BI
Huiselijk geweld totaal				
Niet-incidenteel geweld	3,6*	3,0-4,2	2,2	1,7-2,7
Absoluut	250.052	206.358-293.746	148.094	120.676-189.547
Waarvan structureel	1,4*	1,0-1,8	0,4	0,2-0,6
Absoluut	97.242	69.685-124.800	26.926	23.601-32.802
Geweld (ex-)partners				
Niet-incidenteel geweld	2,6*	2,1-3,1	1,2	0,8-1,6
Absoluut	180.593	143.268-217.918	80.778	60.708-110.169
Waarvan structureel	1,1*	0,7-1,5	0,2	0,1-0,3
Absoluut	76.405	51.941-100.869	13.463	3.715-23.589

[a] Voor de berekening van de absolute aantallen is het percentage gerelateerd aan de bevolkingsomvang van de bevolking van 18 jaar en ouder op 1 januari 2017 (bron: CBS): circa 6,9 miljoen vrouwen en circa 6,7 miljoen mannen.

* Verschil tussen vrouwen en mannen is significant (χ^2, p-waarde < 0,01).

Bron: Van Eijkern et al., (2018: bijlage 4)

Tabel B6.3 Prevalentieschattingen slachtofferschap huiselijk geweld naar plegersgroep in de afgelopen 5 jaar(in percentages en absolute aantallen), 2017

	Vrouwen (N=3.465)		Mannen (N=3.370)	
Plegers waren:	%	95%-BI	%	95%-BI
(Ex-)partners				
Percentage	4,0*	3,4-4,7	2,0	1,5-2,5
Absoluut	277.835	232.514-323.156	138.918	106.086-171.750
(Stief)ouders				
Percentages	0,8	0,4-1,0	0,4	0,2-0,6
Absoluut	55.567	34.964-76.170	27.784	12.981-42.586
Broers/zussen				
Percentage	0,7	0,4-1,0	0,7	0,4-0,9
absoluut	48.621	29.339-67.903	48.621	29.069-68.173
(Stief)kinderen				
Percentage	0,3	0,1-0,5	0,3	0,1-0,5
Absoluut	20.838	8.189-33.486	20.838	8.012-33.663
Overige familieleden				
Percentage	0,1	0,0-0,2	0,2	0,0-0,4
Absoluut	6.946	0-14.256	13.892	3.414-24.369
Huisvrienden e.d.				
Percentage	0,6	0,03-0,9	0,9	0,6-1,2
Absoluut	41.675	23.815-59.536	62.513	40.365-84.661

* Verschil tussen vrouwen en mannen is significant (χ^2, p-waarde < 0,01).

Bron: Van Eijkern et al. (2018: bijlage 4)

Tabel B6.4 Prevalentieschattingen slachtofferschap huiselijk geweld naar frequentie in de afgelopen 5 jaar (in percentages),2008 en 2017[a]

	Huiselijk geweld		Geweld (ex-)partners	
	2008 (N=6.427)	2017 (N=6.835)	2008 (N=6.427)	2017 (N=6.835)
Incidenteel	2,6	1,6	1,1	1,0
Enkele malen	3,6	2,0	2,3	1,3
Structureel	1,4	0,9	1,2	0,6
Onbekend	2,5	1,0	0,3	0,2

[a] De percentages zijn speciaal voor deze synthese berekend (de frequentie van slachtofferschap verschilt significant over de tijd (χ2, p-waarde < 0,01).

Tabel B6.5 Prevalentieschattingen slachtofferschap kindermishandeling (aantal per 1.000 scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs en in absolute aantallen), 2016

	SOM 2006-definitie ooit		SOM 2006-definitie afgelopen jaar		NIS/NPM 2010-definitie afgelopen jaar	
	Prevalentie	95%-BI	Prevalentie	95%-BI	Prevalentie	95%-BI
Verwaarlozing[a]	34	26-43	-	-		
Seksueel misbruik	43	34-53	21	14-27		
Binnen gezin/familie	*18*		*8*			
Buiten gezin/familie	*34*		*18*			
Fysiek geweld	108	87-115	48	35-54		
Psychologische agressie	143	128-159	81	69-94		
Fysieke confrontatie tussen ouders	87	73-99	32	24-43		
Totaal kindermishandeling	247	227-268	123	108-138	65	50-72
In absolute aantallen	*211.000*		*105.000*		*55.000*	

[a] Bij verwaarlozing moet een scholier op minimaal drie items positief scoren om mee te tellen in het prevalentiecijfer.

Bron: Schellingerhout en Ramakers (2017: hoofdstuk 5)

Tabel B6.6 Prevalentieschattingen slachtofferschap kindermishandeling (aantal per 1.000 scholieren in de eerste vier jaar van het voortgezet onderwijs, 2006, 2010 en 2016

	2006	2010	2016
SOM 2006-definitie – ooit	373	346	247
SOM 2006-definitie – afgelopen jaar	195	187	123
NIS/NPM 2010-definitie – afgelopen jaar	95	99	65

Bron: Schellingerhout en Ramakers (2017: tabel 10.1)

Tabel B6.7 Schattingen van het aantal mishandelde kinderen van 0 t/m17 jaar naar type mishandeling op basis van informantenrapportages, 2017 (in absolute aantallen)

	Schatting in absolute aantallen	95%-BI
Seksueel misbruik	2.568	485-4.651
Fysieke mishandeling	9.883	3.736-16.030
Emotionele mishandeling	13.058	5.600-20.515
Fysieke verwaarlozing	32.892	21.482-44.302
Emotionele verwaarlozing	63.620	47.995-79.246
Andere vormen van mishandeling	1.714	383-3.045

Bron: Alink et al. (2018: figuur 4.1)

Tabel B6.8 Schatting van jaarprevalenties slachtofferschap van de verschillende vormen van kindermishandeling in 2005, 2010 en 2017 op basis van schattingen van informantengroepen die vergelijkbaar worden geacht door de jaren (aantal per 1.000)

	2005		2010		2017	
	Prevalentie	84%-BI	Prevalentie	84%-BI	Prevalentie	84%-BI
Seksueel misbruik	0,97	0,39-1,54	0,59	0,29–0,88	0,71	0,28-1,14
Fysieke mishandeling	4,84	3,40-6,29	3,94	2,64–5,25	2,78	1,52-4,04
Emotionele mishandeling	5,20	3,62-6,78	4,89	3,44–6,34	3,80	2,23-5,37
Fysieke verwaarlozing	10,77	8,69-2,85	9,10	7,46–10,74	9,48	7,08-11,87
Emotionele verwaarlozing	13,89	11,57-16,21	16,19	13,64-18,74	18,19	14,91-21,47
Andere vormen van mishandeling	1,22	0,57–1,87	2,01	1,29–2,73	0,37	0,11-0,64

Bron: Alink et al., (2018: figuur 4.3)